

บทที่ 4

สถานการณ์ทางการเมืองในวุฒิสภา : ภาพของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างวุฒิสภากับรัฐบาล

บทนี้นำเสนอการปะทะและประสานความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกวุฒิสภา ทั้งที่มีการขับเคลื่อนในลักษณะปัจเจกบุคคล กลุ่มอำนาจและเครือข่ายทางการเมือง โดยพิจารณาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณี que เลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ การเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภา การจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการสามัญของวุฒิสภา การเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ รวมทั้งความพยายามในการขอให้วุฒิสภามีมติเรียกรัฐมนตรีมาชี้แจงต่อที่ประชุมวุฒิสภาและการขอเปิดอภิปรายรัฐมนตรีโดยไม่มี การลงมติ ซึ่งการแสดงบทบาทตลอดจนผลของการตัดสินใจของวุฒิสภาในกรณีเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงภาพของการแข่งขันหรือความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในวุฒิสภาเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงพลังผลักดันจากกลุ่มการเมืองภายนอก โดยเฉพาะจากฝ่ายรัฐบาลที่เข้ามามีอิทธิพลผ่านช่องทางความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการในลักษณะต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นระหว่างวุฒิสภากับรัฐบาลให้ปรากฏชัดเจนมากขึ้น ทั้งยังนำไปสู่ผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของวุฒิสภา

ดังจะเห็นได้ว่าภายหลังจากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาครั้งแรก ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2543 โดยที่คณะกรรมการการเลือกตั้งยังไม่ประกาศผลการเลือกตั้ง ก็เริ่มปรากฏภาพของการรวมกลุ่มระหว่างสมาชิกทั้งในรูปแบบของการจัดเลี้ยงสังสรรค์และการประชุมกลุ่มย่อย แม้จะมีสมาชิกวุฒิสภาบางส่วนกล่าวว่าในวุฒิสภาไม่มีการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ก็ตาม¹ แต่ในข้อเท็จจริงแล้วสิ่งเหล่านี้มีปรากฏให้เห็นจากการนัดประชุมหรือรวมตัวกันในรูปแบบกลุ่มตามสาขาอาชีพ เช่น กลุ่มข้าราชการสายปกครอง กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มนักกฎหมาย เป็นต้น และจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบของสมาชิกที่มาจากภูมิภาคเดียวกัน เช่น การรวมกลุ่มสมาชิกวุฒิสภาภาคเหนือ กลุ่มสมาชิกวุฒิสภาภาคใต้ และกลุ่มที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการมากที่สุด ได้แก่ ชมรมสมาชิกวุฒิสภาอีสาน โดยมีการกำหนดข้อบังคับ ตราสัญลักษณ์และการเก็บค่าบำรุงชมรมรวมทั้งตำแหน่งบริหาร² ซึ่งลักษณะของการจัดตั้งและรวมกลุ่มเหล่านี้ของวุฒิสภาชุดปัจจุบัน

¹ สัมภาษณ์ นายสมควร จิตแสง, สมาชิกวุฒิสภา จ.ขอนแก่น, 17 มิถุนายน 2547 และ สัมภาษณ์ นายอุดร ดันดีสุนทร, สมาชิกวุฒิสภา จ.ตาก, 27 มิถุนายน 2547.

² ดูรายละเอียดเรื่องข้อบังคับและรายชื่อสมาชิกของชมรมสมาชิกวุฒิสภาอีสาน ในภาคผนวก จ

มีความแตกต่างจากวุฒิสภาในอดีตที่สมาชิกมาจากการแต่งตั้งที่มีลักษณะการเกิดกลุ่มอำนาจหรือกลุ่มย่อยต่างๆ ไม่ชัดเจนนัก ด้วยเหตุผล 2 ประการ กล่าวคือ

ประการที่ 1 สมาชิกมาจากการแต่งตั้งที่มักมาจากกลุ่มสาขาอาชีพและสายสัมพันธ์ทางการเมืองจากกลุ่มอำนาจเดียวกัน เช่น ข้าราชการ ทหารและตำรวจ หรือที่เรียกว่ากลุ่มอำมาตยาธิปไตย รวมทั้งขุนนางนักวิชาการ (Technocrat) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองของวุฒิสภาในอดีตไม่ปรากฏภาพของความขัดแย้งหรือการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ มากนัก ประกอบกับอำนาจหน้าที่และที่มาของสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมานั้น ฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลมีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่า ทั้งยังเป็นผู้คัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา

ประการที่ 2 การเลือกหรือการแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญในวุฒิสภา เช่น ประธานและรองประธานวุฒิสภา รวมทั้งประธานคณะกรรมการคณะต่างๆ มักตกอยู่กับบุคคลที่มีอาวุโสทั้งในทางคุณวุฒิและตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ โดยมักไม่มีการแข่งขันหรือความขัดแย้งเกิดขึ้นมากนัก เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นข้าราชการซึ่งมีสายการบังคับบัญชาและการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ก็เป็นไปในรูปแบบของประเพณีนิยมที่เน้นการกลั่นกรองกฎหมายเป็นหลัก โดยไม่ได้มีบทบาทในอำนาจหน้าที่อื่นๆ มากนัก

ทั้งนี้ ผลจากความหลากหลายของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ได้นำไปสู่การเกิดภาพของการปะทะและประสานความร่วมมือ ตลอดจนลักษณะของการไม่ลงรอยกันระหว่างสมาชิกทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีพื้นฐานความคิด ประสบการณ์ที่แตกต่างกัน รวมทั้งกลุ่มอำนาจที่มีเป้าหมายและผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ดังที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

4.1 การเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภา

หลังจากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาเมื่อ พ.ศ.2543 ได้มีความเคลื่อนไหวเพื่อช่วงชิงตำแหน่งประธานและรองประธานวุฒิสภาผ่านการนำเสนอจากสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ซึ่งสะท้อนความคิดเห็นของสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มักมุ่งโจมตีสมาชิกวุฒิสภาฝ่ายตรงข้าม³ กับสนับสนุนสมาชิกวุฒิสภาที่มีลักษณะร่วมในด้านต่างๆ เช่น อาชีพและภูมิภาค รวมทั้งสายสัมพันธ์ทางการเมือง นับเป็นกรณีตัวอย่างแรกที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการรวมกลุ่มและการก่อตัวของเครือข่ายสายสัมพันธ์ทางการเมืองของสมาชิกวุฒิสภาและกลุ่มการเมืองภายนอกที่มีบทบาทต่อการช่วงชิงบทบาทนำในวุฒิสภา กล่าวคือ

³ "หวังใหม่ค่านิยมศักดิ์-มัญญกฤต หยั่งประช.สภาสูงระบุอิงการเมือง," แนวหน้า (7 มีนาคม 2543) :6. และ "โพลล์ชี้ปราโมทย์เหมาะสมที่สุด นั่งประธานสภาสูง," แนวหน้า (8 มีนาคม 2543) :5.

ในการเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาครั้งแรกนั้น มีการเคลื่อนไหวเพื่อหยั่งเสียงและสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิก ท่ามกลางกระแสข่าวการจัดเลี้ยง รวมถึงการไปพบปะพูดคุยกัน ในต่างจังหวัด⁴ ซึ่งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้เป็นการแข่งขันกันระหว่างสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์ทางการเมือง ทั้งกับพรรคการเมือง นักการเมืองและกลุ่มอำนาจอื่นๆ โดยมีการแบ่งกลุ่มสนับสนุนผู้เสนอตัวเข้าชิงตำแหน่งประธานวุฒิสภาครั้งนี้ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

(1) กลุ่มที่สนับสนุน นายสนธิ วรปัญญา สมาชิกวุฒิสภา จ.ลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์และเครือญาติเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทย โดยในช่วงก่อนลงคะแนนนายสนธิและสมาชิกที่ให้การสนับสนุนได้เข้าพบนายเสนาะ เทียนทอง* หัวหน้ากลุ่มวังน้ำเย็น พรรคไทยรักไทยเพื่อหารือเกี่ยวกับการสนับสนุนจากสมาชิกวุฒิสภาจากภาคเหนือและภาคอีสาน ในการผลักดันนายสนธิเป็นประธานวุฒิสภา โดยมีแกนนำ ได้แก่ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเดย ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานไปยังสมาชิกในภาคเหนือ⁵ นายสุชน ชาลีเครือ ทำหน้าที่ประสานงานกับสมาชิกในภาคอีสาน⁶ นายอดุลย์ วันไชยธนวงศ์ นายนิพนธ์ สุทธิเดช นายประสิทธิ์ พิฑูรกิจจ่า⁷ ทั้งยังมีนายสุรเดช ยะสวัสดิ์ ให้การสนับสนุนในการเป็นเจ้าภาพจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ ซึ่งบางครั้งมีการนับจำนวนรายชื่อสมาชิกวุฒิสภาที่เข้าร่วมสังสรรค์ในแต่ละครั้งเพื่อประเมินเสียงสนับสนุน นอกจากนี้ ยังได้รับแรงผลักดันจากนายวิโรจน์ อมตกุลชัย อดีตเลขาธิการสภาหอการค้าแห่งประเทศไทยและเป็นสมาชิกวุฒิสภา จ.ชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ฐานเสียงสำคัญของ

⁴ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "สุชนโต้แก้แค้น แคร่เลี้ยงสังสรรค์ครุหุยุยยันพลาณวังชิงประธานสว.." ไทยโพสต์ (16 มิถุนายน 2543):3. และ "คว้านไส้เน่าสภาสูง ความเสื่อมเสียจากเนื้อใน," a day weekly 1 ,ฉบับที่ 26 (12 – 18 พฤศจิกายน 2547):13.

* ในช่วง 2 สัปดาห์ก่อนการเลือกประธานวุฒิสภา มีการเคลื่อนไหวของสมาชิกวุฒิสภาบางคนที่ได้ไปหารือกับนายเสนาะ เทียนทอง เช่น นายประเกียรติ นาสิมมา นายสุชน ชาลีเครือ นายวิญญู อูพารกุล ทำให้กลุ่มของ พล.ต.มัญญกฤตที่นายสุชนเคยเป็นแกนนำรวบรวมเสียงให้ เปลี่ยนท่าทีไปสนับสนุนนายสนธิแทน อ้างใน "ซุ่มพลบี่สนธิชิงประธานสว.." ไทยโพสต์ (28 กรกฎาคม 2543) :14. และ "2ชั่วระชิดพีหนิต-มัญญกฤต ได้เวลาวุฒิสภากวาดบ้านตัวเอง," ไทยโพสต์ (11 มีนาคม 2544): 2. ซึ่งในเวลาต่อมา นายสนธิ วรปัญญา ปฏิเสธข่าวการนำสมาชิกกลุ่มภาคอีสานจำนวนหนึ่งเข้าพบนายเสนาะ เทียนทอง แกนนำกลุ่มวังน้ำเย็น พรรคไทยรักไทย แต่ก็ยอมรับว่ารู้จักกับนายเสนาะมานานสมัยที่เป็นอธิบดีกรมส่งเสริมการส่งออกและน้องชายของนายเสนาะก็เคยเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งจะต้องมีการประสานงานกัน อ้างใน "มัญญกฤตจัดแผน2สกัด สนธิ แพ้ไหวตรอบแรกเทให้ซุ่มพล," แนวหน้า (30 กรกฎาคม 2543) : 7.

⁵ "เสธ.ม้อยลื้อบบี่สว.เหนือ-อีสาน หุน สนธิ ชิงเก้าอี้ประธานวุฒิช," แนวหน้า (29 กรกฎาคม 2543) : 2,5.

⁶ "สุชนโต้แก้แค้น แคร่เลี้ยงสังสรรค์ ครุหุยุยยันพลาณ วังชิงประธานสว.." ไทยโพสต์ (16 มิถุนายน 2543): 3.

⁷ "ปฏิบัติการชิงเก้าอี้ประธานวุฒิช สนธิ ชนะแต่...เกมนี้ยังไม่จบ," สยามรัฐ (2 สิงหาคม 2543) :5.

พรรคชาติไทยในขณะนั้น โดยมีบทบาทสำคัญในการหาเสียงสนับสนุนจากสมาชิกวุฒิสภาในกลุ่มนักธุรกิจด้วย⁸

(2) กลุ่มที่ให้การสนับสนุน พลตรีมณูญกฤต รูปขจร ซึ่งมีสมาชิกหลายกลุ่มร่วมมือกัน โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์ทางการเมืองกับพรรคประชาธิปัตย์ เช่น สมาชิกวุฒิสภาภาคใต้ และสมาชิกวุฒิสภาที่เป็นอดีตข้าราชการสายปกครอง เช่น อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดและอดีตข้าราชการตำรวจ ซึ่งล้วนเป็นกลุ่มอำนาจเดิมของ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ อดีตเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ที่เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย⁹

(3) กลุ่มที่ให้การสนับสนุน นายชุมพล ศิลปอาชา เป็นกลุ่มสมาชิกที่พยายามจะรวบรวมสมาชิกเพื่อต่อรองและถ่วงดุลอำนาจกับกลุ่มอดีตข้าราชการและกลุ่มสมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับนักการเมืองและพรรคการเมืองต่างๆ เพื่อไม่ให้วุฒิสภาถูกรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้นสามารถชี้หน้าได้เหมือนสภาผู้แทนราษฎร¹⁰ บุคคลในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และอดีตข้าราชการบางส่วน โดยมีนายวัลลภ ตังคณานุก์ ซึ่งเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภาจากการแต่งตั้งในสมัยรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นผู้หนึ่งที่ทำหน้าที่ประสานงานไปยังสมาชิกในกลุ่มนี้ ซึ่งในช่วงเวลาของการเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาครั้งนี้ได้มีการนัดหมายสมาชิกที่มีแนวโน้มจะให้การสนับสนุนนายชุมพล และสมาชิกที่ยังไม่แสดงท่าทีใดๆ ประมาณ 30 คน¹¹

(4) กลุ่มที่ยังไม่แสดงท่าทีในการสนับสนุนสมาชิกคนใด ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด มีเพียงการไปรวมตัวกันโดยมีนายสุรชัย ดนัยตั้งตระกูล สมาชิกวุฒิสภา จ.ร้อยเอ็ด เป็นแกนนำในการนัดหมายเท่านั้น¹²

ในการลงคะแนนเลือกประธานวุฒิสภารอบแรก* ผู้สมัครที่ได้คะแนนสูงสุด 3 คนแรก ได้แก่ นายสนธิ วรปัญญา ได้ 71 คะแนน พลตรีมณูญกฤต รูปขจร ได้ 59 คะแนน และนาย

⁸ "โหมโรงเลือกประธานวุฒิสภา จับตาอิทธิฤทธิ์แก๊งพี่เลี้ยง," ไทยโพสต์ (11 มิถุนายน 2543):10.

⁹ "เบื้องหลังสนธิ วรปัญญา ยึดเก้าอี้ประธาน ส.ว.," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 47, ฉบับที่ 10 (6 - 12 สิงหาคม 2543) : 22. และ "2ชั่วสระอิด พี่หนิด-มณูญกฤต ได้เวลาวุฒิสภากวาดบ้านตัวเอง," ไทยโพสต์ (11 มีนาคม 2544) :2.

¹⁰ "เติร์กสูบลูกหาบ ปชป.ดัน ชุมพล ชิงประธานวุฒิสภา หลังการเมืองชกโอบงการเลือก เจิมศักดิ์ - มณูญกฤต," ไทยโพสต์ (6 มีนาคม 2543): 16.

¹¹ "ชิงประมุขสภาสูง อำนาจใหม่ในเกมน้ำเน่า," เนชั่นสัปดาห์ 9, ฉบับที่ 426 (31 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม 2543): 10-12.

¹² "การเมืองแทรกปลือกชุมพล ม่อยประกาศิตสนิทมาแน," แนวหน้า (1 สิงหาคม 2543):3.

ชุมพล ศิลปอาชา ได้ 50 คะแนน เหตุที่คะแนนของนายชุมพล ศิลปอาชา น้อยกว่าที่คาดการณ์ไว้มากเนื่องมาจากการแสดงวิสัยทัศน์ของนายชุมพลก่อนการลงมติ ที่ระบุว่า จะดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาจนครบวาระ 6 ปี ในขณะที่นายสนธิ ประกาศว่าจะอยู่ในตำแหน่งเพียง 2 ปีเท่านั้น ซึ่งเงื่อนไขนี้กลายเป็นวาระแห่งการประนีประนอม ทั้งยังสอดคล้องกับข้อบังคับการประชุมของวุฒิสภาที่กำหนดให้คณะกรรมการแต่ละชุดอยู่ในวาระได้ 2 ปีเช่นกัน ประเด็นนี้ได้ทำให้สมาชิกในกลุ่มนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เคยให้การสนับสนุนนายชุมพลจำนวนหนึ่งเปลี่ยนท่าทีมาให้การสนับสนุนพลตรีมณูญกฤต¹³ อีกทั้งสมาชิกของพรรคร่วมรัฐบาลบางพรรคที่มีความไม่พอใจนายชุมพลได้มีการขอความร่วมมือสมาชิกวุฒิสภาที่มีสายสัมพันธ์กันเพื่อให้การสนับสนุนนายสนธิ ซึ่งสมาชิกหลายคนต้องทำตามเพื่อเป็นการตอบแทนที่เคยได้รับการสนับสนุนในช่วงของการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา¹⁴

อย่างไรก็ตาม ในการลงคะแนนรอบที่ 2 เพื่อลงมติเลือกระหว่างพลตรีมณูญกฤตกับนายสนธิ ปรากฏว่านายสนธิ ได้ 115 คะแนน มากกว่าพลตรีมณูญกฤต ซึ่งได้ 83 คะแนน แม้นายสนธิจะถูกมองว่ามีความสัมพันธ์กับนักการเมืองและพรรคการเมืองในฐานะที่เป็นน้องชายของนายนิคม วรปัญญา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จ.ลพบุรี พรรคชาติไทย ซึ่งในการเลือกตั้งครั้งต่อมาได้ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยก็ตาม แต่ทั้งนายชุมพลและพลตรีมณูญกฤต ต่างก็ถูกโจมตีด้วยเหตุผลเดียวกัน¹⁵ ดังนั้นในกรณีนี้ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองกับนักการเมืองหรือพรรคการเมืองจึงไม่ใช่เหตุผลหรือปัจจัยหลักที่ทำให้นายสนธิได้รับการเลือกตั้ง แต่มีปัจจัยสำคัญอีก 2 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 ภาพลักษณ์และบุคลิกที่มีความประนีประนอมและถูกมองว่าไม่ได้มีสายสัมพันธ์กับรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งในช่วงเวลานี้สมาชิกวุฒิสภาโดยภาพรวมต่างให้

* ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. 2544 หมวด 1 การเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภา ข้อที่ 6 ระบุว่า ในการลงคะแนนเลือกครั้งแรก ถ้ามีผู้ใดได้รับคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่ง ก็จะได้ว่าได้รับเลือก แต่ถ้าไม่มีใครได้คะแนนถึงกึ่งหนึ่ง ก็ให้นำผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด 2 ลำดับแรกมาลงคะแนนด้วยวิธีลับใหม่อีกครั้ง ซึ่งในรอบที่ 2 หากใครได้รับเลือกด้วยคะแนนสูงสุดจะถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประธานหรือรองประธานในการลงมติเลือกนั้นๆ

¹³ "จับตาเกมโค่นเก้าอี้ประธานวุฒิสภา ชี้ ทรท.อยู่เบื้องหลังส่งคนจ่อคิว มณูญกฤตเตรียมแผนโต้," ผู้จัดการรายวัน (21 มีนาคม 2545): 14. และ "สนธิผงาดปช.วุฒิสงกมธ.วุ่นแตกก๊กด้านล็อกโผ," สยามรัฐ (2 สิงหาคม 2543) :10..

¹⁴ อ้างจากบทสัมภาษณ์ นายนิพนธ์ สุทธิเดช ส.ว.อำนาจเจริญ ใน "การเมืองแทรกบล็อกรวมพล มอ่ยประกาศิตสนธิมาแน่," แนวหน้า (1 สิงหาคม 2543) :3.

¹⁵ "มณูญกฤตจัดแผน 2 สกัด สนธิ แพ้ไหวตรอบแรกเทให้ชุมพล," แนวหน้า (30 กรกฎาคม 2543) :12. และ "สนธิ วรปัญญา ประธานวุฒิสภา 2 ปี," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 47,ฉบับที่ 10 (6 - 12 สิงหาคม 2543): 8.

ความสำคัญกับภารกิจในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและการกลั่นกรองกฎหมายเป็นหลัก ดังนั้นผู้ที่เป็นประธานวุฒิสภาจึงไม่ควรเป็นผู้ที่เรียกได้ว่ามีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล¹⁶ ซึ่งเป้าหมายร่วมดังกล่าวสอดคล้องกับภาพลักษณ์และบุคลิกของนายสนธิ วรปัญญา ที่มีความประณีประนอมสูง ทั้งยังเคยเป็นข้าราชการประจำระดับสูงในตำแหน่งอธิบดีกรมการค้าภายในและอธิบดีกรมส่งเสริมการส่งออก เพราะคุณสมบัติสำคัญของประธานวุฒิสภานั้น นอกจากความสามารถด้านการควบคุมการประชุมแล้ว จำเป็นต้องเป็นผู้ที่สามารถประสานความร่วมมือกับสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด ซึ่งมีความหลากหลายได้¹⁷ คุณสมบัติเหล่านี้ตรงข้ามกับบุคลิกและภาพลักษณ์ของพลตรีมัญญกฤต ที่แม้ว่าเคยเป็นข้าราชการ แต่ภาพของการเป็นนักปฏิวัติและการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลในขณะนั้น จึงทำให้สมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนนายสนธิมากกว่าพลตรีมัญญกฤต

ประการที่ 2 ข้อตกลงในการจัดสรรตำแหน่งประธานกรรมาธิการคณะต่างๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิกที่ให้การสนับสนุนนายสนธิ* และการต่อรองกับกลุ่มข้าราชการให้เปลี่ยนท่าทีมาให้การสนับสนุนนายสนธิเพื่อแลกเปลี่ยนกับการสนับสนุนนายเฉลิม พรหมเลิศ สมาชิกวุฒิสภา จ.สุราษฎร์ธานี ให้ได้รับเลือกเป็นรองประธานวุฒิสภาคนทีหนึ่ง¹⁸

¹⁶วิเชียร สิงห์ปรีชา, พ.ต.ต. การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา: สภาพความเป็นจริงกับเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญ (ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ครั้งที่ 1/1 ในวันที่ 4 มีนาคม 2543 , 1/2 ในวันที่ 29 เมษายน 2543 , 1/3 ในวันที่ 4 มิถุนายน 2543 , 1/4 ในวันที่ 24 มิถุนายน 2543 และวันที่ 9 กรกฎาคม 2543 , 1/5 ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2543) , เอกสารวิจัยส่วนบุคคล หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชนรุ่นที่ 12 ประจำปีการศึกษา 2542 – 2543 , 2543 หน้า 271.

¹⁷ความเห็นของนายวัลลภ ตังคณานุก์ษ์ สมาชิกวุฒิสภา กรุงเทพมหานคร อ้างใน "ดิเรกส์ลูกกหาบปชป. ดัน ชุมพล ชิงประธานวุฒิสภา หลังการเมืองชกโยบงการเลือก เจิมศักดิ์ – มัญญกฤต," ไทยโพสต์ (6 มีนาคม 2543) :10 .

* มีกระแสข่าวออกมาทันทีที่มีผลอย่างเป็นทางการว่านายสนธิได้รับการเลือกให้เป็นประธานวุฒิสภา กลุ่มผู้สนับสนุนนายสนธิต่างจับกลุ่มระดมความเห็นถึงตำแหน่งประธานกรรมาธิการคณะต่างๆ ทำให้สมาชิกฝ่ายตรงข้ามตั้งข้อสังเกตว่า ในวันที่ 30 กรกฎาคม 2543 ก่อนการคัดเลือกตำแหน่ง มีความเป็นไปได้มากที่จะมีการจูงใจสมาชิกในกลุ่มของนายชุมพลเพื่อให้ลงคะแนนในการเลือกรอบที่ 2 ให้แก่นายสนธิ เพราะมีการประเมินกันแล้วในการลงคะแนนรอบแรกไม่น่าจะมีผู้ใดได้รับคะแนนเกินกว่ากึ่งหนึ่ง สำหรับผู้ที่ยอมเปลี่ยนมาสนับสนุนให้จะได้รับการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมาธิการ อ้างใน "เบื้องหลังสนธิ วรปัญญา ยึดเก้าอี้ประธาน ส.ว.," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 23.

¹⁸"จับตาเกมโค่นเก้าอี้ประธานวุฒิสภา ทรท.อยู่เบื้องหลังส่งคนจ่อคิวมัญญกฤตเตรียมแผนโต้," ผู้จัดการรายวัน (21 มีนาคม 2545): 14.

เมื่อพิจารณาไปถึงการลงมติการเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 และ คนที่ 2 รวมทั้งตำแหน่งประธานคณะกรรมการคณะต่างๆ ในเวลาต่อมา ยิ่งเป็นการยืนยันว่าปัจจัยที่ทำให้ นายสนิทได้รับการเลือกตั้ง เป็นไปตามปัจจัยตามที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ การเลือกรองประธานวุฒิสภาทั้ง 2 ตำแหน่ง นายเฉลิม พรหมเลิศ ได้รับเลือกให้เป็นรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ด้วยคะแนน 100 คะแนน ในขณะที่นายสุชน ซาลีเครือ ได้ 86 คะแนน ส่วนการเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่ 2 นั้นผู้ที่ได้รับเลือก คือ นายบุญทัน ดอกไธสง ซึ่งได้รับคะแนนสูงสุด 127 คะแนน ในขณะที่ผู้ที่ได้รับคะแนนรองลงมาคือ นางมาลินี สุขเวชชวรกิจ ได้ 71 คะแนน¹⁹

อย่างไรก็ดี ในช่วงแรกของการทำงานของวุฒิสภานั้น นอกจากการแย่งชิงตำแหน่ง และการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ แล้ว ปัญหาในด้านจริยธรรมและความโปร่งใสในการทำงานของสมาชิกวุฒิสภาโดยภาพรวม ได้ถูกตั้งคำถามจากสังคมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ อยู่เสมอ ซึ่งกรณีสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในวุฒิสภา จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านผู้นำและกลุ่มที่มีบทบาทนำในวุฒิสภา ได้แก่

กรณีที่ 1 กรณีที่นายเฉลิม พรหมเลิศ รองประธานวุฒิสภาคนที่หนึ่งและสมาชิกวุฒิสภา จ.สุราษฎร์ธานี ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งข้อกล่าวหาว่าล่องละเมิดทางเพศกับเด็กหญิงอายุต่ำกว่า 15 ปี จนส่งผลให้สมาชิกวุฒิสภาเกิดความแตกแยกออกเป็นฝักฝ่ายอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่เสนอให้มีการถอดถอนและไม่ให้เอกสิทธิ์คุ้มครองแก่นายเฉลิม ในระหว่างสมัยประชุม ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับนายเฉลิมเป็นแผนของฝ่ายที่ต้องการเข้ามามีอำนาจในการควบคุมวุฒิสภา²⁰

ภายใต้สถานการณ์ที่สมาชิกมีความเห็นในแนวทางที่แตกต่างกันและพยายามที่จะหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ปรากฏภาพของการประสานความร่วมมือระหว่างสมาชิกที่มีภาพของสายสัมพันธ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันระหว่าง พลตรีมัญญกฤต รูปขจร กับพลตรีอินทรัตน์ ยอดบางเตย ได้ร่วมมือกันเกลี้ยกล่อมให้นายเฉลิมลาออกจากตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่หนึ่งและสมาชิกวุฒิสภา แม้ว่ามติส่วนใหญ่ของที่ประชุมวุฒิสภาจะลงมติให้เอกสิทธิ์คุ้มครองสมาชิกไม่อนุญาตให้นำตัวนายเฉลิมไปดำเนินคดีในระหว่างการประชุมก็

¹⁹ วิเชียร สิงห์ปรีชา, พ.ต.ต. การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา : สภาพความเป็นจริงกับเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญ (ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ครั้งที่ 1/1 ในวันที่ 4 มีนาคม 2543 , 1/2 ในวันที่ 29 เมษายน 2543 , 1/3 ในวันที่ 4 มิถุนายน 2543 , 1/4 ในวันที่ 24 มิถุนายน 2543 และวันที่ 9 กรกฎาคม 2543 , 1/5 ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2543), หน้า 167.

²⁰ "สภาสูง สภาเสื่อม," สยามรัฐ (5 มีนาคม 2544): 3.

ตาม * แต่ผลที่ได้จากกรณีนี้นอกจากจะเป็นการร่วมมือกันระหว่างคู่ตรงข้ามเพื่อแก้ปัญหาวิกฤต ศรัทธาของวุฒิสภาได้เป็นผลสำเร็จระดับหนึ่งแล้ว การแสดงบทบาทนำของพลตรีมณูญกฤตใน กรณีนี้ ยังสามารถสร้างการยอมรับให้แก่สมาชิกวุฒิสภา ทำให้พลตรีมณูญกฤตในฐานะเป็นหนึ่งในผู้ที่อนุญาตให้ศาลนำตัวนายเฉลิมไปดำเนินคดี กลับมีภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของคนใน สังคมทันที²¹

กรณีที่ 2 ความไม่พอใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ของ นายสนธิ วรปัญญา ประธานวุฒิสภา นับตั้งแต่ การจัดสรรตำแหน่งในกรรมาธิการชุดต่างๆ ซึ่งสมาชิกที่มีบทบาทนำในการสนับสนุน นายสนธิส่วนใหญ่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมาธิการ รวมไปถึงการที่นายสนธิใช้ สิทธิการลงคะแนน 2 ครั้งในการประชุมวุฒิสภาเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณของ รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ โดยครั้งที่หนึ่งใช้สิทธิในฐานะสมาชิกและครั้งที่สองใช้สิทธิในฐานะ ประธานวุฒิสภาเพื่อชี้ขาดผลการลงมติ เนื่องจากคะแนนเสียงมีเท่ากันเป็นผลให้ร่างพระราช

* จากผลการลงมติการพิจารณาอนุญาต หรือไม่อนุญาตให้ศาลดำเนินคดีนายเฉลิม พรหมเลิศ ส.ว. สราษฏร์ธานี ในระหว่างสมัยประชุม โดยการลงคะแนนจำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ลงมติไม่อนุญาต จำนวน 87 คน ส.ว. สายอดีตข้าราชการปกครองเช่นเดียวกับนายเฉลิม อาทิ นายทวี สุขธีระ หม่อมราชวงศ์กำลุนเทพ เทวกุล นายเกษม ชัยสิทธิ์ นายจิโรจน์ โชติพันธ์ นายพร เพ็ญ พาส นายสุพร สุภสร ต่างลงมติไม่อนุญาต และอีกกลุ่มหนึ่งที่ปกป้องนายเฉลิมมาตั้งแต่ต้น อาทิ นาย สันติภาพ อินทรพัฒน์ นายวิชิต พูลลาภ ต่างก็ลงมติในลักษณะเดียวกัน

กลุ่มที่ 2 ลงมติอนุญาต จำนวน 54 คน นอกเหนือจากสมาชิกที่ออกมาผลักดันให้นายเฉลิม แสดง ความรับผิดชอบ เช่น นายมนตรี สินทวิชัยและนายวัลลภ ตังคณานุก์ษ์แล้ว ในจำนวนนี้ยังมีนายเกษม รุ่งธนา เกียรติ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ นางเดือนใจ ดีเทศน์ นายประเกียรติ นาสิมมา นายชุมพล ศิลปอาชา และ นายนิพนธ์ วิษัยยุทธศาสตร์ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 งดออกเสียง จำนวน 8 คน เช่น นายจรรุญ ยังประภากร , นายพิเชฐ พัฒนโชติ ,นายวิทยา มะเสนา เป็นต้น

กลุ่มที่ 4 ไม่ลงคะแนน จำนวน 9 คน ได้แก่ นางนันทนา สงฆ์ประชา ,นางพรหมจารี รัตนเศรษฐ์ , นางพัฒนา ศิริวันสาธณ์ , ร้อยตรีอำนาจ ไทยานนท์ , นายบุญเลิศ ไพรินทร์และนายปรีดี หิรัญพฤกษ์ เป็น ต้น

กลุ่มที่ 5 ไม่เข้าประชุม จำนวน 42 คน ในจำนวนนี้มี นายจอน อึ้งภากรณ์ นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง คุณหญิงชดช้อย โสภณพานิช พล.อ.วิชา ศิริธรรม นายศรีเมือง เจริญศิริ และนายสุชน ชาติเครือ เป็นต้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ แหล่งที่มา: <http://www.thaitopic.com/webboard1/00596.htm>. [5 พฤศจิกายน 2546]

²¹ "จับตาเกมโค่นเก้าอี้ประธานวุฒิสภา ชี้ ททท.อยู่เบื้องหลังส่งคนจ่อคิว มณูญกฤตเตรียมแผนโต้,"

ผู้จัดการรายวัน (21 มีนาคม 2545): 14.

บัญญัติงบประมาณให้ผ่านความเห็นชอบจากวุฒิสภาไป ซึ่งเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญที่นำไปสู่ความไม่พอใจของสมาชิกวุฒิสภาจำนวนมาก²²

กรณีที่ 3 กรณีที่นายอภิพล คงชนะกุล อดีตที่ปรึกษาของนายสนธิ วรปัญญา ในฐานะประธานวุฒิสภาถูกพาดพิงถึงในการเรียกรับสินบนจากผู้ถูกเสนอชื่อเป็นกรรมการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.)²³ ซึ่งนอกจากจะนำมาสู่การตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว ยังกลายเป็นข้ออ้างให้สมาชิกส่วนหนึ่งโดยเฉพาะฝ่ายที่สนับสนุนพลตรีมณูญกฤตร่วมกันลงชื่อขับไล่ นายสนธิให้พ้นจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาด้วยเหตุผลเรื่องพฤติกรรมไม่เหมาะสมและสร้างความเสียหายให้กับวุฒิสภา²⁴ จนทำให้ นายสนธิต้องมาขอเจรจากับพลตรีมณูญกฤตในเวลาต่อมา²⁵

ผลที่เกิดขึ้นจากทั้ง 3 กรณีดังกล่าว ส่งผลโดยตรงทั้งต่อการสร้างอำนาจและการยอมรับให้แก่พลตรีมณูญกฤต ทั้งยังส่งผลต่อการผลักดันให้ นายพิเชฐ พัฒนโชติ²⁶ ลงสมัครในตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ซึ่งในการเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ในครั้งนี้สมาชิกวุฒิสภาที่ลงสมัครประกอบด้วย นายสุชน ชาลีเครือ นายเสวี สุวรรณภานนท์ นายวิบูลย์ แซ่มชื่น และนายวิทยา มะเสนา โดยในกระบวนการหาเสียงสนับสนุนจากสมาชิกในวุฒิสภา ได้มีการดำเนินการเชื่อมโยงกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ทั้งกลุ่มที่เคยให้การสนับสนุนนายสนธิ กลุ่มข้าราชการกลุ่มการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรทั้งพรรคไทยรักไทยและพรรคความหวังใหม่ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลในขณะนั้น รวมทั้งพรรคประชาธิปัตย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนนายสุชน ชาลีเครือ ซึ่งมีสมาชิกแกนนำสำคัญหลายคน ประกอบด้วย พลเอกวิชา ศิริธรรม และ พลตรีอินทรัตน์ ยอดบางเดย นายนิพนธ์ วิสิทธิ์ยุทธศาสตร์ และนายนิติชัย นาครทรรพ นายเด่น โต๊ะมีนา โดยมีนายปรีดี หิรัญพฤกษ์ และนายคำนวณ ชโลปถัมภ์ เป็นผู้ประสานงาน²⁷ ซึ่งต่างมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อขัดขวางไม่ให้สมาชิกกลุ่มพลตรีมณูญกฤต รูปขจร ที่มีภาพลักษณ์

²² "สว.เข้าชื่อไล่ประธานไม่เป็นกลางใกล้เป็นสภาได้หวั่น สนธิสู้ลั่นจะโหวตอีกกม.เลือกตั้ง," ไทยโพสต์ (29 กันยายน 2543) :14.

²³ ดูรายละเอียดใน "แฉเด็กปช.วุฒิมั่วสินบน กทช.. เจมส์ตั้งจัดเทปลับเปิดโปงหมดเปลือกกลางสภา," แนวหน้า (24 กุมภาพันธ์ 2544) : 6.

²⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "ส.ว. เสียงแตกแผนขับสนธิแห้ว ชัช บัด่วนไม่ได้อยู่เบื้องหลัง," แนวหน้า (30 กันยายน 2543) : 6.

²⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "ขอเคลียร์มณูญกฤต สนธิระทึก ส.ว.นัดชี้ชะตาวันนี้," สยามรัฐ (29 กันยายน 2543) :10. และ "จับตาเกมโค่นเก้าอี้ประธานวุฒิ ชี ทรท.อยู่เบื้องหลังส่งคนจ่อคิว มณูญกฤตเตรียมแผนโต้," ผู้จัดการรายวัน (21 มีนาคม 2545): 14.

²⁶ นายพิเชฐ พัฒนโชติ เคยเป็นทนายความให้พลตรีมณูญกฤตในคดีลอบสังหาร อ้างใน"มณูญกฤตนั่งประธานวุฒิสภาจับตาข่าวการเมืองพลิก," เดลินิวส์ (1 เมษายน 2544):3.

²⁷ "เปิดตัวทีมเชื่อมการเมืองสภาสูงส่ง สุชน ชาลีเครือ ขึ้นบัลลังก์แทนเฉลิม พรหมเลิศ," สำนักข่าวไอ.เอ็น.เอ็น (15 กุมภาพันธ์ 2544)

เป็นผู้ใกล้ชิดพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ในฐานะฝ่ายตรงข้ามขึ้นมาอำนาจ แต่ผลจากความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อนายพิเชฐ พัฒนโชติได้รับเลือกเป็นรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ด้วยคะแนน 96 คะแนน ในขณะที่นายสุชน ชาลีเครือได้ 92 คะแนน โดยที่มาของเสียงสนับสนุนของนายพิเชฐ นอกจากกลุ่มของพลตรีมณูญกฤตแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน สมาชิกวุฒิสภาภาคใต้ และสมาชิกคนอื่นๆ ที่ไม่พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของนายสนธิ รวมทั้งภาพลักษณ์ของนายสุชนซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดนายสนธิด้วย²⁸ ที่ส่งผลให้นายพิเชฐได้รับเลือกจากสมาชิกเสียงข้างมากในวุฒิสภา

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาเพียง 9 เดือน นายสนธิต้องพ้นจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาและสมาชิกวุฒิสภา เนื่องจากคณะกรรมการการเลือกตั้งมีมติให้มีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาใหม่ใน 7 จังหวัด จำนวน 10 คนซึ่งในจำนวนนี้มีนายสนธิ รวมอยู่ด้วย* ทำให้ต้องมีการเลือกประธานวุฒิสภาคนใหม่ ภายใต้อาณัติเช่นนี้ จึงเป็นโอกาสที่ดีของการแข่งขันเพื่อช่วงชิงบทบาทนำของวุฒิสภาในฐานะประธานวุฒิสภาอีกครั้ง ซึ่งสมาชิกและกลุ่มการเมืองแต่ละกลุ่มต่างมีความเคลื่อนไหว เช่น พล.ต.มณูญกฤต รูปขจร พร้อมด้วยสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนหนึ่ง ได้เข้าร่วมรับประทานอาหารกับนายพิเชฐ พัฒนโชติ นอกจากนี้ ยังมีสมาชิกในกลุ่มของนายพา อักษรเสื่อ กลุ่มนายลำพอง พิลาสสมบัติ กลุ่มนายวิรวร สิทธิธรรม และสมาชิกอีกหลายกลุ่มได้แสดงท่าทีให้การสนับสนุนพลตรีมณูญกฤต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเดียวกับที่เคยให้การสนับสนุนนายพิเชฐ พัฒนโชติ ในการเลือกตั้งรองประธานคนที่ 1 รวมทั้งสมาชิกในกลุ่มของนายสุชน ชาลีเครือ กลุ่มของนายสรารุข

²⁸ "พิเชฐ ขึ้นแทนรองประธาน ส.ว. ป่า ใกล้พ้นสภา," ไทยโพสต์ (17 กุมภาพันธ์ 2544) : 8.

* คณะกรรมการการเลือกตั้งได้ออกคำสั่งคณะกรรมการการเลือกตั้งที่ 81/2544 เรื่องให้มีการจัดการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาใหม่ใน 7 จังหวัด จำนวน 10 คน ได้แก่ นายสนธิ วรรณปัญญา และ พลเอกศิรินทร์ รูปกล้า ส.ว.ลพบุรี นางพวงเล็ก บุญเชียง ส.ว.พะเยา นางสาววย แว้วฉนะ ส.ว. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายธรรมบุญ มงคล ส.ว. จังหวัดระนอง นายชาวลย์ มหาสุวีระชัย และ นายชิต เจริญประเสริฐ ส.ว. ศรีสะเกษ นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ และ นายวีระศักดิ์ จินารัตน์ ส.ว. อุบลราชธานี นายทวี สุภธีระ ส.ว.ขอนแก่น ซึ่งทั้ง 10 คน ได้กระทำฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง มาตรา 44 คณะกรรมการการเลือกตั้งจึงมีมติเป็นเอกฉันท์ในการพิจารณาปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริต และเที่ยงธรรม ซึ่งคำสั่งดังกล่าวจะมีผลตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป และส่งผลให้ ส.ว. ทั้ง 10 คนพ้นจากตำแหน่ง อย่างไรก็ตาม ในการเลือกตั้งครั้งต่อมา มีเพียงนายชิต เจริญประเสริฐ และ นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ เท่านั้นที่ได้รับการเลือกตั้งกลับเข้ามา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "สนธิ-พวงเล็ก-ศิรินทร์ ปัวสว.เก๋ารอด 2," ไทยโพสต์ (23 เมษายน 2544): 3.

นิยมทรัพย์²⁹ ขณะเดียวกันกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งสนับสนุนนายชุมพล ศิลปอาชาได้มีการนัดหมายและหารือกันที่บ้านของนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ³⁰

ในที่สุด ผลของความพยายามของพลตรีบุญญกฤตและกลุ่มที่ให้การสนับสนุนก็ประสบความสำเร็จ เมื่อที่ประชุมวุฒิสภาในวันที่ 30 มีนาคม 2544 มีมติให้พลตรีบุญญกฤตดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาด้วยคะแนน 114 คะแนน มากกว่านายนิพนธ์ วิษัยรัฐยุทธศาสตร์ ผู้สมัครที่ได้คะแนนเป็นอันดับสองซึ่งได้ 60 คะแนน ทั้งนี้ชัยชนะของพลตรีบุญญกฤต ไม่ได้มาจากการสนับสนุนของกลุ่มเครือข่ายอำนาจของตนเองเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยปัจจัยในการสร้างภาพลักษณ์ให้กับวุฒิสภาจากการแสดงบทบาทยุติปัญหาในกรณีของนายเฉลิม พรหมเลิศ ส่งผลให้กลุ่มต่างๆ ภายในวุฒิสภาทันทีกลุ่มข้าราชการ ทั้งสายนักปกครอง กลุ่มทหาร กลุ่มทนายความ และกลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มสมาชิกภาคใต้ และองค์กรพัฒนาเอกชน* ได้แสดงภาพของการผนึกกำลังกันเพื่อให้การสนับสนุนพลตรีบุญญกฤต ผนวกกับแกนนำหลายคนในกลุ่มของนายสนธิได้รับผลกระทบจากปัญหาสินบนในการเลือกกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) เช่น นายศรีเมือง เจริญศิริ ประธานคณะกรรมการคมนาคม และ นายสุชน ซาลีเครือ ในฐานะที่เป็นผู้ฝากนายอภิพล ให้เป็นที่ปรึกษาของนายสนธิ³¹ โดยการแสดงวิสัยทัศน์ก่อนการลงมติเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2544 เป็นการประกาศพันธสัญญาในการทำหน้าที่กลั่นกรองกฎหมายและตรวจสอบการบริหารงานรัฐบาลให้เป็นไปอย่างเข้มข้น³²

²⁹ กองบรรณาธิการ เชิดร่างทรงสู้ 'บุญญ' กวิน 87 ดัน 'สุนทร' ตัวแทน 'พีहनิต' 'แม้ว' จวก กกต. ผลาญงบเลือกตั้ง"ไทยโพสต์ (15 มีนาคม 2544) : xx.

³⁰ "แตก 2 ขั้วเลือกปช.วุฒิชุ่ขุนซ่า ม่อยดินตั้งเจื่อนไซ." สยามรัฐ (16 มีนาคม 2544) : xx.

* เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้พลตรีบุญญกฤต ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน คือ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ส.ว.นครราชสีมา ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญของสมาชิกกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ชักนำให้สมาชิกในกลุ่มสนับสนุน พล.ต. บุญญกฤต ทั้งนี้หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของนายไกรศักดิ์ กับ พล.ต.บุญญกฤตที่รู้จักคุ้นเคยกันเมื่อพล.ต.บุญญกฤตเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้นนายไกรศักดิ์ยังคงเป็นอาจารย์อยู่ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเหตุให้นายไกรศักดิ์ แนะนำให้พลเอกชาติชาย ชักนำให้ พล.ต.บุญญกฤตกลับเข้ารับราชการ จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติของ รสช. พล.อ.ชาติชาย ถูกจับตัว ส่วน พล.ต.บุญญกฤตต้องลี้ภัยไปประเทศเยอรมัน จนกระทั่ง รสช.หมดอำนาจ จึงได้กลับมาช่วยงาน พล.ต.สนั่น ในฐานะประธานที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยใน พ.ศ.2541 พร้อมกับชักชวนนักวิชาการคนสำคัญ ๆ มาช่วยงานอีกหลายคน อ้างใน "บุญญกฤตนั่งประธานวุฒิสภาจับตาข่าวการเมืองพลิก," เดลินิวส์ (1 เมษายน 2544): 3. และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "บุญญกฤตสมหวัง นั่งประธานวุฒิสภา ยังเติร์ก-สะตอ จับมือเทเสียงให้," แนวหน้า (31 มีนาคม 2544) : 2.

³¹ "2 ขั้วระฮิด พีहनิต-บุญญกฤต ได้เวลาวุฒิสภากวาดบ้านตัวเอง," ไทยโพสต์ (11 มีนาคม 2544) : 2.

³² กองบรรณาธิการ, "คว้านไส้เน่าสภาสูง ความเสื่อมเสียจากเนื้อใน," a day weekly 1 ฉบับที่ 26 (12 – 18 พฤศจิกายน 2547): 13.

แม้ผลการลงคะแนนจะแสดงให้เห็นว่าพล.ต.มัญญกฤต ได้รับการยอมรับในด้านของการมีภาวะผู้นำจากสมาชิกส่วนใหญ่จากกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญต่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาในช่วงเวลาที่วุฒิสภาเผชิญปัญหาการขาดความน่าเชื่อถือ* แต่ลักษณะส่วนตัวบางอย่างก็เป็นจุดด้อยที่ถูกตั้งข้อสังเกตจากสมาชิกคนอื่นๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่มีต่อพล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ ยังเป็นประเด็นที่ถูกจับตามอง แต่ปัจจัยนี้ไม่มีผลกระทบต่อพลตรี มัญญกฤตมากเท่ากับในช่วงของการเลือกประธานวุฒิสภาครั้งแรก เพราะในช่วงเวลานี้ พล.ต.สนั่น ได้ลดบทบาททางการเมืองของตนเองลง หลังจากถูกคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติตัดสินห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี นอกจากนี้เมื่อนายพิเชฐ พัฒนโชติ ได้รับการผลักดันให้ดำรงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 จึงสังเกตได้ว่า ทั้งประธานวุฒิสภาและรองประธานวุฒิสภา มีความใกล้ชิดกับทางพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามรัฐบาลพรรคไทยรักไทย แม้ในข้อเท็จจริงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นเพียงสายสัมพันธ์ที่มีต่อพลตรีสนั่น ก็ตาม

ในช่วงระยะเวลาการดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาของพลตรี มัญญกฤต รูปขจร เรียกได้ว่า เป็นยุคของการตรวจสอบรัฐบาลอย่างเข้มข้นที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองของวุฒิสภา เนื่องจากการแสดงบทบาทการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลเป็นไปในเชิงรุกที่แตกต่างไปจากการแสดงบทบาทของวุฒิสภาที่ผ่านมาในอดีตอย่างชัดเจน ทั้งจากการแสดงท่าทีที่แข็งกร้าวอันเป็นเอกลักษณ์ส่วนตัวและการแสดงความคิดเห็นหลายเรื่อง ที่มีความสอดคล้องกับการวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายค้านที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำอยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะเมื่อวุฒิสภามีมติสั่งเรื่องการเลือกกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(กทช.) ให้นายกรัฐมนตรีกลับไปทบทวนใหม่ทั้งกระบวนการ และการประกาศเจตนารมณ์ในการทำงานตรวจสอบฝ่ายบริหาร ด้วยการใช้อำนาจถอดถอนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 303 รวมไปถึงความพยายามถ่วงเวลาในร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน และร่างพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ที่มีการขยายเวลาการนำร่างเข้าสู่ที่ประชุมวุฒิสภา ซึ่งสร้างความวิตกให้แก่รัฐบาล แสดงให้เห็นได้จากการที่นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ เลขาธิการพรรคไทยรักไทยเข้าพบพลตรี มัญญกฤต เพื่อหารือในเรื่องดังกล่าว³³

* ปัญหาที่เกิดขึ้นในวุฒิสภาขณะนั้นต้องการผู้ที่มีภาวะผู้นำมากอบกู้ภาพพจน์ที่ถดถอย ซึ่งในขณะนั้น พล.ต.มัญญกฤตมีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุด อ้างจาก บทสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ พิฑูรกิจจา และ พล.ท.โอภาส รัตนบุรี โน "เชิดร่างทรงสู่มัญญ" ก๊วน 87 ดัน 'สุนทร' ตัวแทน 'พีเอ็นดี' 'แม้ว' จวก กกต.ผลาญงบเลือกตั้ง,"ไทยโพสต์ (15 มีนาคม 2544) :2. และ สัมภาษณ์ นายพิเชฐ พัฒนโชติ สมาชิกวุฒิสภา จ. นครราชสีมา, 16 สิงหาคม 2547.

³³ "วันฟ้าปิดมัญญกฤตเดียวดาย !," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ฉบับที่ 1178 (14 - 20 มีนาคม 2546):

ทั้งนี้ การแสดงบทบาทในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลยิ่งโดดเด่นขึ้น เมื่อ พลตรี มนูญกฤต แสดงความเห็นโจมตี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคไทยรักไทยในเรื่อง การรวมพรรคการเมืองต่างๆ เข้ากับพรรคไทยรักไทยภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อ พ.ศ. 2544 ว่าเป็นพฤติกรรมของการใช้เงินซื้อทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจอันจะนำไปสู่ การสิ้นชาติ ส่งผลให้สมาชิกพรรคไทยรักไทยต้องออกมาตอบโต้จนกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประชาชนวุฒิสภากับรัฐบาลในช่วงระยะเวลาหนึ่ง รวมไปถึงการ ออกมาระบุว่า หากนายกรัฐมนตรี ไม่ให้ความสำคัญกับตอบกระทู้ในวุฒิสภา ก็จะทำให้ประชาชนต่อการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลและอาจส่งผลให้วุฒิสภาต้องขอเปิดอภิปรายทั่วไปโดยไม่ลงมติ

การแสดงท่าทีเช่นนี้ของพลตรี มนูญกฤต สามารถกดดันให้นายกรัฐมนตรีเร่งสานสัมพันธ์กับวุฒิสภาโดยการเข้าร่วมประชุมติดต่อกันถึง 2 วัน และเป็นที่มาของงาน “สานสัมพันธ์รัฐบาลและฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อประชาชน” ซึ่งจัดขึ้นที่ทำเนียบรัฐบาลด้วย นอกจากนี้แล้ว พลตรี มนูญกฤตยังมีบทบาทในการแทรกแซงการแต่งตั้งและโยกย้ายข้าราชการในระดับต่างๆ ของสำนักเลขาธิการวุฒิสภาอย่างมาก และสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนที่สุด คือ การผลักดันนายมนตรี รูปสุวรรณ์ ให้เข้ามารับตำแหน่งเลขาธิการสำนักงานวุฒิสภา แทนนายจำนงค์ สวมประคำ ที่เกษียณอายุราชการในวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2545³⁴

อย่างไรก็ดี บทบาทและพฤติกรรมต่างๆ ของพลตรี มนูญกฤต นอกจากไม่เป็นที่พึงพอใจของรัฐบาล โดยเฉพาะพรรคไทยรักไทยแล้ว ในหลายกรณียังสร้างความขัดแย้งกับสมาชิกวุฒิสภาส่วนหนึ่งที่มีสายสัมพันธ์กับพรรคไทยรักไทยด้วย เช่น กรณีที่นายวิโรจน์ อมตกุลชัย เข้าไปเกี่ยวข้องกับนายหน้าให้แก่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง เพื่อเข้าไปเจรจาประนอมหนี้กับสถาบันการเงินโดยได้รับค่าตอบแทน 3 ล้านบาท แต่ทำไม่สำเร็จและไม่ยอมคืนเงินดังกล่าวให้แก่ผู้ว่าจ้าง³⁵ ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่กลุ่มของพลตรี มนูญกฤตนำมาใช้เพื่อลดความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม เพราะนายวิโรจน์ เป็นหนึ่งในผู้ที่เคยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มของ นายสนธิ วรปัญญา ให้ลงสมัครประธานวุฒิสภา และยังมีบทบาทในการเคลื่อนไหวในการโค่นล้ม

³⁴ พล.ต.มนูญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา ได้วางตัวนายมนตรี รูปสุวรรณ์ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหงให้มารับตำแหน่งเลขาธิการสำนักงานวุฒิสภาคนใหม่แทนนายจำนงค์ สวมประคำ ที่เกษียณอายุราชการในวันที่ 30 กันยายน 2545 โดยดำเนินการขอโอนย้ายสังกัดให้มาดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการสำนักงานวุฒิสภาตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2544 เป็นต้นมา ใน “มนูญกฤตต้นเด็กขึ้นเลขาฯ วุฒิสภา,” ไทยรัฐ (30 กันยายน 2545) : 3.

³⁵ “เขย่าเก้าอี้ มนูญกฤต ต้นเหตุแฉพฤติกรรม ส.ว. ฉาว,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 48 ฉบับที่ 45 (5 - 11 เมษายน 2545): 22.

พลตรีมัญญกฤตด้วย³⁶ อส่งผลให้ตลอดเวลาที่พลตรีมัญญกฤตอยู่ในตำแหน่งประธานวุฒิสภามักจะมีกระแสข่าวเคลื่อนไหวภายในวุฒิสภาเพื่อให้สมาชิกมีการเลือกประธานวุฒิสภาคนใหม่อยู่เสมอ

เมื่อใกล้เวลาครบรอบ 2 ปีของการดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาของพลตรีมัญญกฤตได้เกิดความขัดแย้งภายในวุฒิสภา เนื่องจากสมาชิกวุฒิสภากลุ่มหนึ่งได้แสดงท่าทีต่อต้านการดำรงตำแหน่งของพลตรีมัญญกฤต ซึ่งการปะทะกันระหว่างฝ่ายของพลตรีมัญญกฤตกับฝ่ายตรงข้ามปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อนายบุญทัน ดอกไธสง ประกาศลาออกจากตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่ 2 ตามที่เคยแสดงวิสัยทัศน์ในการเลือกตั้งรองประธานวุฒิสภา ซึ่งการเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่สองในครั้งนี้นายสหัส พิณฑุเสณีย์ สมาชิกวุฒิสภา จ.สระแก้ว เป็นผู้ได้คะแนนสูงสุด 103 คะแนน ขณะที่ นายสัก กอแสงเรือง ได้ 82 คะแนน เมื่อพิจารณาจากคะแนนของนายสหัสและนายสักยิ่งทำให้ภาพสะท้อนของความเป็นกลุ่มหรือเป็นฝ่ายภายในสมาชิกวุฒิสภา 200 คนปรากฏภาพของความโน้มเอียงเป็นฝ่ายที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลและฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลมากยิ่งขึ้น

ข้อสังเกตนี้ได้จากการสนับสนุนของนายศรีเมือง เจริญศิริ แกนนำคนสำคัญของสมาชิกกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับนายกรัฐมนตรี* ประกอบกับประวัติและสายสัมพันธ์ทางการเมืองของนายสหัส พิณฑุเสณีย์ ที่เคยรับราชการในหลายจังหวัด ก่อนจะเกษียณอายุราชการในตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ทำให้มีสายสัมพันธ์กับสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยที่เคยเป็นอดีตผู้ว่าราชการจังหวัด ข้าราชการทั้งพลเรือน ตำรวจ และทหาร รวมไปถึงความสัมพันธ์ที่เคยมีต่อนายเสนาะ เทียนทอง ตั้งแต่สมัยที่เป็นนายอำเภอวัฒนานครย่อมทำให้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกวุฒิสภาบางส่วนที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและนักการเมืองมาก่อน อย่างไรก็ตาม กลุ่มนักกฎหมายและกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนมักจะเป็นตัวแปรสำคัญในการลงมติแต่ละ

³⁶ "จับตาเกมโค่นเก้าอี้ประธานวุฒิสภาทร. อยู่เบื้องหลังส่งคนจ่อคิวมัญญกฤตเตรียมแผนโต้," ผู้จัดการรายวัน (21 มีนาคม 2545): 14.

* "งานวันเกิดของคุณศรีเมืองแต่ละปี จะเห็นว่านายกรัฐมนตรีต้องมาร่วมงาน ซึ่งคนที่ไปร่วมงาน คุณศรีเมืองล้วนแต่ถูกมองว่าเข้าข้างรัฐบาลสนับสนุนรัฐบาลอยู่แล้ว และยิ่งถูกตั้งคำถามมากขึ้นว่าทำไมคนที่ไม่ไปร่วมงานถึงไม่ใช่คนที่มืบทบาทในการตรวจสอบรัฐบาล ความสัมพันธ์ระหว่างนายกรัฐมนตรีกับคุณศรีเมือง อาจเนื่องมาจากคุณศรีเมืองเคยรับราชการอยู่ในหน่วยงานการสื่อสารซึ่งถูกมองว่าช่วงนั้นนายกรัฐมนตรียังคงเคยติดต่อกับคุณศรีเมืองอยู่ เพราะการสายสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับราชการมันแยกกันไม่ออก ซึ่งความสัมพันธ์อาจจะเกี่ยวโยงมาถึงทุกวันนี้ และกลายเป็นเหตุผลที่ทำให้คนรอบข้างอาจจะมองว่าคุณศรีเมืองสนิทกับนายกรัฐมนตรี จึงเข้าไปหาคุณศรีเมืองเพื่อประโยชน์ในเรื่องการของบประมาณหรือประโยชน์อื่น ๆ" สัมภาษณ์ นายสมชาย บุญเหลือ ผู้สื่อข่าวการเมืองประจำรัฐสภา หนังสือพิมพ์ข่าวสด, 1 พฤศจิกายน 2547.

ครั้ง ซึ่งการเลือกรองประธานวุฒิสภาในครั้งนี้ทั้งสองกลุ่มต่างให้การสนับสนุนนายสัท กอแสง เรือง เพื่อเป็นทางเลือกของสมาชิกที่ต้องการผู้ที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด³⁷

ดังนั้นคะแนนของ นายสัทส พิณฑุเสณีย์ จึงเป็นสัญญาณหนึ่งในทางการเมืองว่ากลุ่มของ พรรคไทยรักไทย โดยเฉพาะอิทธิพลของนายศรีเมือง เจริญศิริ มีแนวโน้มที่กำลังขยาย เครือข่ายอำนาจในการกำหนดการตัดสินใจของสมาชิกส่วนใหญ่ในวุฒิสภา และเป็นภาพสะท้อน ที่ชัดเจนมากขึ้นที่ทำให้พรรคไทยรักไทยมีโอกาที่จะตอบโต้อำนาจของ พล.ต. มนูญกฤต โดยเฉพาอย่างยิ่งเมื่อนายพิเชฐ จะครบวาระการดำรงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภา คนที่ 1 ในวันที่ 1 มีนาคม 2546 ซึ่งมีการคาดหมายว่าเป้าหมายของพรรคไทยรักไทยในขณะนั้น ที่เป็น เหตุผลหลักในการพยายามเข้ามาแทรกแซงการทำงานของวุฒิสภา ได้แก่

1. วาระการคัดเลือกกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ให้ได้บุคคลที่พรรคต้องการ เพื่อ ป้องกันปัญหาในการคัดค้านผลการเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในครั้งต่อไป
2. การควบคุมการลงมติของวุฒิสภาเพื่อไม่ให้เกิดการถอดถอนรัฐมนตรีที่เป็นผลจากการ อภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้านและการขอให้ถอดถอนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้ง 4 คน ได้แก่ นายกระมล ทองธรรมชาติ นายจุมพล ณ สงขลา นายผัน จันทรปาน และนายศักดิ์ เตชะชาญ เนื่องจากกระทำผิดต่อหน้าที่ในกรณีวินิจฉัยคดีกรณีการจงใจปกปิดบัญชีทรัพย์สินของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่ถูกยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติให้มีการ พิจารณาถอดถอน ซึ่งอาจส่งผลถึงการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร
3. การพิจารณากฎหมายสำคัญ เช่น กฎหมายปฏิรูประบบราชการ และกฎหมาย หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งเป็นกลไกหลักของนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรคที่กำลังถูก กลุ่มองค์กรวิชาชีพหมอปลุกกระแสต่อต้านในเวลานั้น และกฎหมายทั้ง 2 ฉบับยังเป็นกฎหมาย ที่รัฐบาลต้องการจะประกาศใช้ภายในวันที่ 1 ตุลาคม 2545

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้ นายสัทส ได้รับการเลือกให้ดำรงตำแหน่งรองประธาน วุฒิสภาคนที่ 2 ในครั้งนี้ นอกจากการสนับสนุนจากสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์กับพรรคไทยรักไทย แล้ว การถอนตัวของนายนิเวศ พันธุ์เจริญวรกุล ที่มีฐานเสียงเดียวกับนายสัทส ผนวกกับ กระแสต่อต้านจากสมาชิกหลายคนที่ยืนยันข้อเท็จจริงของ พล.ต. มนูญกฤตที่กำลังขยายเครือข่าย อำนาจในวุฒิสภา เพราะนอกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภา แล้วยังมีบุคคลใกล้ชิดอย่าง นายพิเชฐ พัฒนโชติ รองประธานวุฒิสภา คนที่ 1 ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความไว้วางใจแก่ นายสัทส

³⁷ "อ่าน 103 เสียงในวุฒิสภาของ สัทส พิณฑุเสณีย์ไปยัง 'กลุ่ม' ใหญ่ทางการเมือง," มติชน (12 สิงหาคม 2545) :3.

นอกจากเหตุผลข้างต้นแล้ว ยังมีสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ สมาชิกวุฒิสภา กลุ่มข้าราชการบำนาญซึ่งบางส่วนให้การสนับสนุนพลตรีมณูญกฤต ได้เปลี่ยนท่าทีไปลงคะแนนให้แก่ นายสหัส เนื่องจากเกิดความหวาดระแวงต่อกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่มักแสดงบทบาทนำจนทำให้บรรดาสมาชิกในกลุ่มข้าราชการบำนาญซึ่งมักมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยม และแสดงความคิดเห็นตรงกันข้ามกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนอยู่เสมอ เลือกที่จะลงคะแนนให้กับ นายสหัส ซึ่งเคยรับราชการเช่นเดียวกัน ด้วยปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้นายสหัสสามารถได้รับเลือกในตำแหน่งรองประธานวุฒิสภา คนที่ 2

หลังจากการเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่ 2 ผ่านพ้นไป การสร้างกระแสกดดันต่อ นายพิเชฐ พัฒนโชติ ในฐานะรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ที่ได้ประกาศไว้ในการแสดงวิสัยทัศน์ว่าจะดำรงตำแหน่งเพียง 2 ปี ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ในที่สุด นายพิเชฐ จึงลาออกจากตำแหน่ง ซึ่งผลการลงคะแนนเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2544 โดยนายสุชน ชาติเครือ สมาชิกผู้มีบทบาทนำในวุฒิสภามาโดยตลอด ได้รับเลือกด้วยคะแนน 123 เสียง ส่วน พลเอกบัณฑิตย์ มลายอริศุณย์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับคะแนนในลำดับถัดมา ได้เพียง 47 คะแนน³⁸ เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม จากความขัดแย้งอันเป็นผลจากการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ ในวุฒิสภาตามที่ได้กล่าวมาและผนวกกับการขึ้นสู่ตำแหน่งของทั้ง นายสหัส พินทุเสนีย์ และ นายสุชน ชาติเครือ อีกทั้งในช่วงเวลานั้นได้มีสมาชิกอภิปรายในที่ประชุมถึงสัญญาการดำรงตำแหน่งที่พลตรีมณูญกฤตได้กล่าวไว้ในการแสดงวิสัยทัศน์ก่อนการลงคะแนนเลือกประธานวุฒิสภาที่ผ่านมาพร้อมกับได้สร้างความกดดันต่อพลตรีมณูญกฤตมากยิ่งขึ้นด้วยการโจมตีเรื่องความไม่โปร่งใส* และความไม่เป็นกลางในการทำหน้าที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีรับเรื่องขอให้

³⁸ "สุชนนั่งทำนรองตามผุ ธี'มณูญกฤต'อยู่ครบ 6 ปี," ไทยโพสต์ (7 มีนาคม 2546) : 12.

* ข้อกล่าวหาต่อการทำหน้าที่ประธานวุฒิสภาของพลตรีมณูญกฤต ได้แก่ การอนุมัติงบประมาณเพิ่มเติมให้คณะกรรมการต่างประเทศ วุฒิสภาอีก 4 ล้านบาทมากกว่าคณะกรรมการคณะอื่นๆ เพื่อเดินทางไปดูงานในต่างประเทศตามที่นายวิญญู อูพารกุล ส.ว. สกลนคร กรรมการต่างประเทศ ผู้ใกล้ชิดพลตรีมณูญกฤต ขออนุมัติไป เนื่องจากสมาชิกเห็นว่าไม่มีความเป็นธรรมในการอนุมัติ และเรื่องการคัดเลือกสมาชิกที่มีความใกล้ชิดอย่างนายสุทัศน์ จันทร์แสงศรี กับนายวิญญู อูพารกุล ให้ได้สิทธิ์เข้าเรียนวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร(วปอ.) อ่างใน "สว.ทวงเก้าอี้ มณูญกฤต-ແລອບบໍ່ຟຳນ," ไทยโพสต์ (25 พฤศจิกายน 2546) : 12.

รวมทั้งการแทรกแซงการสรรหาและการเลือกบุคคลของวุฒิสภาเพื่อไปดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ ทั้งยังมีการสั่งให้เก็บข้อมูลส่วนตัวของสมาชิกในด้านต่างๆ เช่น การออกเสียงลงคะแนนสำคัญ การใช้ใบเบิกในการเดินทาง เบิกเบี้ยประชุม เป็นต้น เพื่อเอาไว้ใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลในการเล่นเกมการเมืองที่ตึงตัวเป็นปฏิปักษ์ อ่างใน "มณูญกฤต อัดพันธ์ุ้แท้ รอประเมิน-แพ้ไขกอกปลายปี," ผู้จัดการรายวัน (20 พฤษภาคม 2546): 14.

วุฒิสภาดำเนินการถอดถอนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 4 คน ตามที่ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ล่ารายชื่อประชาชนประมาณ 60,000 คนให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ พิจารณาดำเนินการสอบสวนเพื่อเสนอให้วุฒิสภาดำเนินการ ซึ่งพลตรี มนูญกฤตได้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติพิจารณา โดยไม่ผ่านการพิจารณาในที่ประชุมวุฒิสภา จึงทำให้มีการเคลื่อนไหวขับไล่อายกรุนแรงมากขึ้นทั้งในวุฒิสภา* และสมาชิกพรรคไทยรักไทย³⁹

กรณีนี้ มีการตั้งข้อสังเกตว่า เหตุผลประการหนึ่งที่พลตรี มนูญกฤตยังไม่ลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภา ก็คือ ตำแหน่งประธานวุฒิสภาเป็นโอกาสและช่องทางที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อสร้างบทบาทนำในการตรวจสอบรัฐบาล โดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ในการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งหากพิจารณาถึงศักยภาพของฝ่ายค้านในช่วงเวลานั้นแล้ว จะเห็นได้ว่าฝ่ายค้านไม่สามารถดำเนินการตรวจสอบรัฐบาลที่มีเสียงสนับสนุนท่วมท้นเช่นนี้ได้ตามเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ จึงจำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับสมาชิกวุฒิสภาที่อยู่ในเครือข่ายความร่วมมือให้การสนับสนุน และอำนาจของประธานวุฒิสภาในฐานะที่แสดงท่าทีเป็นคู่ตรงข้ามของรัฐบาลเช่นเดียวกัน ความร่วมมือระหว่างฝ่ายตรงข้าม

นอกจากนี้ยังมีข้อกล่าวหาในการจัดตั้งทีมที่ปรึกษาโดยนำคนนอกที่เป็นคนของตัวเองมาทำงาน รวมทั้งการทุจริตในเรื่องการจัดซื้อคอมพิวเตอร์และการเช่าอาคารยูนิเวสเพื่อใช้ในการกิจของสำนักงาน เลขาธิการวุฒิสภาเป็นเงินปีละ 21 ล้านบาท แต่ในการใช้งานกลับใช้เพียงชั้นเดียว เป็นต้น อ้างจาก บทสัมภาษณ์ของพลเอกวิชา ศิริธรรม ใน "ปฏิกริยาย้อนกลับท่าที ส.ว.หนุน-ค้าน มนูญกฤต ประกาศไม่ออก," มติชน (11 เมษายน 2546): 13.

* พลเอกวิชา ศิริธรรม ส.ว.จันทบุรี กล่าวว่า พล.ต. มนูญกฤต รูปขจร ไม่มีความเป็นกลางทางการเมือง โดยตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ การรับลูกจาก พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ อดีตเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ในการยื่นรายชื่อประชาชน 60,001 คน เพื่อถอดถอนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 4 คน ออกจากตำแหน่ง พล.ต. มนูญกฤตได้แสดงกิริยาจับมือ พล.ต.สนั่นขึ้นชู ซึ่งแสดงความเป็นพรรคพวก และรีบดำเนินการให้อย่างรวดเร็ว แต่เมื่อมีการตรวจสอบจากทนายความของ 4 ตุลาการ ปรากฏว่ารายชื่อที่ยื่นมานั้นเข้าข่ายเพียง 30,000 กว่าชื่อเท่านั้น ซึ่งเรื่องดังกล่าวถือว่า พล.ต. มนูญกฤตทำให้เกิดผลต่อความน่าเชื่อถือของวุฒิสภา อ้างใน "40ส.ว.ยื่นญัตติทวงเก้าอี้ปธ.วุฒิช. มนูญกฤตยันเสียงแข็งไม่ออก! วิชาลุยต่อหาไม่เป็นกลาง-ทุจริต," มติชน (11 เมษายน 2546):15. และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "ถอยก่อนที่จะถดถอย พล.ต. มนูญกฤต รูปขจร," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 49 ฉบับที่ 52 (23 - 29 พฤษภาคม 2546): 8.

³⁹ ส.ส.พรรคไทยรักไทยขอให้ถอนรายชื่อประชาชนที่แสดงเจตจำนงถอดถอน 4 ตุลาการศาลรัฐ. ธรรม มนูญกลับคืนมาเนื่องจากตรวจสอบแล้วรายชื่อไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ อ้างใน "มนูญกฤตย้ำห้าหมื่นชื่อ ถอดตุลาการฯถูกต้อง," สยามรัฐ (1 พฤศจิกายน 2545) : 10.

เหล่านี้ให้เห็นจากภาพของการจับมือกันระหว่างพลตรีมัญญกฤต กับพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ในการมายื่นหนังสือให้วุฒิสภาสภากำการถอดถอนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ⁴⁰

ในภาวะที่ถูกกดดันจากฝ่ายตรงข้าม พลตรีมัญญกฤต พยายามประสานความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มต่างๆ เพื่อให้การสนับสนุนตนเองให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่แม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากนัก แต่ทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหวในเรื่องใดๆ มักเป็นกลุ่มที่สังคมให้ความเชื่อถือมากที่สุด ด้วยเหตุนี้พลตรีมัญญกฤตจึงมักแสดงท่าทีต่อสมาชิกกลุ่มนี้ด้วยท่าทีของการประนีประนอม ขณะเดียวกันก็เร่งสร้างผลงานในวุฒิสภาให้มากที่สุด เพื่อเป้าหมายในการได้รับการเลือกให้เป็นประธานวุฒิสภาอีกครั้ง⁴¹

สำหรับรูปแบบในการกดดันให้พลตรีมัญญกฤตลาออกจากตำแหน่งนั้น ประกอบด้วย รูปแบบที่ 1 การโจมตีผ่านสื่อมวลชน นับตั้งแต่กรณีนำเรื่องการขอยศพลเอกจากกระทรวงกลาโหมของพลตรีมัญญกฤตมาเปิดเผย เพื่อกดดันให้พลตรี มัญญกฤต และนายพิเชฐ ลาออกจากตำแหน่งพร้อมกับนายบุญทัน ดอกไธสง ที่ได้ยื่นหนังสือลาออกแล้ว รวมทั้งการแสดงบทบาทของนายวิทยา มะเสนา ส.ว.มหาสารคามในการเรียกร้องให้นายพิเชฐ พัฒนโชติ ทำตามสัญญาในการดำรงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาเพียง 2 ปี โดยมุ่งหวังให้เป็นการกดดันพลตรีมัญญกฤตด้วย⁴² นอกจากนี้ยังมีการส่งโทรสารและไปปลิวโจมตีพลตรีมัญญกฤตไปตามบ้านของสมาชิกวุฒิสภา ตลอดจนการแสดงท่าทีของ นายเสนาะ เทียนทอง ประธานที่ปรึกษาพรรคไทยรักไทย ในการเสนอแนะให้ พล.ต.มัญญกฤต จัดการต่อปัญหาที่ถูกสมาชิกวุฒิสภาส่วนหนึ่งเคลื่อนไหวให้ลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาตามที่ประกาศไว้ด้วย⁴³

รูปแบบที่ 2 การเสนอญัตติกรณีปัญหาวาระการดำรงตำแหน่งของพลตรีมัญญกฤต รูปขจร โดยนายนิพนธ์ วิษัยรัฐยุทธศาสตร์ ประธานคณะกรรมการวิสามัญกิจการวุฒิสภา ที่เป็นแกนนำในการรวบรวมรายชื่อสมาชิก 40 คน เพื่อขอให้พลตรีมัญญกฤตบรรจุเป็นระเบียบวาระการประชุมวุฒิสภาต่อไป ซึ่งนายนิพนธ์กล่าวว่า การยื่นญัตติครั้งนี้ไม่มีเจตนาอื่นแอบแฝง เพียงแต่ต้องการยุติปัญหาที่เกิดขึ้นเท่านั้น⁴⁴ แต่เมื่อพิจารณาในอีกด้านหนึ่ง จะเห็นได้ว่าหาก

⁴⁰ "จับตาเกมโค่นเก้าอี้ประธานวุฒิสภีทร.อยู่เบื้องหลังส่งคนจ่อคิวมัญญกฤตเตรียมแผนโต้," ผู้จัดการรายวัน (21 มีนาคม 2545): 14.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² "เขย่าเก้าอี้ มัญญกฤต ดันเหตุแฉพฤติกรรม ส.ว. ฉาว," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 48 ฉบับที่ 45 (5-11 เมษายน 2545) : 22. และ "ใช้จุดแข็งสู้จุดอ่อน ยุทธวิธีมัญญกฤต เมื่อเผชิญเรื่องที่ไร้ทางเสื่อ," มติชนสุดสัปดาห์ 23, ฉบับที่ 1186 (9-15 พฤษภาคม 2546): 11.

⁴³ "เหนาะโผล่ไล่มัญญกฤต ร่วมทวงสัญญา2ปีไซกอก," แนวหน้า (8 เมษายน 2546) : 5.

⁴⁴ "40 ส.ว.ยื่นญัตติทวงเก้าอี้ปธ.วุฒิสภ มัญญกฤตยันเสียงแข็งไม่ออก! วิชาลุยต่อหาไม่เป็นกลาง-ทุจริต," มติชน (11 เมษายน 2546) : 15.

ญัตตินี้ได้รับการบรรจุวาระการประชุมจะทำให้สมาชิกสามารถอภิปรายประธานวุฒิสภาได้อย่างกว้างขวาง⁴⁵ รวมทั้งการรวบรวมรายชื่อสมาชิกเพื่อให้ นายอุทัย พิมพ์ใจชน ประธานรัฐสภา ดำเนินการให้ยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อตีความว่าการแสดงวิสัยทัศน์ของพลตรีมัญญกฤต⁴⁶

รูปแบบที่ 3 การประกาศไม่เข้าร่วมประชุมวุฒิสภาของสมาชิกวุฒิสภาจำนวนหนึ่ง หากพลตรีมัญญกฤตยังทำหน้าที่เป็นประธานการประชุมโดยมีนายวิสิษฐ์ เตชะธีราวัฒน์ เป็นแกนนำ⁴⁷ และไม่ยอมรับในการว่าจ้างให้สถาบันพระปกเกล้าเป็นผู้ประเมิน เนื่องจากรูปแบบการประเมินผลงานดังกล่าว ทำให้สมาชิกอีก 199 คนไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น โดยเสนอให้มีการประเมินกันเอง เช่น นายวีรวัชร สิทธิธรรม⁴⁸ และสมาชิกในกลุ่มของนายศรีเมือง เจริญศิริ เป็นแกนนำ เป็นต้น⁴⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าฝ่ายตรงข้ามที่ออกมาต่อต้านพลตรีมัญญกฤตจะรวมตัวกันให้เห็นภาพเป็นกลุ่มก้อนและเพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่มีจุดอ่อนคือ ขาดผู้นำกลุ่ม ซึ่งทำให้การเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้ามเป็นไปโดยขาดทิศทางและความเป็นหนึ่งเดียว ดังจะเห็นได้ว่าสมาชิกที่ประกาศว่าจะลงสมัครประธานวุฒิสภา เช่น พลเอกวิชา ศิริธรรม นายไสว พรหมมณี นายนิพนธ์ วิสิษฐยุทธศาสตร์ ล้วนเคลื่อนไหวแบบปัจเจกไม่เกื้อหนุนกันและกัน ส่วนการให้สัมภาษณ์ของนายวิทยา มะเสนา นายอดุลย์ วันไชยธนวงศ์ และนายคำนวน ชโลปัทม์ นั้น แม้จะใช้ถ้อยคำที่รุนแรงแต่ก็ขาดความเป็นเอกภาพและเป็นในลักษณะของการแสดงความความคิดเห็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งตรงข้ามกับฝ่ายที่สนับสนุนให้พลตรีมัญญกฤต เป็นผู้นำ ที่แม้จะมีจำนวนน้อยกว่า แต่กลับมีเอกภาพและมีพลังมากกว่า⁵⁰ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างความเชื่อถือจากสังคม ดังเช่นการออกมาเปิดเผยถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของสมาชิกฝ่ายตรงข้ามรวมทั้งความร่วมมือกันในการสนับสนุนและสร้างให้ภาพการทำงานของพลตรีมัญญกฤต

⁴⁵ นอกจากสมาชิกบางคนที่ถูกلوبบี้จากฝ่ายพลตรีมัญญกฤต ไม่ให้ร่วมลงชื่อในญัตตินี้แล้ว ยังมีสมาชิกบางส่วนที่ยังไม่แสดงท่าทีหรือการตัดสินใจเพื่อรอดูสถานการณ์ว่าฝ่ายใดจะได้เปรียบในการช่วงชิงอำนาจครั้งนี้เพื่อจะได้ให้การสนับสนุนได้ถูก อ้างใน "คำถามถึงมัญญกฤต รูปขจร เมื่อขาดการยอมรับแล้วจะเป็นผู้นำได้อย่างไร," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1183 (18 - 24 เมษายน 2546): 11.

⁴⁶"ถอยก่อนที่จะถดถอย พล.ต.มัญญกฤต รูปขจร," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 49 ,ฉบับที่ 52 (23 - 29 พฤษภาคม 2546): 8.

⁴⁷ "ผลัดอำนาจสภาสูง มัญญกฤต รอจังหวะ ผลึกเกม ?," เนชั่นสุดสัปดาห์ 11 ,ฉบับที่ 564 (24 มีนาคม 2546): 13.

⁴⁸ "เหนาะโผล่โล่ มัญญ กฤตร่วมทวงสัญญา 2 ปีไขก๊อก," แนวหน้า (8 เมษายน 2546) : 5.

⁴⁹"จ้างพระปกเกล้าประเมินปช.วุฒิ วงเงิน5แสน บิกันูญพลิกเกมสู้," มติชน (2 เมษายน 2546) : 5.

⁵⁰"ใช้จุดแข็งสู้จุดอ่อน ยุทธวิธีมัญญกฤต เมื่อเผชิญเรื่องที่ไร้ทางเสีย," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ฉบับที่ 1186 (9-15 พฤษภาคม 2546): 11.

มีความสำคัญต่อการตรวจสอบฝ่ายบริหาร ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พลตรีมัญญกฤตแสดงท่าทีไม่ลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภา

ภาวะการณ์ทางการเมืองของวุฒิสภาในช่วงเวลานี้ กล่าวได้ว่าเป็นการประสานความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่างๆ และเป็นการปะทะกันระหว่างคู่ตรงข้ามที่รุนแรงที่สุดนับตั้งแต่วุฒิสภาชุดนี้เข้ามาดำรงตำแหน่ง ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้สามารถประมวลออกมาเป็นการใช้กลวิธีและการตอบโต้กันซึ่งรูปแบบของการสนับสนุนประกอบด้วย

รูปแบบที่ 1 การประกาศไม่ยอมลาออก และไม่ยอมรับการสร้างธรรมเนียมปฏิบัติให้ประธานวุฒิสภามีวาระดำรงตำแหน่ง 2 ปี* โดยพลตรีมัญญกฤต ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ แกนนำกลุ่มสนามบินน้ำที่เพิ่งได้รับชัยชนะเหนือกลุ่มของนายชวน หลีกภัย ในการเลือกตั้งหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์**

รูปแบบที่ 2 การลดความชอบธรรมฝ่ายตรงข้าม ด้วยออกมาตอบโต้จากกลุ่มของพลตรีมัญญกฤตว่า ผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวกดดันให้พลตรีมัญญกฤตลาออกล้วนมีสายสัมพันธ์แนบแน่นกับรัฐบาลและพรรคไทยรักไทย ทั้งยังเป็นความพยายามรัฐบาลที่ต้องการจะครอบงำวุฒิสภา โดยมีตำแหน่งประธานวุฒิสภาเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่จะต้องโค่นล้มเพื่อสนับสนุนให้สมาชิกฝ่ายของตนเองเข้ามามีอำนาจ หลังจากที่ได้ผลักดันให้นายสหัส พินทุเสนีย์ และนายสุชน ชาลีเครือ ช่วงชิงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาไปแล้ว⁵¹ รวมทั้งการเปิดเผยข้อมูลการกระทำความผิดของสมาชิกฝ่ายตรงข้าม เช่นข้อกล่าวหาสมาชิกวุฒิสภาบางส่วนในเรื่องการทำงานใน

* รัฐธรรมนูญ มาตรา 152 ระบุว่า การพ้นหน้าที่ของประธานวุฒิสภามีเงื่อนไข 4 ประการ คือ (1) ขาดจากสมาชิกภาพการเป็นสมาชิกวุฒิสภา (2) ลาออกจากตำแหน่ง (3) เมื่อประธานวุฒิสภาไปเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น (4) ต้องคำพิพากษาจำคุก

** มีการนำเสนอข่าวว่า พลตรีสนั่นได้แสดงท่าทีสนับสนุนพลตรีมัญญกฤตอย่างมากโดยการอาศัยเครือข่ายในวงการหนังสือพิมพ์และการสอบถาม พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในงานเลี้ยงที่บ้านพักของนายเสนาะ เทียนทองว่า เปิดทางให้สมาชิกวุฒิสภาออกมาเคลื่อนไหวหรือไม่ ก่อนจะนำไปเผยแพร่กับแหล่งข่าวต่าง ๆ ว่า นายกรัฐมนตรีไม่ได้เกี่ยวข้อง แต่กลุ่มสมาชิกวุฒิสภาที่เคลื่อนไหวก็ไม่ได้ลดบทบาทลงแต่อย่างใด อ่างใน "วุฒิสภา บนหน้าหนึ่ง สนามบินน้ำ-บิกัญญ และวิกฤตสภาสูง," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1186 (9-15 พฤษภาคม2546): 70-71.

⁵¹"มัญญกฤต บนเก้าอี้ปฐ วุฒิชัย โปรดอย่างถามถึงศักดิ์ศรีและความสง่างาม," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1186 (11 – 17 เมษายน 2546): 11.

คณะกรรมการที่เข้าช้อนกันหลายคณะในเวลาเดียวกันเพื่อหวังผลในการรับเบี้ยประชุม⁵²
เป็นต้น

รูปแบบที่ 3 การให้มีการประเมินการทำงานของประธานวุฒิสภา โดยพลตรีมัญญกฤต ได้อนุมัติงบประมาณ 500,000 บาทให้แก่สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาดำเนินการว่าจ้างสถาบันพระปกเกล้าให้เป็นผู้ตรวจสอบและประเมินผลงานของประธานวุฒิสภา*

รูปแบบที่ 4 การออกมาสนับสนุน ให้กำลังใจและการออกมาแสดงท่าทีใกล้เคียงของสมาชิกหลายคน เช่น พลเอกหาญ ลีลานนท์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิก 17 คนที่ได้นำดอกไม้มามอบให้กับ พลตรีมัญญกฤต เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2546 ท่ามกลางกระแสกดดันให้ลาออกจากตำแหน่งสามารถถึงการแสดงท่าทีสนับสนุนพลตรีมัญญกฤต⁵³

นอกจากนี้สมาชิกในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ยังแสดงท่าทีสนับสนุนให้พลตรีมัญญกฤตดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาต่อไป เนื่องจากไม่ต้องการให้สมาชิกที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลได้รับเลือกในตำแหน่งประธานวุฒิสภา แม้ว่าสมาชิกบางส่วนจะมีความไม่พอใจพลตรีมัญญกฤตอยู่บ้างก็ตาม* อีกทั้งยังมีการแสดงบทบาทของสมาชิกคนอื่นๆ อีก เช่น นายเกษม

⁵² ดูรายละเอียดเรื่องนี้เพิ่มเติมได้ใน "มัญญกฤต ตั้งทีมเช็กบิล 12 ส.ว.."ไทยรัฐ (24 มิถุนายน 2546): 10. และรายละเอียดเรื่องการแจ้งความดำเนินคดีหมิ่นประมาทกับนายวิบูลย์ แซ่มชื่น ส.ว.ภาพสินธุ์ของพล.ต.มัญญกฤต รูปชจร เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2546 ได้ใน "มัญญกฤต ไล่บี้ ส.ว.คู่กัดไม่ลดละ," ไทยรัฐ (27 มิถุนายน 2546) : 3.

* วันที่ 26 มีนาคม 2546 สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา โดยนายมนตรี รูปสุวรรณ์ เลขาธิการวุฒิสภา ได้ทำหนังสือเลขที่ สว.0006/1382 ถึงนายบรรณิณี เศรษฐบุตร เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า เพื่อขอให้ประเมินผลงานวุฒิสภาและประธานวุฒิสภา ในหัวข้อ "ผลงานของวุฒิสภาปัจจุบัน" โดยขอให้งานวิจัยครอบคลุมถึงการพิจารณากลับกรรมาธิการ, การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน, การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ, การมีส่วนร่วมของประชาชน และผลงานของประธานวุฒิสภา รองประธานวุฒิสภา สมาชิกวุฒิสภา อย่างไรก็ตาม ในหนังสือดังกล่าวยังขอให้สถาบันพระปกเกล้าเร่งดำเนินการและขอทราบผลการประเมินภายใน 3 เดือน นับตั้งแต่วันทำสัญญาจ้าง และสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของการวิจัยในวงเงินไม่เกิน 500,000 บาท อ้างใน "จ้างพระปกเกล้าประเมิน ปธ.วุฒิวงเงิน5แสน บิ๊กบุญพลิกเกมส์," มติชน (2 เมษายน 2546) : 10.

⁵³ "การเมืองไล่มัญญกฤต ระเบิดศึกสองขั้วในวุฒิสภา," เนชั่นสุดสัปดาห์ 11 ฉบับที่ 567 (14 เมษายน 2546) :16-17.

* พล.ต.มัญญกฤต ได้สร้างความไม่พอใจให้กับสมาชิกวุฒิสภากลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในการเลือกรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ด้วยการเปลี่ยนท่าทีการสนับสนุนของกลุ่มตนเองให้กับนายสุชน ชาลีเครือ แทนที่จะเลือก พล.อ.บัณฑิตย์ มลายอริศุณย์ ตามที่กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เคยขอความร่วมมือ อย่างไรก็ตามการประชุมของสมาชิกกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างเห็นพ้องกันว่า ไม่ควรปล่อยให้มีการเลือกตั้งประธาน

มาลัยศรี และคณะ ซึ่งได้ยื่นญัตติตอบโต้กับญัตติของนายนิพนธ์ และยังมีการแสดงบทบาทของ นายเกษม รุ่งชนเกียรติ และคณะในการเสนอแนวทางแก้ปัญหา** ตลอดจนความพยายามในการตั้งกลุ่มต่างๆ ของสมาชิก เช่น การรวมตัวกันของสมาชิก 14 คน นำโดย นายปรีชา ปิตานนท์ และ นางเดือนใจ ดีเทศน์ จัดตั้งกลุ่ม"รักสงบ" เพื่อประกาศเจตจำนงของสมาชิกในกลุ่มและกระตุ้นเตือนให้สมาชิกตระหนักถึงสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นอันส่งผลต่อภาพลักษณ์ของวุฒิสภา รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาที่มีความอาวุโสและมีภาพลักษณ์เป็นกลางจำนวน 40 คนขึ้นมาไกล่เกลี่ยในเรื่องนี้ แต่การทำหน้าที่ของคณะกรรมการนี้ประสบความสำเร็จล้มเหลวเนื่องจากฝ่ายของพลตรีมัญญกฤตไม่ให้ความร่วมมือในการเจรจา⁵⁴

อย่างไรก็ตาม ความพยายามของสมาชิกด้วยวิธีการ เหล่านี้ในการสนับสนุนให้ พลตรีมัญญกฤตสามารถดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาต่อไปได้กลับไม่เป็นผล เมื่อผนวกกับการประณามเสียงสนับสนุนจากสมาชิกที่มีความใกล้ชิดพลตรีมัญญกฤตนำโดย นายสมพงษ์ สระกวี ที่มีความเป็นไปได้ว่าจะไม่สามารถผ่านการประณามผลการทำงานในการทำหน้าที่ประธานวุฒิสภาจากสมาชิกส่วนใหญ่ เพราะจำนวนสมาชิกในกลุ่มที่มีท่าทีต่อต้านพลตรีมัญญกฤตมีมากถึง 120-140 คน เมื่อรวมกับ สมาชิกที่ยังไม่แสดงท่าทีซึ่งอาจจะให้การสนับสนุนฝ่ายต่อต้าน⁵⁵ ซึ่งข้อวิตกกังวลนี้ของพลตรีมัญญกฤต เห็นได้ชัดเจนจากการจัดงานวันเกิดของสมาชิกในกลุ่มของพล.ต.มัญญกฤต ที่มีสมาชิกไปร่วมงานลดน้อยลง

วุฒิสภาอีกครั้ง เพราะเท่ากับว่าตำแหน่งประธานและรองประธานวุฒิสภาทั้ง 3 ตำแหน่งเป็นของบุคคลที่อยู่ในกลุ่มสมาชิกที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลทั้งหมด จึงมีความจำเป็นต้องรักษาสถานะของ พล.ต.มัญญกฤต ไปก่อนอ้างใน"เกมใหม่ล่า 100 เสียง ต่อ-ตัด-ตาย ลมหายใจมัญญกฤต," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ฉบับที่ 1179 (21 มีนาคม 2546): 13.

** ในวันที่ 19 มีนาคม 2546 พลตรีอินทรีน ยอดบางเตย พร้อมด้วย นายเกษม รุ่งชนเกียรติ นายบุญญา หลีเหลด นายอิสรอน มะลูลิม ร่วมกันแถลงข่าวกรณีมีสมาชิกบางส่วนออกมากดดัน พลตรีมัญญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา ออกจากตำแหน่ง โดยเสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้วยการทำหนังสือถึงพลตรีมัญญกฤต ให้พิจารณาถึงรูปแบบการประณามที่พวกตนเสนอ คือ ให้สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภากำหนดที่ในการจัดทำการประณาม โดยให้จัดหาสถานที่เพื่อให้สมาชิกทั้ง 200 คนลงชื่อว่าการทำงานของพลตรีมัญญกฤตผ่านการประณามหรือไม่ ภายใน 15 วัน ซึ่งหากมีคนลงชื่อให้ไม่ผ่านเกิน 100 คนจะเป็นข้อสรุปว่า พลตรีมัญญกฤต จะลาออกเมื่อใด แต่ถ้ารายชื่อไม่ถึงถือว่าพลตรีมัญญกฤตผ่านการประณามและทำงานต่อไปได้ แต่ภายหลังจากนั้น 3 เดือน หรือ 6 เดือน หากมีสมาชิกคนใดต้องการประณามอีกครั้งก็สามารถทำได้ อีก อ้างใน "ผลัดอำนาจสภาสูง มัญญกฤต รอจิ้งหะผลึกเกม ?," เนชั่นสุดสัปดาห์ 11 ฉบับที่ 564 (24 มีนาคม 2546): 13.

⁵⁴"ใช้จุดแข็งสู้จุดอ่อน ยุทธวิธีมัญญกฤต เมื่อเผชิญเรื่องที่ไร้ทางเสื่อ," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1186 (9-15 พฤษภาคม 2546): 11.

⁵⁵"ถอยก่อนที่จะถดถอย พล.ต.มัญญกฤต รูปขจร," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 49 ,ฉบับที่ 52 (23 - 29 พฤษภาคม 2546): 8.

นอกจากนั้น ภาพลักษณ์อันเป็นผลจากการไม่ยอมลาออกจากการเป็นประธานวุฒิสภา ในครั้งนี้ ยิ่งส่งผลให้แนวโน้มของสมาชิกที่จะให้การสนับสนุนลดจำนวนลงไปอีก สะท้อนให้เห็นได้จากสมาชิกจำนวนหนึ่งที่เคยสนับสนุน พล.ต.มัญญกฤต ได้เปลี่ยนท่าทีตัวอย่างเช่น พล.อ.บัณฑิตย์ มลายอริศุณย์ ที่เคยได้รับการสนับสนุนจาก พล.ต.มัญญกฤต ในการลงสมัคร ตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 แต่ไปร่วมลงชื่อเพื่อยื่นญัตติให้ที่ประชุมวุฒิสภาพิจารณา ปัญหาประธานวุฒิสภา⁵⁶ เป็นต้น

ท้ายที่สุด พลตรี มัญญกฤต รูปขจร ต้องประกาศในที่ประชุมวุฒิสภาเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2546 ว่า จะลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547* โดยมีนัยยะสำคัญเพื่อต่อรองกับการไม่ต้องให้สมาชิกวุฒิสภาประเมินผลงาน เนื่องจากสถานการณ์ในช่วงเวลานั้นหากให้สมาชิกทำการประเมินมีแนวโน้มอย่างมากที่จะไม่ผ่านการประเมิน ทั้งนี้แม้ว่า พล.ต.มัญญกฤต จะตัดสินใจประกาศลาออก แต่ก็ยังเป็นผลดีที่นอกจากจะสามารถขยายระยะเวลาการดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาได้อีกกระยะหนึ่ง ทั้งยังทำให้ฝ่ายตรงข้ามตกไม่สามารถต่อรองได้⁵⁷

ภายหลังการประกาศลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาของ พลตรี มัญญกฤต ฝ่ายตรงข้ามซึ่งเป็นกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาล ได้ดำเนินการเคลื่อนไหวต่างๆ ในการระดมเสียงสนับสนุนจากสมาชิกในการเลือกตั้งประธานวุฒิสภาเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2547 ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นการแข่งขันกันของบุคคลที่เป็นแกนนำหลักของแต่ละกลุ่มการเมืองในวุฒิสภา ได้แก่ นายสุชน ชาติเครือ รองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 รักษาการประธานวุฒิสภา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายที่ถูกมองว่าเป็นฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลและเป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายของ พล.ต.มัญญกฤต มาโดยตลอด เนื่องจากนายสุชน เคยเป็นอดีตที่ปรึกษาพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากพรรคแต่งตั้ง 2 สมัย คือ ใน พ.ศ. 2535 และ 2539 นอกจากนี้ยังได้ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง ใน พ.ศ. 2539 ทั้งยังมีสายสัมพันธ์ทางการเมืองที่แนบแน่นกับนายพินิจ จารุ

⁵⁶"มัญญกฤตเกาะเก้าอี้ถ่วงดุลหรือฆ่าตัวตาย?", ข่าวสด (14 เมษายน 2546): 12.

* วันที่ 4 มกราคม ตรงกับวันสถาปนาศูนย์กลางทหารม้าจังหวัดสระบุรี ซึ่ง พลตรี มัญญกฤต เคยเรียนและผ่านหลักสูตรผู้บังคับบัญชา ถือว่ามีความผูกพันกับที่นี้จนขอถือฤกษ์ลาออกตรงกับวันนี้ อ้างใน "จับความเคลื่อนไหว มัญญกฤต ลาออก ระวัง! สงครามตัวแทน," มติชน (21 พฤษภาคม 2546): 13.

⁵⁷"หลังพ้นวิกฤตวุฒิสภา มัญญกฤต พักผ่อน เปลี่ยนสังเวียนการเมือง," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1188 (23 พฤษภาคม 2546): 11. และดูผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในกรณีนี้ได้ ใน "วุฒิสภาบนหน้าหนึ่ง สนามบินน้ำ-บึงกุ่ม และวิกฤตสภาสูง", มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1186 วันที่ 9-15 พฤษภาคม 2546 หน้า 70-71.

สมบัติ และมีความใกล้ชิดกับนายเสนาะ เทียนทอง หัวหน้ากลุ่มวังน้ำเย็นโดยที่นายสุชน เคยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มของนายเสนาะให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาในสมัยที่มาจาก การแต่งตั้ง ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มดังกล่าว ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาของจังหวัด ชัยภูมิด้วย⁵⁸ ซึ่งนายสุชนก็ยอมรับในภาพลักษณ์ด้านนี้ของตนเช่นกัน *

นอกจากนี้แล้วประสบการณ์การทำงานของนายสุชน ที่เคยเป็นแกนนำครูประชาบาลในการชุมนุมเรียกร้องค่าครองชีพให้กับครูทั่วประเทศ⁵⁹ ยังน่าจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่นายสุชน จะได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกวุฒิสภากลุ่มครูในต่างจังหวัด เมื่อประกอบกับการสนับสนุนจากสมาชิกวุฒิสภาที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาล ภายใต้การนำของ นายศรีเมือง เจริญศิริ นายวิโรจน์ อมตกุลชัย นายอดุลย์ วันไชยธนวงศ์ นายถาวร เกียรติไชยากร ที่เชื่อมโยงอยู่กับกลุ่มวังบัวบาน พรรคไทยรักไทย⁶⁰ รวมไปถึงการถอนตัวของนายนิพนธ์ วิเศษชัยยุทธศาสตร์ ในเวลาต่อมา** ยิ่งเป็นการยืนยันถึงกระแสข่าวที่มีก่อนหน้านี้ว่า ได้มีการตกลงระหว่างผู้สมัครในกลุ่มที่หาที่

⁵⁸ "นิพนธ์-วิชา-สุชน- พนัส ชิงตำแหน่งวุฒิสภา," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ,ฉบับที่ 38 (13 - 19 กุมภาพันธ์ 2547) : 8. และ "เปรียบเทียบ 5 แคนดิเดต ซึ่งก้าวสู่ประมุขสภาสูง," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50, ฉบับที่ 34 (16 - 22 มกราคม 2546) : 20-21.

* นายสุชน ซาลีเครือ ได้กล่าวว่า "ที่แวดวงการเมืองมองว่าตนเองเป็น Lobbyist นั้น ไม่ปฏิเสธ เพราะเป็นคนมีเพื่อนเยอะ ส่วนประเด็นที่ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งกระแสการเมืองจะพุ่งตรงมาที่ตนเองนั้น ก็ เพราะการเป็นคนที่มีเพื่อนมาก รู้จักทุกคน รู้จักทุกพรรคเป็นเพื่อนกันและไม่เคยแบ่งแยก" อังใน ัญชลี เฉลียวชาติ "ผมไม่ใช่คนของใคร สุชน ซาลีเครือ ประธาน ส.ว." เนชั่นสุดสัปดาห์ 18 ฉบับที่ 617 (29 มีนาคม - 4 เมษายน 2547) : 26-28.

⁵⁹ ัญชลี เฉลียวชาติ "ผมไม่ใช่คนของใคร สุชน ซาลีเครือ ประธาน ส.ว." เนชั่นสุดสัปดาห์: 26-28.

⁶⁰ "ซึ่งก้าวสู่รองประธานวุฒิสภา สุชน VS พิเชฐ ผู้เสนอประโยชน์คือผู้ชนะ" มติชน (20 กุมภาพันธ์ 2546) :13.

** นอกจากนี้ยังมีการเปิดเผยว่าเหตุผลหนึ่งที่ทำให้นายนิพนธ์ถอนตัวก็คือ การถูกบีบบังคับเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจของพวกเขา ที่อาจจะถูกผลกระทบอย่างหนักหากนายนิพนธ์ยังคงยืนกรานที่จะลงสมัครครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้สมัครคนอื่นๆ อย่างนายพนัส ก็ประสบปัญหาคล้ายกัน คือ สมาชิกที่เคยให้การสนับสนุนจำเป็นต้องเปลี่ยนท่าที่ไม่สามารถให้การสนับสนุนได้เนื่องจากได้รับการติดต่อจากผู้มีอำนาจว่าสรรพากรกำลังเข้าตรวจสอบธุรกิจ หากทำตามที่บอกจะป้องกันให้ ดังปรากฏในหนังสือที่ นายแก้วสรร อติโพธิ และนายมนตรี สันทวิชัย ทำถึงประธานวุฒิสภาในฐานะประธานกรรมการจริยธรรมวุฒิสภาให้สอบสวนข้อเท็จจริงปัญหาการประพฤติผิดจริยธรรมของสมาชิกวุฒิสภา ในการเลือกประธานวุฒิสภาเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2547 อังใน ทีมข่าวการเมือง "อย่างติก็ได้แค่ประธาน" ไทยรัฐ (26 กุมภาพันธ์ 2547) : 3.

สนับสนุนรัฐบาลให้ถอนตัวจากการลงสมัครแข่งขันในตำแหน่งประธานวุฒิสภา⁶¹ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนในการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 แทนนายสุชน⁶²

ยิ่งไปกว่านั้นการแสดงบทบาทหักล้างอำนาจของ พล.ต.มณูญกฤต ในขณะที่รักษาการตำแหน่งประธานวุฒิสภาอยู่นั้น เช่น การออกคำสั่งยกเลิกคำสั่งวุฒิสภาที่ 139/2544* ของ พล.ต.มณูญกฤตที่คณะกรรมการวิสามัญสอบสวนข้อเท็จจริงที่ประชาชนร้องเรียน อ้างว่าเป็นการตั้งกรรมการซ้ำซ้อนและไม่น่าจะมีอำนาจ เป็นต้น ซึ่งหลายกรณียังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการการชั่ง* ยิ่งทำให้นายสุชน ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกบางส่วนที่กำลังถูกคณะกรรมการการชั่งดำเนินการสอบสวน เช่น นายวิโรจน์ อมตกุลชัย นายประเกียรติ นาสิมมา และนายวิบูลย์ แซ่มชื่น เป็นต้น

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับนายสุชนแตกต่างกับพลตรีมณูญกฤต รูปขจร อดีตประธานวุฒิสภา ซึ่งเดิมเคยได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในกลุ่มอาชีพข้าราชการสายปกครอง ตำรวจ และทหาร แต่สมาชิกส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนท่าทีไปเนื่องจากไม่พอใจในการแสดงบทบาทที่ผ่านมา

⁶¹ "สุชน ชนะยกแรกเลือก ป.ป.ช. เกมหักเหลี่ยมชิงตำแหน่งวุฒิสภา" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 48 ฉบับที่ 46 (12-18 เมษายน 2545) :12.

⁶² ในเวลาต่อมาเมื่อนายสุชน ซาลีเครือ ได้รับเลือกเป็นประธานวุฒิสภา นายนิพนธ์ ก็ได้รับเลือกในตำแหน่งรองประธานวุฒิสภา คนที่ 1 โดยได้รับคะแนนเสียง 126 เสียง ซึ่งเป็นคะแนนเสียงที่ได้รับจากสมาชิกที่ให้การสนับสนุนนายสุชน เป็นหลัก อ้างใน "4 ปีแห่งการรอคอย 126 เสียง ส่งนิพนธ์ถึงฝั่ง ", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ฉบับที่ 44 (26 มีนาคม - 1 เมษายน 2547) : 8.

* คำสั่งวุฒิสภาที่ 139/2544 เรื่องคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงกรณีมีราษฎรยื่นเรื่องราวร้องทุกข์หรือร้องเรียนขอความเป็นธรรมในเรื่องต่าง ๆ ของวุฒิสภา ตามข้อเสนอของคณะกรรมการที่ปรึกษาประธานวุฒิสภา ซึ่งมีนายคำนวณ ซิลปถัมภ์ เป็นประธาน ซึ่งคณะกรรมการฯ ที่ถูกยกเลิก มี พล.ต.อ.ประทีป สันติประภพ สมาชิกวุฒิสภากรุงเทพฯ เป็นประธาน แต่งตั้งในสมัยที่ พล.ต.มณูญกฤต เป็นประธานวุฒิสภา และการทำงานที่ผ่านมาได้ทำการสอบสวนข้อเท็จจริงหลายเรื่อง รวมถึงเรื่องที่มีการกล่าวหาว่า "มิสเตอร์พี" ให้สินบนนายแคล้ว นรปติ สมาชิกวุฒิสภา จ.ขอนแก่น โดยผลสอบกรรมการระบุว่าไม่มีมูลความจริง นอกจากนี้คณะกรรมการชุดนี้ยังเคยตรวจสอบกรณีที่ สมาชิกวุฒิสภาบางคนถูกกล่าวหาว่าฉ้อโกงลอกขायที่ดินให้ประชาชนด้วย ที่ผ่านมาสมาชิกวุฒิสภาบางกลุ่มมองว่าเป็นการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบเฉพาะสมาชิกที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับ พล.ต.มณูญกฤต เท่านั้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "ตรวจแฉวงก้องเชียร์แคนดิเดตประธานวุฒิสภา" , สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ฉบับที่ 38 (13 - 19 กุมภาพันธ์ 2547) : 6-7.

** นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ส.ว.กรุงเทพฯ กล่าวว่า ระหว่างรักษาการประธานวุฒิสภานายสุชน ควรออกร่างประธานวุฒิสภาคนใหม่ ไม่ควรยกเลิกคำสั่ง และถ้าต้องการยกเลิกคำสั่ง ก็ต้องมีเหตุผลน่าเชื่อถือว่ากรรมการชุดนี้กระทำความเสียหายอย่างใด และนำเข้าหารือในที่ประชุมวุฒิสภา นอกจากนี้ยังได้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นเหตุบังเอิญหรือไม่ ที่คนที่โดนกรรมการชุดนี้สอบสวน ส่วนใหญ่เป็นคนใกล้ชิดนายสุชนทั้งนั้น อ้างใน "สุชนอ้างมีเหตุผลยกเลิก กก.สอบพฤติกรรม ส.ว.ชุด ประทีป" คมชัดลึก (12 กุมภาพันธ์ 2547) : 6.

ของพลตรีมัญญกฤต รวมไปถึงกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งไม่ได้ให้การสนับสนุนพลตรีมัญญกฤตในฐานะตัวแทนของกลุ่มมาตั้งแต่แรก อีกทั้งในการเลือกตั้งครั้งนี้กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนมีเป้าหมายที่จะให้การสนับสนุน นายพนัส ทัศนียานนท์ ซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่ม⁶³ ทั้งนี้ นายพนัส ยังได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในกลุ่มอดีตข้าราชการ และนักวิชาการ เนื่องจากมีบทบาทในการชี้แนวทางแก้ปัญหาในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องข้อกฎหมายและเมื่อครั้งที่วุฒิสภาต้องเผชิญกับวิกฤตกดดันให้พลตรีมัญญกฤตลาออก สมาชิกส่วนใหญ่ได้มอบหมายให้นายพนัส ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมแทนชั่วคราว เสียงสนับสนุนของนายพนัส มีจำนวนประมาณ 20 คน เช่น นายแก้วสรร อติโพธิ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ และนางเตือนใจ ดีเทศน์ เป็นต้น⁶⁴

ดังนั้นผู้ให้การสนับสนุนพลตรีมัญญกฤต จึงมีเพียงสมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับพลตรีสนั่น และพลตรีมัญญกฤตเท่านั้น ในจำนวนนี้มีนายพิเชฐ พัฒนโชติ นายสุทัศน์ จันทรแสงศรี นายมนู วณิชชานนท์ นายพิชัย ขำเพชร นายสมพงษ์ สระกวี พล.ต.สาคร กิจวิริยะ โดยคะแนนอีกส่วนหนึ่งมาจากนายเสรี สุวรรณภานนท์ และสมาชิกในกลุ่มนักกฎหมายที่ให้การสนับสนุนนายเสรีในการเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการกิจการวุฒิสภา ทั้งนี้ก่อนลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภาพลตรีมัญญกฤต รูปขจร ได้เสนอความเห็นเชิงหาเสียงไว้ด้วยว่าจะให้คณะกรรมการข้าราชการรัฐสภา อนุมัติตำแหน่งและเงินเดือนให้กับสมาชิกวุฒิสภาชุดปัจจุบันเพื่อเข้าไปเป็นผู้ช่วยของสมาชิกวุฒิสภาชุดใหม่หลังจากที่สมาชิกชุดปัจจุบันหมดวาระแล้วจำนวน 60 อัตรา แม้จะมีสมาชิกหลายคนทักท้วงว่าข้อเสนอดังกล่าวผิดกฎหมายก็ตาม⁶⁵

นอกจากบุคคลซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนจากกลุ่มการเมืองเหล่านี้แล้ว ยังมีสมาชิกคนอื่นๆ ที่เสนอตัวในการลงสมัครประธานวุฒิสภาในครั้งนี้ อาทิ พลเอกวิชา ศิริธรรม ซึ่งเป็นสมาชิกคนสำคัญที่เคลื่อนไหวในการเรียกร้องพลตรีมัญญกฤตให้ลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภา โดยมีสายสัมพันธ์ส่วนตัวในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมรุ่นของพลเอกชัยณรงค์ หนูหนักดี และพลเอกธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา⁶⁶ ทั้งยังคงเคยเป็นเลขาธิการลอนเทนนิสสมาคมแห่ง

⁶³ "วุฒิสภา บนหน้าหนึ่ง สนามบินน้ำ-บิกนุญ และวิกฤตสภาสูง," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1186 (9-15 พฤษภาคม 2546) : 70-71.

⁶⁴ "ตรวจแถวกองเชียร์แคนดิเดตประธานวุฒิสภา," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ,ฉบับที่ 38 (13 - 19 กุมภาพันธ์ 2547) : 6-7.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶⁶ "นิพนธ์-วิชา-สุชน-พนัส ชิงตำแหน่งประธานวุฒิสภา," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ,ฉบับที่ 38 (13 - 19 กุมภาพันธ์ 2547): 8.

ประเทศไทย* สมัยที่ พลเอกอัครเดช ศศิประภา และนายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ เป็นนายกสมาคมฯ รวมทั้งมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับบุคคลสำคัญในรัฐบาล แม้ว่าจะไม่มีกลุ่มที่ให้การสนับสนุนอย่างชัดเจนนัก ซึ่งพลเอกวิชาแก้ปัญหาด้วยการเข้าพบนายเสนาะ เทียนทอง ประธานที่ปรึกษาพรรคไทยรักไทย เพื่อขอการสนับสนุนจากสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์กับกลุ่มวังน้ำเย็น⁶⁷

อีกทั้งพลเอกวิชา ยังได้สร้างความพอใจให้แก่รัฐบาล ด้วยการเสนอรายงานเรื่องเขื่อนปากมูลที่มีเนื้อหาปกป้องการทำงานของรัฐบาล⁶⁸ และยังเป็นการโต้แย้งองค์กรพัฒนาเอกชนที่ออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ นอกจากนี้แล้ว พลเอกศิริ ทิวะพันธุ์ และนายไสว พรหมณี เป็นสมาชิกที่แสดงท่าทีในการลงสมัครประธานวุฒิสภาเช่นกัน ซึ่งทั้งหมดต่างเข้าพบและขอการสนับสนุนจากนายศรีเมือง เจริญศิริ⁶⁹ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงฐานอำนาจและอิทธิพลของสมาชิกผู้นี้ในวุฒิสภาได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาจากการแสดงบทบาทที่ผ่านมาและกลุ่มที่อยู่เบื้องหลังสมาชิกที่ลงสมัครประธานวุฒิสภาแต่ละคน กล่าวได้ว่าการแข่งขันในครั้งนี้อยู่เปรียบเทียบการช่วงชิงกันระหว่างกลุ่มอำนาจที่ปรากฏในช่วงเวลานี้ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ถูกมองว่าให้การสนับสนุนรัฐบาล กลุ่มที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล และกลุ่มย่อยอีกสองกลุ่มที่สนับสนุน พล.อ.วิชา ศิริธรรม กับกลุ่มที่สนับสนุนนายพนัส ทัศนียานนท์⁷⁰ ซึ่งผลของการเลือกประธานวุฒิสภาในครั้งนี้นายสุชน ได้รับ

* พลเอกวิชา ศิริธรรม เป็นผู้หนึ่งที่แสดงท่าทีที่จะเสนอตัวลงสมัครประธานวุฒิสภามาโดยตลอด เขาลาออกจากการเป็นเลขานุการลอนเทนนิสสมาคมแห่งประเทศไทย ฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 โดยได้กล่าวกับคนใกล้ชิดว่า เหตุผลที่ต้องลาออกเพราะเตรียมตัวลงชิงตำแหน่งประธานวุฒิสภา หากยังอยู่ในตำแหน่งต่อไป อาจถูกครหาว่าอยู่ใต้อำนาจนักการเมือง เนื่องจากนายกสมาคมลอนเทนนิส คือ นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและว่าที่หัวหน้าพรรคชาติพัฒนาในขณะนั้น อ้างใน "วันฟ้าปิด มนุษย์ถูกเดียดาย !," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1178 (14 – 20 มีนาคม 2546) : 10 – 11.

⁶⁷"เปรียบเทียบ 5 แคนดิเดต ซึ่งเก้าอี้ประมุขสภาสูง," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ,ฉบับที่ 34 (16 - 22 มกราคม 2546) : 20-21. ซึ่งก่อนหน้านั้นเขาได้เดินทางไปร่วมอวยพรวันเกิดของนายเสนาะ เทียนทอง ที่สนามกอล์ฟอัลไพน์ รวมทั้งไปร่วมงานพรรคไทยรักไทยที่สโมสรราชพฤกษ์ร่วมกับสมาชิกวุฒิสภาสายรัฐบาลจำนวนหนึ่งด้วย อ้างใน "ตรวจแถวกองเชียร์แคนดิเดตประธานวุฒิสภา," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 50 ,ฉบับที่ 38 (13 - 19 กุมภาพันธ์ 2547) : 6-7.

⁶⁸"เกมใหม่ล่า 100 เสียง ต่อ-ตัด-ตาย ลมหายใจมนุษย์ถูกกด," มติชนสุดสัปดาห์ 23 ,ฉบับที่ 1179 (21 – 27 มีนาคม 2546) : 13.

⁶⁹"ผลัดอำนาจสภาสูง มนุษย์ถูกกด รอจิ้งหะพลิกเกม?," เนชั่นสุดสัปดาห์ 11 ,ฉบับที่ 564 (24 มีนาคม 2546) :13.

⁷⁰ทีมข่าวการเมือง, "อย่างตีก็ได้แต่ประจาน," ไทยรัฐ (26 กุมภาพันธ์ 2547) : 3.

เลือกให้เป็นประธานวุฒิสภาด้วยคะแนน 99 คะแนน มากกว่าพลตรีมัญญกฤตที่ได้เพียง 59 คะแนนเท่านั้น

ไม่เพียงแต่การเลือกสมาชิกให้ดำรงตำแหน่งประธานวุฒิสภาเท่านั้น การเลือกรองประธานวุฒิสภา คนที่ 1 ในเวลาต่อมาเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2547 มีผู้ได้รับการเสนอชื่อจากสมาชิก ได้แก่ นายนิพนธ์ วิษัยรัฐยุทธศาสตร์ นายปรีชา ปิตานนท์ นายพิเชฐ พัฒนโชติ และนายจอน อึ้งภากรณ์ ซึ่งเสนอชื่อตัวเองสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ซึ่งการแข่งขันระหว่างสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการเลือกรองประธานวุฒิสภาครั้งนี้ไม่ต่างจากการเลือกในแต่ละครั้งที่ผ่านมา เพียงแต่ผลจากการเลือกประธานวุฒิสภาและเงื่อนไขข้อแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในการเคลื่อนไหวของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ทำให้ นายนิพนธ์ วิษัยรัฐยุทธศาสตร์ ได้รับเลือกเป็นรองประธานวุฒิสภาคนที่ 1 ด้วยคะแนน 126 คะแนน ตามที่ได้มีการคาดหมาย ขณะที่นายพิเชฐ พัฒนโชติผู้สมัครที่ได้คะแนนรองลงมาได้รับการสนับสนุนเพียง 48 คะแนนเท่านั้น⁷¹

อย่างไรก็ดี จากการพิจารณาผลการลงคะแนนเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาแต่ละครั้งที่ผ่านมา ดังตารางที่ 4.1 สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลาที่มีความแตกต่างกันไป กล่าวคือ

ช่วงที่ 1 ผลจากการลงคะแนนเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาแสดงให้เห็นภาพรวมของสถานการณ์ทางการเมืองในวุฒิสภาว่า เสียงสนับสนุนของแต่ละกลุ่มยังไม่มียกย่องใคร่ใคร่ คบคุมเสียงข้างมากได้อย่างเด็ดขาด จะเห็นได้ว่าแม้นายสนธิจะสามารถชนะการลงคะแนนในตำแหน่งประธานวุฒิสภาได้ แต่การที่นายเฉลิม พรหมเลิศ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพล.ต. มัญญกฤตได้รับเลือกตั้งเป็นรองประธานคนที่ 1 นั้น ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มนายสนธิไม่สามารถคุมเสียงสนับสนุนได้อย่างเด็ดขาด เพราะผลคะแนนที่ปรากฏชี้ให้เห็นว่ายังมีการแตกกลุ่มไปสนับสนุนสมาชิกในกลุ่มอื่นๆ แสดงว่าสมาชิกแต่ละคนไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การกำกับของแกนนำกลุ่มของกลุ่มนายสนธิหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้

อีกทั้งการแข่งขันกันระหว่างผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับกลุ่มต่างๆ ในการลงคะแนนเลือกรองประธานคนที่ 1 ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของสมาชิกที่ไม่เลือกบุคคลซึ่งอยู่ในเครือข่ายอำนาจเดียวกับประธานวุฒิสภา แม้ว่าจะมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้นก็ตาม เช่นเดียวกับการเลือกประธานวุฒิสภาคนที่ 2 การได้รับเลือกของ

⁷¹ กองบรรณาธิการ ,“นิพนธ์จลุล้นกอบกู้ศรัทธาฯ จอนวอนสภาไล่เดือนถก 3 วิกฤติ.” ไทยโพสต์ (24 มีนาคม 2547) : 10.

นายบุญทัน ดอกโธสง ที่มีภาพลักษณ์ของการเป็นนักวิชาการ ยิ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของสมาชิกวุฒิสภาในขณะนั้นว่าต้องการให้ภาพของตำแหน่งผู้นำในวุฒิสภามีความหลากหลายและสร้างให้เกิดดุลยภาพมากยิ่งขึ้น⁷² นั่นคือ การเลือกบุคคลที่ไม่อยู่ในเครือข่ายอำนาจของพรรคการเมืองหรือกลุ่มอำนาจใดเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งอาจเป็นไปได้เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจกันเองในระดับบริหาร รวมไปถึงกระจายผลประโยชน์ให้แก่ทุกกลุ่มภายใต้สถานการณ์ที่ไม่มีกลุ่มใดครอบครองความคิดและการตัดสินใจของสมาชิกส่วนใหญ่ในวุฒิสภาได้อย่างชัดเจน

ช่วงที่ 2 นับตั้งแต่การได้รับเลือกเป็นรองประธานวุฒิสภา คนที่ 1 ของนายพิเชฐ พัฒนโชติและการได้รับเลือกเป็นประธานวุฒิสภาของ พลตรีมัญญกฤต รูปขจร แสดงถึงความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ปัญหาในภาวะวิกฤตของสถาบันที่เกิดขึ้นในช่วงของการดำรงตำแหน่งของนายสนธิ วรปัญญา โดยภาพลักษณ์ของสมาชิกที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานั้น ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการได้รับการยอมรับจากสมาชิกส่วนใหญ่ในที่ประชุมวุฒิสภาเช่นเดียวกับในช่วงแรกของการเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภา ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการก่อตัวของกลุ่มอำนาจต่างของพลตรีมัญญกฤต ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลที่พยายามเข้ามามีอิทธิพลในการควบคุมกลไกระดับบริหารของวุฒิสภา โดยอาศัยเป้าหมายร่วมของสมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ในช่วงเวลานั้น เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการยอมรับและความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มต่างๆ

ช่วงที่ 3 การเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาในช่วงเวลานี้ แสดงความคิดเห็นเบื้องหลังการตัดสินใจของสมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ในการลงมติเลือกว่า นอกจากความนิยมในตัวบุคคลที่สมาชิกให้ความไว้วางใจจะเป็นเหตุผลหลักที่นำไปสู่การตัดสินใจเลือกแล้ว ยังขึ้นอยู่กับข้อเสนอของสมาชิกที่มีบทบาทนำในกลุ่มที่มีสมาชิกในเครือข่ายจำนวนมาก ไม่ใช่การพิจารณาจากบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานั้นดังเช่น การเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภาในช่วงเวลาทั้ง 2 ช่วงตามที่ได้กล่าวมา ข้อสังเกตนี้แสดงให้เห็นจากผลคะแนนที่ผู้ที่ได้รับการเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานและรองประธานวุฒิสภา นับตั้งแต่การได้รับเลือกเป็นรองประธานวุฒิสภาคนที่ 2 ของนายสหัส พิณรุเสนีย์ ในปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา มีผลการลงคะแนนที่ใกล้เคียงกันกับผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นประธานและรองประธานในเวลาต่อมา ซึ่งบุคคลที่ได้รับเลือกเหล่านี้ต่างเป็นสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลทั้งสิ้นดังจะเห็นได้จากการแสดงบทบาทของนายสุชน ชาลีเครือ ในฐานะประธานวุฒิสภา

⁷²วิเชียร สิงห์ปรีชา, พ.ศ.ต., การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา : สภาพความเป็นจริงกับเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญ (ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ครั้งที่ 1/1 ในวันที่ 4 มีนาคม 2543 , 1/2 ในวันที่ 29 เมษายน 2543 , 1/3 ในวันที่ 4 มิถุนายน 2543 , 1/4 ในวันที่ 24 มิถุนายน 2543 และวันที่ 9 กรกฎาคม 2543 , 1/5 ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2543), หน้า 271.

ที่มีต่อฝ่ายบริหารที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าปกป้องรัฐบาลอย่างมากเป็นต้น* และเป็น
 วัฏกรรมที่ชัดเจนว่าในช่วงที่ 3 ของการเลือกประธานและรองประธานวุฒิสภา กลุ่มสมาชิกที่มี
 ทำที่สนับสนุนรัฐบาลเป็นกลุ่มอำนาจหลัก ที่ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกส่วนใหญ่ในวุฒิสภา
 ได้อย่างชัดเจน

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบผลการคะแนนเลือกประธานวุฒิสภาและรองประธานวุฒิสภา ประธานวุฒิสภา

1 สิงหาคม 2543		30 มีนาคม 2544		20 กุมภาพันธ์ 2547	
สนิท วรัญญา	มัญญกฤต รูปขจร	มัญญกฤต รูปขจร	นิพนธ์ วิศิษฐ์ยุทธศาสตร์	สุชน ชาลีเครือ	มัญญกฤต รูปขจร
115	83	114	60	99	59

รองประธานวุฒิสภาคนที่ 1

2 สิงหาคม 2543		16 กุมภาพันธ์ 2544		6 มีนาคม 2546		23 มีนาคม 2547	
เฉลิม พรหมเลิศ	สุชน ชาลีเครือ	พิเชฐ พัฒนโชติ	สุชน ชาลีเครือ	สุชน ชาลีเครือ	บัณฑิตย์ มลายอริศุณย์	นิพนธ์ วิศิษฐ์ยุทธศาสตร์	พิเชฐ พัฒนโชติ
100	86	96	92	123	47	126	48

รองประธานวุฒิสภาคนที่ 2

2 สิงหาคม 2543		10 สิงหาคม 2545		31 สิงหาคม 2547	
บุญทัน ดอกไร่สง	มาลินี สุขเวชชวรกิจ	สหัส พินธุเสนีย์	ลัก กอบแสงเรือง	สหัส พินธุเสนีย์	เสรี สุวรรณภานนท์
127	71	103	82	108	82

* อ้างจาก บทสัมภาษณ์ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ส.ว. นครราชสีมา จากกรณีที่นายสุชน ชาลีเครือ
 ประธานวุฒิสภา สั่งการไปยังนายเสรี สุวรรณภานนท์ ประธานคณะกรรมการกิจการวุฒิสภาให้ติดตาม
 ความเคลื่อนไหวของนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ และคณะกรรมการการต่างประเทศ รวมทั้งหน่วยงาน
 ต่างชาติอย่างใกล้ชิด ในการเชิญคณะผู้แทนคณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ มา
 รับฟังข้อมูลการสลายการชุมนุมที่หน้าสภ.อ.ตากใบ และเตรียมยื่นให้สหประชาชาติ ส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบ
 การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย อ้างใน "ไกรศักดิ์ ชัด สุชน ป้องรัฐ-ลิ้มหน้าที่" กรุงเทพธุรกิจ (13
 พฤศจิกายน 2547) : 15.

4.2 การจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการสามัญ วุฒิสภา

การจัดสรรตำแหน่งของคณะกรรมการสามัญ วุฒิสภาแต่ละคณะ ซึ่งในช่วงแรกมีจำนวน 16 คณะนั้น (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง) เป้าหมายของการขอเสียงสนับสนุนของสมาชิกเพื่อให้ได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการก่อให้เกิดภาพของการวางแผนและสร้างอำนาจต่อรองของกลุ่มต่างๆ* โดยประธานคณะกรรมการจะมีบทบาทเด่นชัดในการตรวจสอบฝ่ายบริหาร ซึ่งบทบาทหน้าที่บางส่วนนั้น หากสมาชิกคนใดได้เข้าไปทำงานในคณะที่ตนเองมีความรู้ ความสามารถ หรือคณะที่มีกลุ่มผลประโยชน์เหมือนตนเอง จะสามารถทำให้สมาชิกผลักดันเรื่องต่างๆ เหล่านั้นให้เป็นที่ไปตามกลุ่มผลประโยชน์ของตนเองได้ อีกทั้งตำแหน่งประธานคณะกรรมการยังจะได้รับสิทธิพิเศษที่เหนือกว่าสมาชิกทั่วไป โดยเฉพาะในการขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์⁷³

เมื่อพิจารณาจากผลการคัดเลือกคณะกรรมการทั้ง 16 คณะ เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2543 ได้รับการตั้งข้อสังเกตว่าผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการคณะต่างๆ เกือบครึ่งหนึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดหรือเป็นผู้ที่เคยมีบทบาทผลักดันให้นายสนธิ วัชรปัญญาเป็นประธานวุฒิสภา เช่น นายสุรเดช ยะสวัสดิ์ นายสุชน ซาลีเครือ นายประสิทธิ์ พิฑูรกิจจา นายวิโรจน์

* นางพวงเล็ก บุญเชียง ส.ว.พะเยา ยอมรับว่า สมาชิกวุฒิสภาในกลุ่มจังหวัดทางภาคเหนือใต้หรือกันแล้วว่าจะให้มี สมาชิกของภาคเข้าไปในกรรมาธิการฯ ละ 4 คน เพื่อให้เกิดความหลากหลายและยุติธรรมกับทุกคนในการทำงานเพราะระบบภาคยังจำเป็นในการนำมาจัดสรรโควตาของกรรมาธิการฯ ซึ่งรายชื่อ ส.ว.ภาคเหนือที่จัดสรรแบ่งปันตำแหน่งในคณะกรรมการชุดต่างๆ แล้ว อาทิ คณะกรรมาธิการคมนาคม มี พล.ต.ท.ณรงค์ อมาตยกุล ส.ว.พิษณุโลก นายอาคม ตุลาติก ส.ว.เชียงใหม่ นายสุรสิทธิ์ ฉัตรชัยเดช ส.ว.พิจิตร และตนเอง ส่วนกรรมาธิการกีฬาและการท่องเที่ยว ได้แก่ นายสุรเดช ยะสวัสดิ์ ส.ว.พะเยา นายวิสิษฐ์ เตชะธีราวัฒน์ ส.ว.เชียงราย พล.อ.พนม จินะวิจารณ์ ส.ว.สุโขทัย และนายอดุลย์ วันไชยธนวงศ์ ส.ว.แม่ฮ่องสอน ขณะที่กรรมาธิการปกครอง มี พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย ส.ว.เชียงใหม่ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ส.ว.เชียงใหม่ และกรรมาธิการเกษตรและสหกรณ์ มีนายจำเริญ จิตรธร ส.ว.สุโขทัย เป็นต้น อ้างใน "ส.ว.อีสานขวาง ม่อยนง์แก้อี กมธ. จีปธ.ตั้งมาตรฐาน," แนวหน้า (4 สิงหาคม 2543) : 6.

นอกจากนี้ ในส่วนของสมาชิกกลุ่มภาคใต้ นายไพบุลย์ อุบัติศฤงค์ ส.ว.ภูเก็ต กล่าวว่า "สมาชิกวุฒิสภาในเขตจังหวัดภาคใต้จำนวน 29 คนได้มีการหารือกันและทุกคนเห็นว่าไม่ควรมีการจัดสรรโควตากรรมาธิการตามภาค ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มต้องการให้มีการสลายโมฆะบุคคลที่ขอเข้าเป็นกรรมาธิการเดิมที่ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย เป็นผู้ดำเนินการ เพราะเห็นว่าไม่เป็นธรรมแก่สมาชิก โดยรายชื่อที่ปรากฏในใฝส่วนใหญ่ ทั้งตำแหน่งประธานและกรรมาธิการ ล้วนเป็น สมาชิกที่มีบทบาทนำในการสนับสนุนนายสนธิแทบทั้งสิ้น ซึ่งจะนำไปสู่การบล็อกโหวตเลือกตำแหน่งประธานกรรมาธิการในที่สุด อ้างใน "ส.ว.ภาคใต้ผืนก้างด้าน เสธ.ม่วย ผู้จัดการรัฐบาล," ไทยโพสต์ (3 สิงหาคม 2543) : 14.

⁷³ ดูรายละเอียดใน สมไบ มูลจันทร์, "คณะกรรมการสามัญวุฒิสภา สุตหัยต้องผลประโยชน์ของประชาชน," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 47, ฉบับที่ 9 (30 กรกฎาคม - 5 สิงหาคม 2543): 42.

อมตกุลชัย นายพา อักษรเสื่อ นายศรีเมือง เจริญศิริ และนายคำนวณ ชโลปถัมภ์ ซึ่งเป็นประธานที่ปรึกษาด้านกฎหมายของประธานวุฒิสภา ก็ล้วนอยู่ในกลุ่มผู้สนับสนุนนายสนธิเช่นกัน

ตัวอย่างคณะกรรมการที่มีการแข่งขันกันสูงคือ คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา เป็นการแข่งขันกันระหว่างนายสุรเดช ยะสวัสดิ์ กับ พล.อ.ยุทธนา คำดี ซึ่งในการคัดเลือกครั้งนี้ นายดำรง พุฒตาล เสนอให้มีการแสดงวิสัยทัศน์ต่อที่ประชุม แต่กรรมการที่สนับสนุนนายสุรเดช เช่น นายสามารถ รัตนประทีปพร และ นายประสิทธิ์ พิฑูรกิจจา ต่างคัดค้าน อย่างไรก็ดี เมื่อเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมคณะกรรมการเห็นควรให้แสดงวิสัยทัศน์ กรรมการที่สนับสนุนนายสุรเดช ตั้งคำถามเรื่องปลีกย่อยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งเอื้อให้แก่ นายสุรเดชที่ดำเนินธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ทำให้พล.อ.ยุทธนามีความอึดอัดจนต้องขอถอนตัวในที่สุด⁷⁴

ด้านสถานการณ์การจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการสามัญของวุฒิสภาชุดที่สอง เมื่อพิจารณาจากตารางที่ 4.2 (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ค) ซึ่งให้เห็นว่าผลจากการแข่งขันกันในการจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการสามัญคณะต่างๆ ในช่วงแรกของการเข้าดำรงตำแหน่ง ได้ส่งผลให้เกิดการผลักดันให้มีตั้งคณะกรรมการเพิ่มจากเดิม 16 คณะ มาเป็น 21 คณะในเวลาต่อมา โดยมีทั้งการแยกคณะกรรมการที่มีอยู่เดิม เช่น การแยกคณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา ออกเป็นคณะกรรมการการท่องเที่ยว และ คณะกรรมการการกีฬา เป็นต้น รวมทั้งการเพิ่มคณะกรรมการเพิ่มขึ้นใหม่ตามภารกิจที่มีความแตกต่างกันไป

ทั้งนี้ การจัดสรรคณะกรรมการในช่วงที่ 2 ไม่ปรากฏภาพของการแข่งขันที่รุนแรงชัดเจนเท่ากับการจัดสรรในช่วงแรก ปัจจัยหนึ่งอาจเนื่องมาจาก หากพิจารณาผลการเลือกประธานคณะกรรมการที่ตั้งเพิ่มในแต่ละคณะแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นภาพของการประสานประโยชน์ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ส่วนใหญ่สมาชิกที่ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการอยู่เดิมยังคงดำรงตำแหน่งอยู่ต่อไป อีกลักษณะหนึ่ง เป็นการเอื้อต่อสมาชิกที่มีบทบาทนำ รวมทั้งสมาชิกที่ต้องการทำงานในคณะกรรมการที่มีขอบข่ายงานสอดคล้องกับความต้องการของตน และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและจัดโครงสร้างการบริหารราชการใหม่ภายใต้การปฏิรูประบบราชการของรัฐบาล รวมทั้งวาระทางสังคมที่มีความสำคัญ เช่น การตั้งคณะกรรมการการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ คณะกรรมการองค์กรอิสระและคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น ตลอดจนเป็นการลดภาวะของความตึงเครียดในแต่ละคณะกรรมการอันเป็นผลมาจากความขัดแย้งในการจัดสรรตำแหน่ง

⁷⁴“ยี่” นักร้องบียัดปธ.กมธ.สภาสูง,” ไทยโพสต์ (30 สิงหาคม 2543) : 16.

สถานการณ์ดังกล่าว ตรงข้ามกับการจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการชุดที่ 3 ในช่วงปี พ.ศ. 2546 ที่มีการแข่งขันเพื่อช่วงชิงตำแหน่งประธานคณะกรรมการต่างๆ รุนแรงยิ่งขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ นอกจากการเห็นภาพของสมาชิกฝ่ายที่มีความใกล้ชิดพรรคไทยรักไทยหรือฝ่ายรัฐบาลแข่งขันกับสมาชิกฝ่ายพลตรีมณูญกฤตแล้ว ยังแข่งขันกับสมาชิกฝ่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้วย ภาพเหตุการณ์ดังกล่าวเริ่มขึ้นเมื่อมีการให้สมาชิกแสดงความประสงค์เพื่อขอเข้าทำงานในคณะกรรมการต่างๆ ในรอบแรก ปรากฏว่า คณะที่มีผู้สมัครเกิน 15 คน มีมากถึง 9 คณะ ประกอบด้วย คณะกรรมการการกีฬา คณะกรรมการการท่องเที่ยว คณะกรรมการการยุติธรรมและมนุษยชน คณะกรรมการการคลัง การธนาคารและสถาบันการเงิน คณะกรรมการงบประมาณ คณะกรรมการการปกครอง คณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะกรรมการวิทยาศาสตร์ และคณะกรรมการตรวจรายงานการประชุมและมติของวุฒิสภา

ตัวอย่างคณะกรรมการที่มีการแข่งขันกันอย่างมาก ได้แก่ คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นการแข่งขันระหว่างนายนิวัฒน์ พันธุ์ สมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับ พล.ต.มณูญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา กับนายอนันต์ ผลอำนวย ซึ่งนายนิวัฒน์ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานไปอย่างเหนือความคาดหมาย รวมทั้งคณะกรรมการการกีฬา ซึ่งเป็นการแข่งขันกันระหว่าง นายสันติภาพ อินทรพัฒน์ อดีตประธานคณะกรรมการ กับนายสุทัศน์ จันทร์แสงสี สมาชิกอีกคนหนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับ พล.ต.มณูญกฤต ซึ่งก่อนการลงคะแนนมีการวิพากษ์วิจารณ์กันในแวดวงสมาชิกวุฒิสภาว่า พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ ได้ทำการโทรศัพท์ถึงสมาชิกวุฒิสภาบางคนในคณะกรรมการชุดนี้เพื่อให้สนับสนุนนายสุทัศน์ อีกทั้งยังมีการตั้งข้อสังเกตว่า สมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับ พล.ต.มณูญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา ได้แก่ นายวรวิทย์ เชื้อเพชร นายทวีป ขวัญบุรี นายประโกชน์ สภาวสุ และนายชิต อยู่ประเสริฐ จึงใจชวนกันมาสมัครในคณะกรรมการนี้ เพื่อสนับสนุนให้นายสุทัศน์ได้รับเสียงข้างมากในการลงมติเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการขณะเดียวกัน คณะกรรมการตรวจรายงานการประชุม ซึ่งมีสมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับ พล.ต.มณูญกฤต 6 คน นำโดยนายพิเชฐ พัฒนโชติ ได้มาลงสมัครเพื่อสนับสนุนให้นายมารุต โรจนปิยาวงศ์ เป็นประธานเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อหวังชิงตำแหน่งจากนายสรารุช นิยมทรัพย์⁷⁵ เป็นต้น

นอกจากการช่วงชิงอำนาจกับสมาชิกฝ่ายพลตรีมณูญกฤตแล้ว สมาชิกในกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์กับรัฐบาลก็มีการช่วงชิงอำนาจจากสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ที่เป็นคู่ตรงข้ามกับรัฐบาลเช่นกัน

⁷⁵ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "ส.ว.และอีก2กมธ.ซ้ารอยมีส่วนร่วมฯ เตรียมแจมมณูญกฤต ส่งเด็กยึดประธาน." ไทยโพสต์ (25 กรกฎาคม 2546) : 10. และ "เด็กมณูญกฤตยึดกมธ.วุฒิ เผยฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย." สยามรัฐ (6 กันยายน 2546) : 6.

กรณีดังกล่าว ได้แก่ ความขัดแย้งในการจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มีผู้แสดงความจำนงเข้ามาเป็นกรรมการมากกว่าจำนวนที่กำหนดไว้คือ 15 คน แต่มีสมาชิกแสดงความจำนงถึง 17 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 8 คนประกอบด้วย นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ นายแคล้ว นรปดี นางประทีป อึ้งทรงธรรม นายจอน อึ้งภากรณ์ นางเดือนใจ ดีเทศน์ นายทองใบ ทองเปาว์ และ นายการุณ ไสงาม ซึ่งเป็นกรรมการในคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชนชุดเดิมที่ทำงานจนหมดวาระ โดยคณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทอย่างมากในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานอย่างมากในหลายๆ กรณีของรัฐบาล เช่น กรณีการปราบปรามและทำร้ายผู้ชุมนุมคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย และโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำสาละวินชายแดนประเทศไทย-พม่า เป็นต้น ส่วนสมาชิกอีกฝ่ายหนึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกตั้งข้อสงสัยเกิดความใกล้ชิดกับรัฐบาล ซึ่งมีนายประเกียรติ นาสิมมา เป็นแกนนำสำคัญ⁷⁶

ในการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาการมีสมาชิกแจ้งความจำนงเข้าทำงานในคณะกรรมการจำนวนมากที่ข้อบังคับได้กำหนดไว้ ผู้สมัครฝ่ายนายประเกียรติ นาสิมมา รวมทั้งผู้สมัครอีก 4 คนที่สมัครเข้ามาภายหลังอย่าง พล.อ.วิชา ศิริธรรม พล.อ.มนัส อร่ามศรี พล.อ.พนม จินะวิจารณ์ และนายสงวน นันทชาติ ได้มีข้อเสนอต่างๆ เช่น ให้จับสลากทุกคนเพื่อคัดออกหรือให้เหลือฝ่ายละ 7 คน แล้วเลือกคนกลางมาเป็นประธาน รวมทั้งให้เลือกกันเองเพื่อให้เหลือ 15 คน ขณะที่ผู้สมัครฝ่ายนายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เช่น นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ และนายจอน อึ้งภากรณ์ ต่างไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าว เพราะถือว่าผิดหลักการ แต่เสนอให้ผู้สมัครภายหลังทั้ง 4 คนจับสลากเลือกกันเองให้เหลือ 2 คน นอกจากนี้คณะกรรมการสรรหา ยังได้เสนอทางเลือกให้สิทธิกับผู้สมัครกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง 17 คนให้สามารถย้ายไปลงคณะกรรมการอื่นๆ ได้เป็นกรณีพิเศษเพื่อยุติปัญหา แต่แนวทางนี้ไม่ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกวุฒิสภาจำนวนมาก เนื่องจากเป็นการให้สิทธิแก่สมาชิกทั้ง 2 กลุ่มมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ นอกจากนี้สมาชิกส่วนหนึ่งยังวิตกกังวลว่าหากกลุ่มของนายเจิมศักดิ์จับกลุ่มกันเข้ามาสมัครในคณะกรรมการใด จะสามารถคุมเสียงข้างมากและชี้นำขาดตัวบุคคลที่จะเป็นประธานของกรรมการคณะนั้นๆ ได้⁷⁷

ในระหว่างการเจรจาเพื่อต่อรองกันกว่า 2 เดือน ได้เกิดการรวมตัวกันของสมาชิกบนพื้นฐานของการตระหนักถึงปัญหาการถูกแทรกแซงกิจการภายในวุฒิสภาจากรัฐบาล โดยใช้ชื่อ "คณะวุฒิชัย อิสระเพื่อปฏิรูปการเมือง" หรือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า "ส.ว.ปฏิรูป" ซึ่งสมาชิกกลุ่มนี้

⁷⁶ Pliporn Sannithikul and Somroutai Sapsomboon, "NGO senators pull out of race," THE NATION (14 August 2003) : 4A.

⁷⁷ "เจิมศักดิ์ ยึดตั้ง กมธ.มีส่วนร่วมฯ" สว.รับลูกต่อรองย้ายคณะใหม่," ไทยโพสต์ (31 กรกฎาคม 2546) : 10.

จะมีการประชุมทุกวันพฤหัสบดี ที่บ้านพักของ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ สมาชิกส่วนใหญ่เป็นสมาชิกจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่เคยจับกลุ่มกันมาตั้งแต่ได้รับการเลือกตั้ง เช่น นางมาลีรัตน์ แก้วก่า นายวัลลภ ตังคณานุรักษ์ นายมนตรี สินทวิชัย นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง นางประทีป อึ้งทรงธรรม นงเดื่อนใจ ดีเทศน์ นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ นายจอน อึ้งภากรณ์ และนางมาลีนี้ สุขเวชชวรกิจ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก่อน รวมอยู่ด้วย เช่น นายการุณ ไสงาม และนายสมบูรณ์ ทองบุราณ ซึ่งกลุ่มนี้ได้พยายามขยายแนวร่วมชักชวนสมาชิกวุฒิสภาที่มีท่าทีหรือแนวทางการทำงานเช่นเดียวกันให้เข้าร่วมประชุมกับกลุ่มด้วย ซึ่งในขณะนั้นมีสมาชิกประมาณ 20คน⁷⁸ โดยมีบทบาทชัดเจนในการตั้งคำถามต่อความชอบธรรมในการใช้อำนาจของรัฐบาลจากการดำเนินนโยบายต่างๆ รวมไปถึงการกระตุ้นเตือนให้สังคมตระหนักถึงปัญหาของการไม่เป็นกลางทางการเมืองที่มีลักษณะเอื้อประโยชน์ให้แก่รัฐบาลของสมาชิกในวุฒิสภาในกรณีต่างๆ เช่น การแทรกแซงจากฝ่ายบริหารในการคัดเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระของวุฒิสภา เป็นต้น⁷⁹

กรณีสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ อีกกรณีหนึ่งคือ เมื่อนายแคล้ว นรปติ ออกมาเปิดเผยถึงการติดสินบนจากสมาชิกวุฒิสภาคนหนึ่งซึ่งมีชื่อย่อภาษาอังกฤษ "P" นำหน้า โดยมาพบนายแคล้วที่บ้านพักใน จ.ขอนแก่น และได้นำเงินสดจำนวน 70,000 บาท และพระพุทธรูปมามอบให้พร้อมกับนำเอกสารขอเปลี่ยนความจำนงเพื่อให้ นายแคล้วถอนตัวจากการลงสมัครเป็นกรรมาธิการการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือที่เรียกกันว่า "กรณีมิสเตอร์พี"^{*} ซึ่งในเวลาต่อมา นายประเกียรติ นาสิมมา ได้ออกมายอมรับว่าเป็นผู้ที่ได้ไปพบนายแคล้ว ซึ่งภายหลังจากการ

⁷⁸ "5 กัก ในสภาสูง," สยามรัฐ (13 มีนาคม 2544) : 5.

⁷⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "วุฒิชหวั่นทรท.เบ็ดเสร็จครอบป.ป.ช." โพสต์ทูเดย์ (27 ตุลาคม 2546) :

12.

* จากกรณีนี้ทำให้ นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้มีหนังสือถึงประธานวุฒิสภา เพื่อให้สอบสวนการให้สินบนของสมาชิกวุฒิสภาผู้หนึ่งและพล.ต.มณูญฤต ในฐานะประธานวุฒิสภาได้มอบให้คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาและศึกษาเรื่องการทุจริตอันมี พล.ต.อ.ประทีป สันติประภพ เป็นประธานในการสอบสวน ซึ่งพล.ต.อ.ประทีป สันติประภพ ได้มีหนังสือ ที่ สว.0010/(ร1)ลงวันที่ 30 มกราคม 2547 เสนอต่อประธานวุฒิสภา เพื่อให้นำเสนอต่อที่ประชุมวุฒิสภา เพื่อรับทราบและพิจารณาว่าด้วยเรื่องการทำที่เข้าข่ายความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 147 เรื่องการให้สินบนแก่สมาชิกวุฒิสภา ซึ่งผลการสอบสวนสรุปว่าการกระทำของนายประเกียรติมีความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 144 ฝ่าฝืนประมวลจริยธรรมของสมาชิกวุฒิสภาและคณะกรรมการ ชัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 149 และเข้าองค์ประกอบมาตรา 303 ซึ่งวุฒิสภามีอำนาจถอดถอนออกจากตำแหน่งได้ แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินการต่อนายประเกียรติแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามการออกมาเปิดเผยถึงผลการตรวจสอบของคณะกรรมการฯ เป็นผลให้นายประเกียรติฟ้องหมิ่นประมาท พล.ต.อ.ประทีป สันติประภพ ในเวลาต่อมา อ้างใน "ประเกียรติฟ้องประทีปเรียก 200 ล้านคดีมิสเตอร์พี," คมชัดลึก (14 กุมภาพันธ์ 2547): 6. และ กองบรรณาธิการ, "คว้านไส้เน่าสภาสูง ความเสื่อมเสียจากเนื้อใน," a day weekly ฉบับที่ 26(12 - 18 พฤศจิกายน 2547): 13.

เจรจาต่อรองในปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อยุติที่ได้คือ การตั้งกรรมการสามัญประจำวุฒิสภาเพิ่มขึ้นอีก 1 คณะ คือ คณะกรรมการการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์** เพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่สมาชิกวุฒิสภาในกลุ่มองค์กรพัฒนา เอกชนที่ถอนตัวออกจากการแจ้งความจำนงเข้าเป็นกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน⁸⁰

** ในช่วงเวลานั้นคณะกรรมการวิสามัญกิจการวุฒิสภา มีข้อสรุปออกแบบสอบถามให้ สมาชิกวุฒิสภาเลือกใน 3 แนวทาง คือ แนวทางที่ 1 ให้คณะกรรมการสามัญชุดปัจจุบันทั้ง 21 คณะปฏิบัติหน้าที่ จนถึงสมัยประชุมหน้าจึงจะสรรหากันใหม่ โดยใช้ข้อบังคับใหม่ที่ คณะกรรมการวิสามัญร่างข้อบังคับวุฒิสภากำลังพิจารณาแก้ไขอยู่ แนวทางที่ 2 เพิ่มคณะกรรมการสามัญอีก 1 คณะ โดยอาศัยข้อบังคับการประชุมวุฒิสภาข้อ 75 วรรค 3 ที่สามารถเพิ่มจำนวนหรือลดกรรมการได้หากมีความจำเป็น ทั้งนี้ เพื่อให้กรรมการชุดที่มีปัญหาสามารถย้ายไปอยู่ได้ และ แนวทางที่ 3 ตั้งคณะกรรมการสรรหาสมาชิกไปดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการสามัญทั้ง 21 คณะใหม่ อ้างใน "ดิ่งส.ว.โหวต 3 แนวทาง ยุติเกมแย่งเก้าอี้กมธ.,” ไทยโพสต์ (28 สิงหาคม 2546) : xx.

⁸⁰ "ดิ่งกมธ.พัฒนาสังคมรองรับส.ว.เอ็นจีโอ," มติชน (26 พฤศจิกายน 2546): 13.

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบการดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการสามัญ วุฒิสภา (พ.ศ.2543 – เดือนกันยายน พ.ศ.2548)

คณะกรรมการสามัญ วุฒิสภา	ชุดที่ 1	ชุดที่ 2	ชุดที่ 3
	สิงหาคม 2543 – สิงหาคม 2544	สิงหาคม 2544 – สิงหาคม 2546	สิงหาคม 2546 – สิงหาคม 2548
1.คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์	นายปราโมทย์ ไม้กลัด*	นายอนันต์ ดาโลดม*	นายนิวัฒน์ พันธุ์***
2.คณะกรรมการการคมนาคม	นายศรีเมือง เจริญศิริ**	นายศรีเมือง เจริญศิริ**	นายศรีเมือง เจริญศิริ**
3.คณะกรรมการการคลัง การธนาคาร และสถาบันการเงิน	นายสุชน ซาลีเครือ**	นายสุชน ซาลีเครือ / นายสุรัชย์ ดนัยตั้งตระกูล**	นายสุรัชย์ ดนัยตั้งตระกูล**
4.คณะกรรมการการทหาร	พล.อ. หาญ สีนานนท์***	พล.อ. อาทิตย์ กำลึงเอก*	พล.อ. อาทิตย์ กำลึงเอก*
5.คณะกรรมการการต่างประเทศ	นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ****	นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ****	นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ****
6.คณะกรรมการการสาธารณสุข	นายประสิทธิ์ พิฑูรกิจจ่า*	นางมาลินี สุขเวชชวรกิจ****	นายวีรพงศ์ สกลกิจดิวัฒน์*
7.คณะกรรมการการปกครอง	ร.ต. อนุกุล สุภาไชยกิจ*	ร.ต. อนุกุล สุภาไชยกิจ*	พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเดย**
8.คณะกรรมการการท่องเที่ยว	นายสุรเดช ยะสวัสดิ์**	นายสุรเดช ยะสวัสดิ์**	นายสุรเดช ยะสวัสดิ์**
9.คณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชนและผู้สูงอายุ	นางมาลีรัตน์ แก้วท่า****	นายวัลลภ ดั่งคณานุรักษ์****	นายวัลลภ ดั่งคณานุรักษ์****
10.คณะกรรมการการสิ่งแวดล้อม	นายพนัส ทศนียนานนท์****	นายพนัส ทศนียนานนท์****	นายแก้วสรร อติโพธิ****
11.คณะกรรมการการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน	พล.อ. วิชา ศิริธรรม**	นายคำนวนน เหมาะะประสิทธิ์*	นายถาวร เกียรติไชยากร**
12.คณะกรรมการการงบประมาณ		นายสมพงษ์ สระแก้ว***	นายสมพงษ์ สระแก้ว***
13. คณะกรรมการการแรงงานและสวัสดิการสังคม	นายไสว พรหมณี	นางนิพัทธา อมรรัตน์เมธา***	นายไสว พรหมณี

คณะกรรมการการสามัญ วุฒิสภา	ชุดที่ 1 สิงหาคม 2543 – สิงหาคม 2544	ชุดที่ 2 สิงหาคม 2544 – สิงหาคม 2546	ชุดที่ 3 สิงหาคม 2546 – สิงหาคม 2548
14.คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม	นายพา อักษรเสื่อ**	นายผ่อง เล่งอี้**	นายผ่อง เล่งอี้**
15.คณะกรรมการการเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรม	นายวิโรจน์ อมตกุลชัย**	นายวิโรจน์ อมตกุลชัย**	นายนิเวศ พันธุ์เจริญวรกุล**
16.คณะกรรมการการตรวจรายงานการประชุมและติดตามมติของวุฒิสภา	นายสรารุช นิยมทรัพย์**	นายสรารุช นิยมทรัพย์**	นายมารุต โรจนปิยานนท์***
17.คณะกรรมการการกิจการองค์กรอิสระ		ม.ร.ว. กำลุนเทพ เทวกุล*	ม.ร.ว. กำลุนเทพ เทวกุล*
18.คณะกรรมการการกีฬา		นายสันติภาพ อินทรพัฒน์*	นายสุทัศน์ จันทรแสงศรี***
19.คณะกรรมการการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ		นายภิญญา ช่วยปลอด*	นายภิญญา ช่วยปลอด*
20.คณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน		นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง****	นายประเกียรติ นาสิมมา**
21.คณะกรรมการการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน	นายคำนวณ ชโลปถัมภ์**	นายคำนวณ ชโลปถัมภ์**	นายประสิทธิ์ ปทุมารักษ์**
22.คณะกรรมการการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์			นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ****

หมายเหตุ

* สมาชิกวุฒิสภาที่ไม่แสดงท่าทีที่ชัดเจน

** สมาชิกวุฒิสภาที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล

*** สมาชิกวุฒิสภาในกลุ่มที่พลตรีหมนุญกฤต รูปขจร เป็นแกนนำ

**** สมาชิกวุฒิสภากลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน

ทั้งนี้ผลของการเลือกประธานคณะกรรมการต่างๆ โดยภาพรวม ดังตารางที่ 4.2 เห็นได้ว่า คณะกรรมการบางคณะปรากฏชัดเจนถึงการผูกขาดอำนาจในการเป็นประธานคณะกรรมการ ได้แก่ นายศรีเมือง เจริญศิริ ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานคณะกรรมการคมนาคม นายสุรเดช ยะสวัสดิ์ ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานคณะกรรมการการท่องเที่ยว โดยไม่มีผู้ใดเสนอชื่อเข้าแข่งขัน นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานคณะกรรมการการต่างประเทศ วุฒิสภา ที่แม้จะมีผู้เสนอชื่อเพื่อแข่งขันแต่เสียงส่วนใหญ่ในคณะกรรมการเป็นกลุ่มเดียวกันจึงทำให้ไม่มีสมาชิกคนอื่นสามารถแข่งขันได้

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาประกอบกับสัดส่วนของการดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการสามัญ วุฒิสภา พบว่าสัดส่วนการดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการในชุดที่ 2 และชุดที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการดำรงตำแหน่งประธานและรองประธานวุฒิสภาของสมาชิกที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล พบว่า สัดส่วนของผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการคณะต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่มีบทบาทนำและแสดงท่าทีให้การสนับสนุนรัฐบาล เช่นเดียวกัน ในขณะที่สมาชิกที่อยู่ฝ่ายตรงข้าม เช่น กลุ่มสมาชิกองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มสมาชิกที่มีความใกล้ชิดพลตรีหมนุญกฤต รูปขจร ที่แม้ว่าจะได้รับเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการหลายคณะ แต่มีสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับสัดส่วนของสมาชิกในกลุ่มที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล

4.3 การเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ

องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีบทบาทอย่างมากภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันในฐานะที่เป็นองค์กรที่มีอำนาจควบคุมและลงโทษนักการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงอื่นๆ ดังจะเห็นได้จาก คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญในเรื่องการดูแลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ตลอดจนการเลือกตั้งท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ซึ่งการแสดงบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการทำหน้าที่รับรองผลการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2543 ในครั้งแรกมีผู้ที่ไม่ได้รับการรับรองเป็นจำนวนมากถึง 78 ราย จากจำนวน 200 ราย จนต้องเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาใหม่อีก 5 ครั้ง เป็นระยะเวลานานเกือบ 5 เดือน เช่นเดียวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ พ.ศ. 2544 และ คณะกรรมการชุดแรกได้ประกาศไม่รับรองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกและต้องจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่อีกถึง 5 ครั้ง⁸¹

⁸¹ อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ .โครงสร้างทางการเมืองไทยใหม่ : สถานภาพและปัญหา. ใน กนกศักดิ์ แก้วเทพ และ นवलน้อย ดริรัตน์ (บรรณาธิการ) .2540 จุดเปลี่ยนประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2544) หน้า 25.

ตลอดจนการแสดงบทบาทในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่างๆ ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) และศาลรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากกรณีปกปิดเงินกู้ 45 ล้านบาทของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ รวมไปถึงกรณีการจงใจปกปิดบัญชีทรัพย์สินของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร⁸² ที่ถูกดำเนินการโดยคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และมาสิ้นสุดที่ศาลรัฐธรรมนูญซึ่งแม้ในกรณีหลังศาลรัฐธรรมนูญได้มีมติไม่ตัดสินลงโทษก็ตาม แต่ด้วยอำนาจหน้าที่และบทบาทที่ผ่านมาจากองค์กรอิสระเหล่านี้ จึงส่งผลให้กลายเป็นเวทีใหม่ของการต่อสู้ทางการเมืองของนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่งขันกันในเวทีของวุฒิสภา ซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการเลือกและเสนอชื่อเพื่อแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรเหล่านี้ ดังที่จะกล่าวต่อไป

การเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมาจากการพิจารณาแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา โดยที่การพิจารณาสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ โดยพิจารณาจากบุคคลคณะกรรมการสรรหาฯ ได้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ประเภทผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์จำนวน 10 คน และผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ จำนวน 6 คน แล้วเสนอชื่อต่อประธานวุฒิสภา จากนั้นที่ประชุมวุฒิสภาจะดำเนินการพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่คณะกรรมการสรรหาฯ เสนอรายชื่อ โดยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์จากจำนวน 10 คน ให้เหลือจำนวน 5 คนและผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์จากจำนวน 6 คนให้เหลือ 3 คน

ทั้งนี้การเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญโดยวุฒิสภาที่หยิบยกมาเป็นกรณีตัวอย่าง 2 ครั้ง โดยครั้งแรก คือการลงมติเลือกในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546 ซึ่งหลังจากมีกำหนดว่าวุฒิสภาจะลงคะแนนเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ* จำนวน 4 คน โดยแยก

⁸²ดูรายละเอียดกรณีนี้ได้ใน สมบัติ อารังธวังศ์ , การเมืองการปกครองไทย : ยุคเผด็จการ – ยุคปฏิรูป, (กรุงเทพฯ:คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,2548) , หน้า 836-842.

* นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังกำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคัดเลือกจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับจำนวน 5 คนและคัดเลือกจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุดซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุด โดยวิธีลงคะแนนลับจำนวน 2 คน ทั้งนี้ผู้ที่ได้รับเลือกจากที่ประชุมวุฒิสภา จากที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา และจากที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดให้ประชุมและเลือกกันเองและให้คนหนึ่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญ จากนั้นประธานวุฒิสภาเป็นผู้ดูแลถวายรายชื่อผู้ที่ได้รับการคัดเลือกต่อพระมหากษัตริย์เพื่อทรงแต่งตั้งต่อไป โดยที่ประธานวุฒิสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในการแต่งตั้ง

เป็นสาขารัฐศาสตร์ 1 ตำแหน่ง และสาขานิติศาสตร์ 3 ตำแหน่ง แทนตำแหน่งที่ว่าง ปรากฏว่ามีความเคลื่อนไหวจากผู้ได้รับการเสนอชื่อบางคนที่มีความใกล้ชิดกับแกนนำในรัฐบาลในการขอความร่วมมือจากกลุ่มสมาชิกภาคเหนือและภาคอีสาน ซึ่งการเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญครั้งนี้ มีความสำคัญมากต่อเสถียรภาพและความเชื่อมั่นของรัฐบาล อีกทั้งหากวุฒิสภาเลือกบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาลก็จะเป็นผลดีต่อคดีต่าง ๆ ที่อยู่ในชั้นการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญเป็นอย่างมาก

ในช่วงเวลานี้ผู้ได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีการคาดการณ์ว่าจะได้รับเลือกในสาขานิติศาสตร์ได้แก่ นายสุธี สุทธิสมบุรณ์ อดีตอธิบดีกรมศุลกากร นายมานิต วิทยาเต็ม อดีตรองปลัดกระทรวงการคลัง และนางเสาวนีย์ อัครโรจน์ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนสาขารัฐศาสตร์คือ พล.ต.อ. สุวรรณ สุวรรณเวช อดีตผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจและที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี⁸³ ซึ่งความเคลื่อนไหวของสมาชิกวุฒิสภาในช่วงเวลานี้ ได้แก่ การพบปะกันระหว่างกลุ่มสมาชิกวุฒิสภาภาคเหนือ ซึ่งมี พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเดย เป็นแกนนำ ขณะที่นายถาวร เกียรติไชยากร ได้นัดรับประทานอาหารร่วมกับนายประชา มาลีนนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย⁸⁴ โดยผลการลงมติในที่ประชุมวุฒิสภาเป็นที่สังเกตว่า บุคคลที่อยู่ในโผรายชื่อเหล่านี้ต่างได้รับการเลือกให้ดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้งหมด⁸⁵

นอกจากนี้แล้ว การเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญครั้งต่อมา ซึ่งเป็นการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิสาขาวิชาสาขารัฐศาสตร์แทนนายสุจิต บุญบงการ ที่ครบวาระ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนอิทธิพลของรัฐบาลที่มีต่อการตัดสินใจของสมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2547 ประชุมวุฒิสภาได้พิจารณาเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งผลปรากฏว่าผู้ได้รับการเสนอชื่อ 2 คนคือ นายนพดล เสงเจริญ เลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ และนายสุจิต บุญบงการ อดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ผลการลงคะแนนปรากฏว่า

ทั้งนี้ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาในการเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้น วุฒิสภามีอำนาจหน้าที่เลือกเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิสาขานิติศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิสาขารัฐศาสตร์ เท่านั้น ส่วนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ได้รับเลือกจากผู้พิพากษาศาลฎีกาและตุลาการในศาลปกครองสูงสุด วุฒิสภาไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาให้ความเห็นชอบหรือไม่ให้ความเห็นชอบแก่บุคคลซึ่งเป็นที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาได้พิจารณาเลือกมาเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตามคำวินิจฉัยที่ 1/2541 ของศาลรัฐธรรมนูญ อ้างใน อ้างใน นรนิติ เศรษฐบุตร และคณะ, ชุดโครงการวิจัยการติดตามและประเมินผลบังคับใช้รัฐธรรมนูญ เรื่องประสิทธิภาพของรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2547) หน้า 63 และ 113.

⁸³ ล็อกสเป็ก 4 ตุลาการศาล รธน. รม. ลีอบบี่ ส.ว. เหนือ-อีสาน, "มติชน" (14 กุมภาพันธ์ 2546) : 5.

⁸⁴ "ลีอบบี่ วุ่นยืด 4 ตุลาการศาล รธน." มติชน (27 กุมภาพันธ์ 2546) : 10.

⁸⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ[Online]. Available from:

นายนพดลได้คะแนน 119 คะแนนเกินกึ่งหนึ่ง จึงได้รับเลือกเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ขณะที่นายสุจิตได้คะแนนเสียงเพียง 50 คะแนนเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามกระแสข่าวว่ากลุ่มสมาชิกวุฒิสภาฝ่ายที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล มีการขอความร่วมมือสมาชิกในเครือข่ายให้เลือกนายนพดล เข้ามาเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแทนตำแหน่งที่ว่างลง ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นายสุจิตไม่ได้รับเลือก อาจเนื่องมาจาก นายสุจิต เคยเป็น 1 ใน 7 ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างน้อยที่ลงมติชี้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี มีความผิดฐานจงใจแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จ⁸⁶ อีกทั้งนายนพดล ในฐานะเลขาธิการศาลรัฐธรรมนูญ ยังเคยแสดงท่าทีที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ฝ่ายรัฐบาล โดยแสดงความเห็นต่อการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ กรณีคุณหญิงจาวรรรณ เมณฑกา ว่าพ้นจากตำแหน่งผู้ว่าการสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน⁸⁷ ทั้งที่การกระทำดังกล่าวไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่

การเลือกกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.)

ในการคัดเลือกบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งกรรมการการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 138 กำหนดให้กรรมการสรรหาทำหน้าที่สรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจำนวน 5 คน ด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 และให้ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาสรรหาจำนวน 5 คนด้วยเพื่อเสนอให้วุฒิสภาเลือกให้เหลือ 5 คนจากผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อทั้งหมด 10 คน จากนั้นให้ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกประชุมเลือกกันเองเป็นประธานคณะกรรมการการเลือกตั้งหนึ่งคน จากนั้นประธานวุฒิสภาจะเป็นผู้เสนอรายชื่อประธานและคณะกรรมการการเลือกตั้งต่อพระมหากษัตริย์เพื่อทรงแต่งตั้งประธานวุฒิสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้ง

ทั้งนี้ การเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) แทนกรรมการชุดเก่าทั้งหมดวาระไป* ตามบทเฉพาะกาล มาตรา 322 ของรัฐธรรมนูญ ในปีพ.ศ.

⁸⁶ กองบรรณาธิการ, "ประณามอัยยศิลป์คนจับโก่ง," ไทยโพสต์ (3 พฤศจิกายน 2547) :12. และ "ทรท.แบ่ง40โซนสู้ศึกเลือกตั้ง" ข่าวสด (3 พฤศจิกายน 2547) : 3.

⁸⁷ ดุษฎี สนเทศ, "นพดล เองเจริญ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนใหม่," มติชน (3 พฤศจิกายน 2547): 3

* มีการตั้งข้อสังเกตต่อ กกต.ชุดเก่า ซึ่งประกอบไปด้วย นายธีรศักดิ์ วรรณสุต นายยุวัฒน์ กมลเวชช นายโคทม อารียา นายจิระ บุญพจนสุนทร และนายสวัสดิ์ โชติพานิช สำหรับนายธีรศักดิ์ และนายยุวัฒน์ ได้ประกาศสละสิทธิ์ตั้งแต่ต้นแล้ว จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า กกต.ชุดเก่าที่แสดงเจตนาจะเข้ามาสานงานต่อไม่ได้รับการเลือกเลยแม้แต่คนเดียว ทำให้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้นว่า การเลือกตั้งกกต.ครั้งนี้เป็นการล้างบางกกต.ชุดเก่า และมีการวิเคราะห์กันต่ออีกว่า กลุ่มการเมืองแทรกแซงการสรรหาครั้งนี้ เพราะต้องการตอบโต้คณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยเฉพาะกรณีของ พล.อ.ศิริพันธ์ ด้วยเหตุผลที่ว่า พล.อ.ศิริพันธ์เคยโดนใบเหลืองในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภามาแล้ว จึงไม่เหมาะสมที่จะมาเป็นกกต. ขณะที่กลุ่มสนับสนุนมองว่า แม้จะโดนใบเหลือง แต่ไม่ได้หมายความว่า พล.อ.ศิริพันธ์ มีความผิดกฎหมายเลือกตั้ง เพราะสามารถลงสมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. และ ส.ว.ได้อีก อ่างโน "5 เลือกต.ชุดใหม่...สืบทอดเจตนากรณีปฏิรูปการเมือง," กระแส (2 กรกฎาคม 2544).

2544 ซึ่งในช่วงเวลานั้น มีข้อถกเถียงถึงความถูกต้องของกระบวนการคัดเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งกรรมการการเลือกตั้ง ออกเป็นสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งระบุว่า สมาชิกจะต้องเลือกจากรายชื่อที่เสนอมา 10 คน ให้เหลือ 5 คน ตามที่ระบุในกฎหมาย ฝ่ายนี้ ได้แก่ พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย นายประเกียรติ นาสิมมา และนายปรีชา ปิตานนท์ เป็นต้น ขณะที่อีกฝ่าย ได้แก่ นายแก้วสรร อติโพธิ นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และนายดำรง พุฒตาล เห็นว่า หากการสรรหาไม่โปร่งใส ผู้ได้รับการเสนอชื่อขาดคุณสมบัติและขัดต่อรัฐธรรมนูญ ทำให้ไม่สามารถเลือกได้ครบ 5 คน วุฒิสภาย่อมมีสิทธิ์ที่ส่งคืนรายชื่อทั้งหมดให้คณะกรรมการสรรหาได้ดำเนินการใหม่ นอกจากนี้ ยังมีความพยายามจูงใจสมาชิกวุฒิสภา ให้เลือกบุคคลตามใฝ่ที่กำหนดอีกด้วย ทั้งนี้ยังได้มีการตั้งข้อสังเกตต่อท่าทีของรัฐบาลที่พยายามผลักดันให้มีการเลือกคณะกรรมการการเลือกตั้งชุดใหม่ตามกำหนดเวลา เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้แบ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่กำลังถูกสอบสวน เนื่องจากอายุความในข้อหาที่ได้รับในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ พ.ศ. 2544 จะหมดลงในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2545⁸⁸

อย่างไรก็ดี ในการเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการการเลือกตั้งครั้งนี้ นอกจากการเคลื่อนไหวของสมาชิกที่มีรวมกลุ่มเพื่อหารือกันทั้งที่รัฐสภาและโรงแรมต่างๆ แล้ว ยังมีการประสานความร่วมมือไปยังสมาชิกตามกลุ่มวิชาชีพด้วย เช่น ข้าราชการประจำ นักธุรกิจ แพทย์ และนักการเมือง เป็นต้น⁸⁹ ทั้งเพื่อจูงใจให้เลือกบุคคลที่กลุ่มอำนาจเหล่านี้ให้การสนับสนุนและผลักดันให้มีการลงมติเลือกตามวาระการประชุมวุฒิสภา ซึ่งในการประชุมวุฒิสภาแม้คณะกรรมการการพยายามชี้แจงปัญหาและเงื่อนไขต่างๆ ต่อที่ประชุม แต่ พล.ต.มัญญกฤต ในฐานะประธานวุฒิสภา ได้ทำการรวบรัดให้ที่ประชุมลงมติเลือกกรรมการการเลือกตั้งทันที โดยบุคคลที่ได้รับความเห็นชอบให้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการการเลือกตั้งชุดที่ 2 ประกอบด้วย พลเอก ศิริจันทร์ ฐูปกล้า พล.ต.ท.वासนา เพิ่มลาก นายจรัล บุรณพันธ์ศรี นายปริญญานาคฉัตรีย์ และนายวีระชัย แนวนบุญเนียร

ผลการเลือกรายชื่อบุคคลเหล่านี้เป็นผลที่ได้จากการประสานประโยชน์กัน ระหว่างกลุ่มอำนาจใหญ่ในวุฒิสภา⁹⁰ กล่าวคือ พลตำรวจท.वासนา เพิ่มลาก ซึ่งเป็นผู้ที่ได้คะแนนสูงที่สุด มา

ทั้งนี้ นายโคทม อาริยา ให้ความเห็นเห็นว่า เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้ไม่ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระจากที่ประชุมวุฒิสภา ทั้งในการลงสมัครเป็นกรรมการการเลือกตั้ง และกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เนื่องมาจากความไม่พอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในระหว่างดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการการเลือกตั้ง สัมภาระณ์ นายโคทม อาริยา อดีตกรรมการการเลือกตั้ง (10 พฤศจิกายน 2547)

⁸⁸ความเห็นของ นายดำรง พุฒตาล สมาชิกวุฒิสภา กรุงเทพฯ อ้างใน "เสียงเอกริกลือบบี้ไผ่เทาเข้ม ม่อย สำทับ สว.ต้องเลือกกต.." ไทยโพสต์ (4 ตุลาคม 2544) :10.

⁸⁹"วังลือบบี้สุดเลือก กต.วันนี้." เดลินิวส์ (4 ตุลาคม 2544):3.

⁹⁰"เสียงเอกริกลือบบี้ไผ่เทาเข้ม ม่อย สำทับ สว.ต้องเลือกกต.." ไทยโพสต์ (4 ตุลาคม 2544) :6.

จากสมาชิกสายตำรวจ นักวิชาการสายอิสระ เพราะภาพพจน์ที่โปร่งใสที่สุดและบุคลิกที่มีความ
 สุขุม ส่วนพลเอกศิริรินทร์ ฐูปกล้า แม้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากสมาชิกวุฒิสภา
 เช่น นายเกษม รุ่งธนเกียรติ และนายพิชัย ชำเพชร เนื่องจากเคยถูกคณะกรรมการการ
 เลือกตั้ง กล่าวโทษว่าทำผิดกฎหมายเลือกตั้งให้ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา⁹¹ แต่ด้วยความ
 เป็นอดีตสมาชิกวุฒิสภาที่อาศัยการสนับสนุนจากประธานวุฒิสภา ในฐานะที่เป็นทหาร
 เช่นเดียวกัน ประกอบกับภาพของการทำงานและการวางตัวยังคงเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิก
 หากเปรียบเทียบเรื่องร้องเรียนทุจริตในการเลือกตั้งที่ยังไม่มีความชัดเจน เช่นเดียวกับนายจรัส
 บุรณพันธ์ศรี แม้จะมีเรื่องร้องเรียนเข้ามามากที่สุด แต่ความสนิทสนมกับกลุ่มสมาชิกนัก
 กฎหมายและพลตรีมัญญกฤต รูปขจร ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ได้รับเลือก

ด้าน นายปริญญา นาคฉัตร์ย์ อธิบดีกรมการปกครอง แม้ว่าเคยถูกตั้งกรรมการ
 สอบสวนข้อเท็จจริงกรณีบัตรเลือกตั้งปลอมในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544⁹² แต่ด้วย
 ความเป็นนักปกครองซึ่งสมาชิกวุฒิสภาสายจังหวัดทางภาคใต้ให้การสนับสนุน ทำให้ทั้งพล.ต.ท.
 วาสนา เพิ่มลาภ นายปริญญา นาคฉัตร์ย์ และนายจรัญ บุรณะพันธ์ศรี ได้รับเลือกตามการ
 คัดการณ์เนื่องจากเป็นบุคคลที่สมาชิกเตรียมจะลงคะแนนให้ก่อนที่จะมีการอภิปรายประวัติและ
 ความประพฤติในที่ประชุมวุฒิสภา

ส่วนการได้รับเลือกของนายวีระชัย แนวนุญเนียร นั้น มาจากเหตุผลที่ว่า กรรมการการ
 เลือกตั้ง ควรประกอบไปด้วยบุคคลที่มาจากข้าราชการสายมหาดไทยซึ่งเคยเป็นหน่วยงานที่มี
 หน้าที่รับผิดชอบในการจัดการการเลือกตั้งก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ประกอบกับสมาชิก
 ส่วนหนึ่งยังคงไม่แน่ใจในความโปร่งใสของนายปริญญา จากสาเหตุเรื่องปัญหาบัตรเลือกตั้ง
 ปลอมและข่าวการมีภรรยาหลายคน จึงมาลงคะแนนให้นายวีระชัยแทน แม้ว่าจะมีการท้วงติง
 จาก นายวิทยา มะเสนา ส.ว.มหาสารคาม เกี่ยวกับประวัติการทำงานของนายวีระชัย โดยให้
 เหตุผลว่า ในช่วงที่มีการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2535 สมัยที่นายวีระชัยยังดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการ
 จังหวัดมหาสารคาม และเป็นประธานควบคุมการเลือกตั้ง ได้เกิดเหตุประท้วงผลการนับคะแนน
 ที่ขัดต่อความรู้สึกของประชาชน เป็นเหตุให้มีการเผาที่ว่าการอำเภอเชียงยืน และได้นำเรื่องนี้ไป
 ยื่นร้องต่อศาล แต่เกิดการยุบสภาขึ้นก่อนคำร้องนั้นจึงไม่ได้พิจารณา⁹³ ซึ่งนายวีระชัย ก็ได้ทำ
 หนังสือชี้แจงข้อกล่าวหาดังกล่าวในเวลาต่อมา⁹⁴

⁹¹ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "สภาสูงสั่งสอบประวัติว่าที่กทต. 30 ส.ว.ออกโรงด้าน ศิริรินทร์," แนวหน้า
 (27 มิถุนายน 2544) :5.

⁹² สมหมาย ปาริจฉัตต์, "วิธีแก๊งค์คู่มือลี้ภัย กทต.," มติชนสุดสัปดาห์ 21 ,ฉบับที่ 1089 (2
 กรกฎาคม 2544): 33.

⁹³"5 เลือกกต.ชุดใหม่...สืบทอดเจตนากรณีปฏิรูปการเมือง," กระแสนั้น (2 กรกฎาคม 2544)

⁹⁴ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน "ว่าที่กทต.แฉ.ว.สอบตกโจมตี," เดลินิวส์ (18 กรกฎาคม 2544) : 3.

แม้ผลการเลือกกรรมการการเลือกตั้งจะเสร็จสิ้นไป แต่ในเวลาต่อมาได้มีคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 38/2545 ลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2545 ประกาศว่า การสรรหากรรมการการเลือกตั้ง ในรอบที่ 6 และรอบที่ 7 ของคณะกรรมการสรรหา ฯ ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มีผลให้ เฉพาะขั้นตอนและผลของขั้นตอนการสรรหาที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ของคณะกรรมการ สรรหา ฯ ในรอบที่ 6 และรอบที่ 7 เท่านั้นที่ต้องเสียไป เป็นเหตุให้ พลเอกศิริพันธ์ ฐูปกล้า ประธานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ต้องพ้นจากตำแหน่งและต้องมีการสรรหากรรมการการเลือกตั้งใหม่

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการลงมติเลือกของสมาชิกวุฒิสภาซึ่งจะมีขึ้นในวันที่ 26 กันยายน 2545 นั้น มีผู้ได้รับการเสนอชื่อ 2 คนคือ นายชูชาติ ศรีแสง ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อ จากที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา กับ พล.อ.จารุภัทร เรืองสุวรรณ ผู้ได้รับการเสนอชื่อจาก คณะกรรมการสรรหากรรมการการเลือกตั้ง มีการตั้งข้อสงสัยว่ายังคงเป็นการแข่งขันกัน ระหว่าง 2 ขั้วอำนาจในวุฒิสภาเช่นเดิม เนื่องจาก นายชูชาติมีความคุ้นเคยกับฝ่ายของพล.ต. มนูญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา ขณะที่ พล.อ.จารุภัทร ที่ปรึกษาสถาบันวิชาการป้องกัน ประเทศ กองทัพบก มีความสนิทสนมกับครอบครัวของนายกรัฐมนตรี⁹⁵ ทำให้ได้รับการ สนับสนุนจากทั้ง นายศรีเมือง เจริญศิริ และสมาชิกในเครือข่ายที่ใกล้ชิด แต่สถานการณ์การ แข่งขันครั้งนี้พล.ต.มนูญกฤตวางบทบาทของตนเองไว้เป็นอย่างดี ด้วยการไม่ลงมาพูดคุยเพื่อ ขอร้องสนับสนุนให้แก่นายชูชาติด้วยตนเอง มีเพียงนายมนู วนิชชานนท์ และสมาชิกในกลุ่ม เท่านั้นที่ออกมาเคลื่อนไหว⁹⁶ ซึ่งหลังจากคณะกรรมการสามัญฯ ได้เสนอรายงานและมีสมาชิก วุฒิสภาได้อภิปรายแล้ว ที่ประชุมได้มีมติเลือก พลเอกจารุภัทร เรืองสุวรรณ เป็นกรรมการการเลือกตั้ง⁹⁷

หลังจากการเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งกรรมการการเลือกตั้งในที่ประชุมวุฒิสภาผ่าน พ้นไป มีเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการต่อรองอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ 2 เหตุการณ์ ด้วยกัน กล่าวคือ

เหตุการณ์ที่ 1 เป็นความล่าช้าในการนำชื่อ พล.อ.จารุภัทรขึ้นทูลเกล้าฯถวายเพื่อ แต่งตั้งเป็นกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.)* จนก่อให้เกิดการตั้งข้อสงสัยในท่าทีของ พล.ต.

⁹⁵ "ใครชื่อเสียง-ชื่อตัว ส.ว. เสียงโวยจากผู้ทรงเกียรติ รัฐบาลยี้ดวุฒิสภา ?," มติชนสุดสัปดาห์ 22 ,1147 (9 สิงหาคม 2545): 10.

⁹⁶ "เกมต่อรอง สภาสูง ชื่อเวลาดัง จารุภัทร เรืองสุวรรณ," มติชน (15 ตุลาคม 2545) : 10.

⁹⁷ "กองการประชุม สำนักเลขาธิการวุฒิสภา, บันทึกการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 14 (สมัยสามัญนิติ บัญญัติ) เป็นพิเศษ, 26 กันยายน 2545.

* พล.ต.มนูญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา กล่าวถึงสาเหตุที่นำชื่อ พล.อ.จารุภัทร เรืองสุวรรณ ผู้ที่ ได้รับการคัดเลือกเป็น กกต. แทนตำแหน่งที่ว่างขึ้นทูลเกล้าฯ ชำว่า การที่เพ็งลงนามนำชื่อ พล.อ.จารุภัทร

มณูญกฤต พร้อมกันนี้ได้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการต่อรองตำแหน่งประธานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และอำนาจการตัดสินใจในการกิจหลัก โดยเฉพาะฝ่ายสืบสวนสอบสวนของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ให้มาอยู่ในฝ่ายของกรรมการที่มีความใกล้ชิดกับ พล.ต.มณูญกฤต ที่มีการเชื่อมโยงความขัดแย้งดังกล่าวไปยังกลุ่มการเมือง 2 กลุ่มในคณะกรรมการการเลือกตั้ง กลุ่มแรก ได้แก่ นายปริญญญา นาคฉัตรีย์ นายจรัส บุรณะพันธ์ศรี ซึ่งมีสายสัมพันธ์และได้รับการสนับสนุนจาก พล.ต.มณูญกฤต รูปขจร ประธานวุฒิสภา ที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่อยู่ในกลุ่มของ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ กลุ่มสอง ได้แก่ พล.ต.อ.वासนา เพิ่มลาภ นายวีระชัย แนวบุญเนียร และพล.อ.จารุภัทร เรืองสุวรรณ ที่ถูกกล่าวหาว่ามีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพรรคไทยรักไทย⁹⁸

เหตุการณ์ที่ 2 เป็นความเคลื่อนไหวของสมาชิกกลุ่มหนึ่ง ที่มีเป้าหมายให้การเลือกกรรมการการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2546 เป็นโมฆะ เนื่องด้วยมีความไม่โปร่งใสในการลงมติของสมาชิกวุฒิสภา สอดคล้องกับ การยื่นเรื่องร้องเรียนถึงประธานวุฒิสภาของนายชูชาติ ลงวันที่ 10 ตุลาคม 2546 ว่า การลงคะแนนเลือกตั้งในวันดังกล่าวอาจจะไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญมาตรา 156 วรรค 4 โดยอ้างว่าในการลงคะแนนมีสมาชิกบางคนใช้วิธีการบีบบังคับให้สมาชิกคนอื่นลงคะแนนโดยไม่สมัครใจและมีการขอร้องการลงคะแนนว่าลงให้ผู้ใด รวมทั้งมีการตั้งบัตรลงคะแนนไปลงคะแนนแทนเจ้าของบัตร ถือเป็นกรลงคะแนนไม่เป็นอิสระ นอกจากนี้ยังอาจขัดรัฐธรรมนูญมาตรา 138 (4) ที่บัญญัติว่าให้ประธานวุฒิสภาเรียกประชุมวุฒิสภาเพื่อมีมติเลือกผู้ที่ได้รับเสนอชื่อเป็นกรรมการการเลือกตั้งซึ่งต้องกระทำโดยวิธีลงคะแนนลับ

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลต่อการแสดงท่าทีของ พล.ต.มณูญกฤตซึ่งดำเนินการในเรื่องนี้ทันที ด้วยการสั่งการให้สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา สำเนาหนังสือร้องเรียนของนายชูชาติ พร้อมกับสำเนาที่นายชูชาติยื่นฟ้องนายสุรัชย์ ดนัยตั้งตระกูล โทษฐานกล่าวหาด้วยถ้อยคำเป็นเท็จทำให้นายชูชาติได้รับความเสียหาย และเป็นผลให้ไม่ได้รับเลือกเป็นกรรมการการเลือกตั้งแจกจ่ายให้กับสมาชิกวุฒิสภาทุกคน แต่ข้อเรียกร้องของนายชูชาติไม่เป็นผลแต่

ขึ้นทูลเกล้าฯ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคมที่ผ่านมา เพราะต้องรอเวลาให้ครบ 15 วัน ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 139 (4) นอกจากนี้ ตามมาตรา 138 (5) ที่ระบุว่า กกต.จะต้องแจ้งชื่อผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประธานกกต.ให้दनทราบเพื่อจะได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ พร้อมกันแต่สำนักงานเลขาธิการ กกต. กลับไม่ดำเนินการมา ดนจึงตัดสินใจนำชื่อ พล.อ.จารุภัทร ขึ้นทูลเกล้าฯ ไปก่อน ซึ่งได้ดำเนินการไปตามขั้นตอนและเวลา โดยยืนยันว่าไม่ได้ถ่วงเวลา ตามที่มีการวิพากษ์วิจารณ์แต่อย่างใด อ้างใน "มณูญกฤต ชูลากไส้ กกต.ร่างทรง," บ้านเมือง (17 ตุลาคม 2545): 11.

⁹⁸"กกต. วังเวง แม้วาสนา เพิ่มลาภขึ้นหมายเลข 1 ภาวะแตกเป็นเสี่ยง ก็ยากประสาน," มติชนสุดสัปดาห์ 23, ฉบับที่ 1163 (2 ธันวาคม 2545): 11.

อย่างไร เมื่อเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมวุฒิสภายืนยันตามมติเดิมและไม่มีกลุ่มอำนาจใดออกมาขับเคลื่อนในกรณีของนายชชาติอย่างเป็นรูปธรรมนัก

การเลือกกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)

การแต่งตั้งให้บุคคลดำรงตำแหน่งกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ตามมาตรา 297 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. จำนวน 9 คน ประกอบด้วยประธาน 1 คนและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีก 8 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา ในการสรรหาและการเลือกกรรมการ ป.ป.ช. ให้นำบทบัญญัติมาตรา 257 - 258 ของการสรรหาและเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยกรรมการ ป.ป.ช. มีวาระการดำรงตำแหน่ง 9 ปี นับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและให้ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว ตามมาตรา 298

ตัวอย่างการเลือกกรรมการ ป.ป.ช. ที่มีความน่าสนใจต่อการพิจารณาถึงอิทธิพลของรัฐบาลและการเอื้อประโยชน์ให้แก่รัฐบาลโดยสมาชิกวุฒิสภา ได้แก่ การลงมติในวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2546 ที่ประชุมวุฒิสภาได้ลงมติคัดเลือกกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) 1 ตำแหน่ง แทน พล.ท.สวัสดิ์ ออรุ่งโรจน์ ที่หมดวาระไป โดยมีผู้ได้รับการเสนอชื่อที่ผ่านการคัดเลือก 2 คน คือ พล.ต.ท.วิเชียรโชติ สุกโชติรัตน์ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม และนายยงยุทธ กบิลกาญจน์ อธิบดีรองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยระหว่างการประชุมลัษนั้น สมาชิกบางคน อาทิ นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง พล.ต.อ.ประทีป สันติประภพ และนายพิเชฐ พัฒนโชติ ได้หยิบยกประเด็นความใกล้ชิดของผู้ได้รับการเสนอชื่อกับฝ่ายการเมืองขึ้นมาอภิปราย และส่วนใหญ่ไม่พอใจบุคคลที่ได้รับการเสนอชื่อมา เพราะล้วนเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองฝ่ายรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พล.ต.ท.วิเชียรโชติ สุกโชติรัตน์ ซึ่งในการลงมติเลือกในครั้งนี้ ได้มีสมาชิกเสนอให้มีการเพิ่มช่องให้กากบาทไม่เลือกใครไว้ด้วย เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่สมาชิกที่ไม่ต้องการเลือกผู้ได้รับการเสนอชื่อรายใดสามารถได้ใช้สิทธิด้วย⁹⁹

บรรยากาศการเจรจาที่ปรากฏในขณะนั้น ได้แก่ การแสดงบทบาทของ ม.ร.ว.กำลูนเทพ เทวกุล ที่ได้ออกมาแสดงท่าทีสนับสนุน นายยงยุทธ กบิลกาญจน์ และการเคลื่อนไหวนายมนู วณิชชานนท์ ซึ่งเป็นสมาชิกฝ่าย พล.ต.มณูญกฤต รูปขจร เพื่อขอการสนับสนุนจากสมาชิกไม่ให้เลือกบุคคลตามไฉรายชื่อของฝ่ายสมาชิกที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล ในขณะที่ พล.ต.อินทรัตน์

⁹⁹ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของ พล.ต.ท.วิเชียรโชติ สุกโชติรัตน์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับนายกรัฐมนตรี "เบื้องหลังเลือก กก.ป.ป.ช.-ผู้ตรวจการฯ ส.ว.ชี้รัฐบาลชิงธง2ตำแหน่ง," มติชน (4 พฤศจิกายน 2546): 13.

ยอดบางเคย ที่มีสมาชิกในเครือข่ายความร่วมมือจำนวนมากมีท่าทีพร้อมที่จะสนองตอบความต้องการของรัฐบาล¹⁰⁰

ผลการลงคะแนนเลือกกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ในรอบแรกนั้น พล.ต.ท. วิเชียรโชติ ใต้ 100 คะแนน ส่วนนายยงยุทธ ใต้ 69 คะแนน และมีผู้ไม่ขอใช้สิทธิลงคะแนนให้ใคร 8 คน ทำให้ต้องมีการลงคะแนนรอบที่ 2 ผลปรากฏว่า พล.ต.ท.วิเชียรโชติ ใต้ 95 คะแนน ในขณะที่นายยงยุทธ ใต้ 58 คะแนน และมีผู้ลงคะแนนไม่เลือกใครอีก 7 คะแนนมาจากนายเจิมศักดิ์ ปิ่นทองและสมาชิกบางส่วนในกลุ่มคณะวุฒิชัย อิสระเพื่อการปฏิรูปการเมือง โดยก่อนที่จะมีการลงมติ สมาชิกในกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์กับรัฐบาลมั่นใจว่าจะได้คะแนนเสียงสนับสนุนเกินกึ่งหนึ่งตั้งแต่การเลือกในรอบแรก โดยไม่ต้องเลือกรอบสอง¹⁰¹ แต่ผลออกมาไม่เป็นไปตามเป้าหมายทำให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความไม่พอใจ จนมีการต่อว่าสมาชิกที่เคยได้ทำการตกลงกันไว้ในภายหลังในเวลาต่อมา

4.4 การขอให้วุฒิสภามีมติเรียกรัฐมนตรีมาชี้แจงต่อที่ประชุมวุฒิสภาและการขอเปิดอภิปรายรัฐมนตรี

การใช้อำนาจของวุฒิสภาด้วยการระดมเสียงสนับสนุนในการใช้ช่องทางเพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลโดยกลไกของรัฐสภาด้วยวิธีการเสนอญัตติให้รัฐมนตรีมาชี้แจงต่อที่ประชุมวุฒิสภาตามมาตรา 210 ของรัฐธรรมนูญฯ และการรวบรวมรายชื่อสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 3 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด เพื่อขอเปิดอภิปรายรัฐมนตรีโดยไม่มีการลงมติ ตามรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 187 เป็นความพยายามที่เคยเกิดขึ้นในวุฒิสภา แม้ว่าจะไม่เคยประสบความสำเร็จและการใช้กลไกอำนาจดังกล่าวไม่เคยเกิดขึ้นก็ตาม แต่ความพยายามในการระดมเสียงสนับสนุนของสมาชิกวุฒิสภาต่อกรณีเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพภายในวุฒิสภาและความร่วมมือเพื่อให้วุฒิสภามีการแสดงบทบาทตามอำนาจหน้าที่ของรัฐธรรมนูญฯ กล่าวคือ

ในการเสนอญัตติของคณะกรรมการการทอ้งเที่ยว เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 เพื่อเสนอให้วุฒิสภามีมติเรียกนายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น มาชี้แจงต่อที่ประชุมวุฒิสภาในญัตติเรื่อง การตรวจสอบการดำเนินการตามนโยบายด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความไม่โปร่งใสในกรณีการใช้งบประมาณ

¹⁰⁰“วุฒิชัยหัวนันทท.เบ็ดเสร็จครอบ ป.ป.ช..” โพสต์ทูเดย์ (27 ตุลาคม 2546) :A8.

¹⁰¹ การลงคะแนนเลือก ป.ป.ช.นั้น ในรอบแรกหากผู้ได้รับการเสนอชื่อได้คะแนนมากเป็นอันดับ 1 ซึ่งเกิน 101 เสียง ก็จะได้เลือกเป็นกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ แต่ถ้าได้ไม่ถึงกึ่งหนึ่งของสมาชิกวุฒิสภาในที่ประชุมทั้งหมด ต้องมีการลงคะแนนรอบที่ 2 ซึ่งผู้ที่ได้รับเลือกเป็นอันดับหนึ่งจะได้เป็นกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ โดยไม่จำเป็นต้องได้คะแนนเกินกึ่งหนึ่ง

การสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันตลิ่งพังที่ อ.โคกสำโรง จ.สุโขทัย¹⁰² ซึ่งผลการลงมติของที่ประชุม วุฒิสภาจำนวนสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม 98 คน ลงมติเห็นด้วยให้รัฐมนตรีมาชี้แจงจำนวน 28 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในคณะกรรมการ ไม่เห็นด้วยให้รัฐมนตรีมาชี้แจง 65 คน งดออกเสียง 3 คน และไม่ลงคะแนน 2 คน เมื่อเสียงส่วนใหญ่ลงมติไม่เห็นด้วย จึงทำให้ญัตตินี้ตกไป เนื่องจากเหตุผลความไม่เหมาะสมในเรื่องการทำหน้าที่ซ้ำซ้อนกับฝ่ายค้าน¹⁰³

ในเวลาต่อมา ได้มีความพยายามของสมาชิกวุฒิสภากลุ่มหนึ่ง นำโดย พล.ต.อินทรัตน์ ยอดบางเตย นายแก้วสรร อติโพธิ และนายเสรี สุวรรณภานนท์ เป็นต้น ที่ต้องการรวบรวมรายชื่อสมาชิกให้ครบ 120 คน ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 187* เพื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมโดยไม่มีการลงมติ ในข้อกล่าวหาเรื่องการทุจริตการจัดซื้อเครื่องมือตรวจจับวัตถุระเบิด(CTX) ในสนามบินสุวรรณภูมิ ต้องล้มเหลวเนื่องจากรวบรวมรายชื่อทั้งหมดได้เพียง 97 คนเท่านั้น¹⁰⁴

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการลงมติและการลงชื่อของสมาชิกวุฒิสภาแต่ละคนต่อ ทั้ง 2 กรณีที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่าง (ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก ง) สามารถจำแนกออกได้ เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 สมาชิกที่ลงมติไม่เห็นชอบกับการเสนอญัตติฯ กับสมาชิกที่ไม่ร่วมลงชื่อเพื่อขอเปิดอภิปรายรัฐมนตรีฯ ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์ทางการเมืองใกล้ชิดรัฐบาล ซึ่งมีบทบาทนำในการรวบรวมคะแนนเสียงสมาชิกในการลงมติที่สำคัญดังกรณีตัวอย่างที่ได้กล่าวมา และบางส่วนเป็นเครือข่าย รวมทั้งอยู่ภายใต้เครือข่ายของนักการเมืองพรรคไทยรักไทย รวมทั้งบุคคลในรัฐบาล เช่น นายศรีเมือง เจริญศิริ นายประเกียรติ นาสิมมา และ นายอดุลย์ วันไชยธนวงศ์ เป็นต้น

¹⁰² ดูรายละเอียดในกรณีนี้ได้ใน "ปุ๋ยอะ สมศักดิ์ กมธ.วุฒิสภาจริงจกตม.210 ชิงพีดี มัดมต.เรียงหิน," ไทยโพสต์ (3 พฤษภาคม 2545): 2.

¹⁰³ "ส.ว. เปรกญัตติซ้ำเรา ศพ รมต.สมศักดิ์," ไทยโพสต์ (11 พฤษภาคม 2545) : 3.

* รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 187 "สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่า 3 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของวุฒิสภา มีสิทธิเข้าชื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปในวุฒิสภาเพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริง หรือชี้แจงปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน โดยไม่มีการลงมติ และการขอเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรา นี้ จะกระทำได้ครั้งเดียวในสมัยประชุมหนึ่ง"

¹⁰⁴ "รายชื่อ 97 ส.ว.ร่วมชกฟลอกสุริยะ;" ไทยโพสต์[Online], แหล่งที่มา: http://www.thaipost.net/index.asp?bk=sunday&post_date=9/Aug/2548&news_id=108846&cat_id=500[2005, August 9]

ลักษณะที่ 2 สมาชิกที่ร่วมลงชื่อเพื่อขอเปิดอภิปรายรัฐมนตรี ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่ลงมติไม่เห็นชอบกับการเสนอญัตติฯ นอกจากนี้ในส่วนของสมาชิกจำนวนมากที่ไม่เข้าร่วมประชุมในการเสนอญัตติฯ แต่กลับมามีบทบาทนำในการรวบรวมรายชื่อเพื่อขอเปิดอภิปรายซึ่งปรากฏชัดเจนในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น นายจอห์น อิงภากรณ์ นางประทีป อึ้งทรงธรรม นายมนตรี สิทธิชัยและนายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงการเลือกแสดงบทบาทหรือการตัดสินใจที่แตกต่างกันไปในแต่ละกรณี ที่ขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญต่อประเด็นต่าง ๆ ของสมาชิกในฐานะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มเป็นหลัก

จากสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในวุฒิสภาดังกรณีตัวอย่างตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ากรณีที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งต่างเป็นภาพสะท้อนถึงสภาวการณ์ทางการเมืองในวุฒิสภาที่มีการช่วงชิงบทบาทนำระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกวุฒิสภาซึ่งมีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงการเปลี่ยนผ่านและพัฒนาการของเครือข่ายอำนาจแต่ละกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในวุฒิสภา สรุปได้ดังนี้

พัฒนาการระดับที่ 1 เป็นระยะเวลาช่วงแรกของการดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา โดยสมาชิกส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือและประสานประโยชน์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในฐานะปัจเจกบุคคลที่อาศัยการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังในการต่อรองหรือเรียกร้องตำแหน่งเพื่อโอกาสในการเข้าไปมีบทบาทควบคุมกลไกที่มีความสำคัญของวุฒิสภา นั่นคือ ประธานและรองประธานวุฒิสภา รวมทั้งตำแหน่งในคณะกรรมการ ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นความขัดแย้งที่เป็นผลมาจากการแข่งขันกันระหว่างสมาชิกหรือกลุ่มที่ก่อตัวมาจากสายสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสมาชิกในวุฒิสภาเองเป็นสำคัญ รวมไปถึงความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ปัญหาในภาวะวิกฤตของสถาบัน เช่น การสนับสนุนพลตรีมัญญกฤตเป็นประธานวุฒิสภา เพื่อให้เป็นผู้นำในการกอบกู้ภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของวุฒิสภา เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังกล่าวได้ว่าช่วงเวลานี้เป็นระยะเริ่มต้นในการก่อตัวของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อนและมีมิติในการจำแนกสมาชิกแต่ละคนในวุฒิสภาออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลายและมีลักษณะซ้อนทับกัน¹⁰⁵ ดังจะเห็นได้ว่าการรวมกลุ่มของสมาชิกวุฒิสภาที่

¹⁰⁵ ตัวอย่างการจำแนกกลุ่มต่าง ๆ ในวุฒิสภาช่วงเวลานี้ เช่น "ส.ว.ชุดนี้แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มของนายสนธิ วรปัญญา ที่มีขนาดใหญ่ โดยมีพรรคไทยรักไทยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกับนักวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเคลื่อนไหวบนพื้นฐานของกระแสสังคมเป็นหลัก กลุ่มของพล.ต.มัญญกฤต รูปขจร ที่ประกอบด้วยอดีตนักการเมืองและมีสายสัมพันธ์กับพรรคการเมืองที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มนายสนธิ และกลุ่มอิสระ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอดีตข้าราชการและมีวุฒิปอสมควร และมีความ

เกิดขึ้นยังไม่มีลักษณะร่วมที่ชัดเจนจนสามารถจำแนกออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรมถึงเป้าหมาย และรูปแบบของการรวมกลุ่มได้ เนื่องจากเกิดการรวมตัวกันทั้งในลักษณะกลุ่มอาชีพ กลุ่มภูมิภาคและกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์ทางการเมืองกับนักการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่สมาชิกได้รับการสนับสนุนในการเลือกตั้ง รวมไปถึงลักษณะในเชิงอุดมการณ์และพื้นฐานทางความคิดของแต่ละบุคคล จึงทำให้การเกิดกลุ่มอำนาจต่างๆ ในวุฒิสภาออกมามีลักษณะเช่นนี้

พัฒนาการระดับที่ 2 ปรากฏภาพของการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีลักษณะชัดเจนยิ่งขึ้น รวมไปถึงการลดบทบาทหลงของการรวมตัวกันในลักษณะของความร่วมมือในกลุ่มภูมิภาค ซึ่งด้านการแสดงบทบาทของสมาชิกเพื่อต่อรองหรือผลักดันข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในช่วงเวลานี้เป็นการแสดงออกในฐานะสมาชิกของกลุ่ม โดยมีการตั้งข้อสังเกตต่อการเติบโตของสมาชิกบางส่วนที่ถูกมองว่ามีสายสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับรัฐบาลและสมาชิกคนสำคัญในพรรคไทยรักไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทที่โดดเด่นของนายศรีเมือง เจริญศิริ ในฐานะสมาชิกที่มีความใกล้ชิดนายกรัฐมนตรีนครี่ ซึ่งอิทธิพลของนายศรีเมืองยังแสดงให้เห็นได้จากการได้รับเลือกเป็นประธานกรรมการคมนาคมติดต่อกันทั้ง 3 ชุด (ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 - 2548) และการได้รับเลือกเป็นประธานชมรมสมาชิกวุฒิสภาอีสาน เป็นต้น (ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก จ) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกอีก 2 ประการ ที่ทำให้กลุ่มของนายศรีเมือง เติบโตขึ้นมาและมีอิทธิพลอย่างมากต่อการลงมติของที่ประชุมวุฒิสภา ได้แก่

ปัจจัยประการที่ 1 คือ การมีอำนาจของรัฐบาลทักษิณ ภายใต้บริบททางการเมืองไทย หลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ พ.ศ. 2544 ที่มีการรวมพรรคการเมืองต่างๆ เข้าด้วยกัน กลายเป็นพรรครัฐบาลที่มีขนาดใหญ่และควบคุมเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างเบ็ดเสร็จ ซึ่งสมาชิกจำนวนมากในวุฒิสภาต่างมีสายสัมพันธ์กับนักการเมืองในพรรคการเมืองเหล่านั้น

ปัจจัยประการที่ 2 คือ การถูกตัดสิทธิห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ตลอดจนภวการณ์สิ้นสุดอำนาจของพรรคประชาธิปัตย์ เป็นผลให้กลุ่มที่เคยให้ความสนับสนุน โดยเฉพาะภาคธุรกิจและอดีตข้าราชการ มีการเปลี่ยนท่าทีของการสนับสนุนไปสู่กลุ่มสมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาลพรรคไทยรักไทย นัยยะนี้อาจชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ที่สมาชิกบางคนได้รับจากนักการเมืองหรือพรรคการเมือง ในช่วงของการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาอาจถูกให้คุณค่าว่าเป็นเพียงผลประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น

คิดเห็นเป็นของตัวเอง *ไม่ขึ้นตรงกับใคร* อ้างใน "ปีแห่งความอภัยของวุฒิสภา" ผู้จัดการ (13 มีนาคม 2544):15-16. และดูรายละเอียดรายชื่อสมาชิกในแต่ละกลุ่มได้ใน "ชั่วสระอิดที่หนิด-มบุญฤต ได้เวลาวุฒิสภา กวาดบ้านตัวเอง," ไทยโพสต์ (11 มีนาคม 2544): 2. รวมทั้งการจำแนกกลุ่มที่มีความแตกต่างกันไปใน "5 ก๊ก ในสภาสูง," สยามรัฐ (13 มีนาคม 2544):5

อย่างไรก็ดี จากการวิเคราะห์ถึงสภาพของกลุ่มที่เกิดขึ้นในวุฒิสภาช่วงเวลานี้ชี้ให้เห็นว่า ภายใต้ความกดดันของการแข่งขันและต้อรองในกรณีตัวอย่างต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเกิดกลุ่มและการแบ่งฝักฝ่ายที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งแสดงนัยยะสำคัญได้ประการหนึ่งว่า ความแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะพื้นฐานอาชีพ ตลอดจนทัศนคติและผลประโยชน์ที่เป็นเป้าหมาย เอื้อให้เกิดกลุ่มและทำให้เกิดภาพของความขัดแย้งและร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในวุฒิสภา ดังที่เห็นได้จากการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล กับสมาชิกที่มีบทบาทในการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ซึ่งปรากฏชัดเจนในกลุ่มสมาชิกที่พลตรีบุญฤทธิชัยมีบทบาทในฐานะผู้นำกลุ่ม กับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและสมาชิกที่ให้การสนับสนุน โดยมีสมาชิกส่วนหนึ่งซึ่งไม่แสดงท่าทีอย่างชัดเจนเป็นตัวแปรสำคัญในการลงมติที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีตัวอย่าง จึงทำให้ภาพของกลุ่มอำนาจในวุฒิสภาในช่วงเวลานี้แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มหลักตามที่กล่าวมาอย่างชัดเจน

ในช่วงเวลานี้ได้เกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่การสร้างกลไกและเงื่อนไขเพื่อรองรับข้อเรียกร้องหรือความต้องการของสมาชิก เช่น การสร้างบรรทัดฐานให้วาระดำรงตำแหน่งของประธานและรองประธานวุฒิสภาเป็นสมัยละ 2 ปี เพื่อเป็นโอกาสในการปรับเปลี่ยนตำแหน่งสำคัญของวุฒิสภาซึ่งมีนัยยะถึงโอกาสในการเปลี่ยนผ่านอำนาจมาสู่กลุ่มอำนาจอื่นๆ ในวุฒิสภา ตลอดจนการตั้งคณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพิ่มขึ้นอีก 1 คณะ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากกรณีการจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการการมีส่วนรวมของประชาชนดังที่กล่าวมาแล้ว อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่าแนวทางการแก้ปัญหานี้เป็นการประนีประนอมเพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งและรองรับความต้องการของสมาชิกกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มีการจัดตั้งกลุ่มคณะวุฒิสภาเพื่อการปฏิรูปการเมือง ถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่มีความสำคัญที่สามารถตอบโต้ รวมทั้งสร้างอำนาจในการกดดันให้วุฒิสภาจำเป็นต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดพื้นที่สำหรับสมาชิกกลุ่มนี้ในการทำงาน ภายใต้กลไกของวุฒิสภาที่สามารถควบคุมได้ โดยใช้ข้อบังคับและเงื่อนไขในเชิงสถาบันต่างๆ เช่น การได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมในการรายงานผลการศึกษาดังๆ เป็นต้น

พัฒนาการช่วงที่ 3 จากการก่อตัวของกลุ่มแต่ละกลุ่มในวุฒิสภา ที่พัฒนาขึ้นจากสายสัมพันธ์ส่วนตัวที่สมาชิกมีต่อสมาชิกและการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การพบปะสังสรรค์หรือประชุมภายในกลุ่มเล็กๆ ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นความสัมพันธ์ในเครือข่ายที่กว้างขวางขึ้น ทำให้การแบ่งขั้วอำนาจในวุฒิสภาปรากฏออกเป็นการแข่งขันกันระหว่าง 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน ทั้งนี้การแสดงบทบาทของสมาชิกในการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่างเป็นไปในฐานะตัวแทนของเครือข่าย ประกอบกับภายใต้บริบททางการเมืองที่พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองที่มีอำนาจและยังคงอยู่ในกระแสความนิยม ผลประโยชน์ร่วมที่สำคัญของสมาชิกในเครือข่ายสายสัมพันธ์ที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล จึงได้แก่ การหวังผลในการเลือกตั้ง

ทั่วไป ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ซึ่งมีสมาชิกวุฒิสภาจำนวนมากที่มีเครือข่ายติดลงสมัครรับ การเลือกตั้งในครั้งนี้ โดยมีสัดส่วนของการลงสมัครในนามพรรคไทยรักไทยเป็นจำนวนมากที่สุด ดังตารางที่ 3.4 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยนี้ น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เครือข่ายของ สมาชิกเหล่านี้ได้รับการเลือกตั้ง จึงเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกเหล่านี้มีท่าทีในการสนับสนุนการ ทำงานของรัฐบาล¹⁰⁶

เมื่อมีการผนวกตัวเข้าเป็นเครือข่ายอำนาจเดียวกันของสมาชิกที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาล ที่ปรากฏภาพชัดเจนภายหลังการกดดันให้พลตรีบุญญกฤต ลาออกจากตำแหน่งประธานวุฒิสภา และสนับสนุนให้นายสุชน ชาลีเครือ ซึ่งเป็นสมาชิกผู้มีบทบาทนำของกลุ่มอำนาจฝ่ายตรงข้ามให้ ได้รับเลือกเป็นประธานวุฒิสภา ตลอดจนการสนับสนุนนายนิพนธ์ วิศิษฐ์ยุทธศาสตร์ ให้ได้รับ เลือกเป็นรองประธานวุฒิสภาในเวลาต่อมา รวมทั้งการยอมรับจากสมาชิกว่ามีการแจกจ่ายโผ รายชื่อให้แก่สมาชิกก่อนการลงมติเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ* และขั้นสูงสุด ของการผนวกตัวเข้ารวมเป็นเครือข่ายอำนาจเดียวกับรัฐบาล ที่สะท้อนออกมาภายใต้ สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนี้ คือ ความล้มเหลวในการรวบรวมรายชื่อเพื่อขอเปิดอภิปราย ทั่วไปโดยไม่มีการลงมติ ดังที่เกิดขึ้นในความพยายามที่จะเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ในวุฒิสภา ทำให้สามารถ มองเห็นถึงสภาพภายในวุฒิสภาได้เป็นอย่างดี นั่นคือ การแบ่งแยกกันเป็นกลุ่มนั้นเป็นผลมา จากการต่อรอง ปะทะประสานกันในการเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในวุฒิสภา ทั้งการ ทำงานในฐานะสมาชิกวุฒิสภาและคณะกรรมการยังมีหลายเหตุการณ์ที่นำไปสู่การขัดผล ประโยชน์ รวมทั้งการตรวจสอบกันเองภายในสมาชิกวุฒิสภาด้วยกัน ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ การสังกัดหรือแบ่งแยกเป็นกลุ่มต่างๆ มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องมาจาก การเคลื่อนไหวของสมาชิกวุฒิสภาในฐานะปัจเจกบุคคลและการอาศัยแต่เพียงกลไกเชิงโครงสร้างที่เป็น

¹⁰⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บทสัมภาษณ์ของ นายการุณ ไสงาม สมาชิกวุฒิสภา จ. บุรีรัมย์ อ้าง ใน "ยุบสภาสูงตัดตอนร่างทรง," ไทยโพสต์ (18 กันยายน 2547): 12.

* บทสัมภาษณ์ นายปรีดี หิรัญพฤกษ์ สมาชิกวุฒิสภา จ.ปทุมธานี อ้างใน "ยุบสภาสูงตัดตอนร่าง ทรง" ไทยโพสต์ (18 กันยายน 2547): 12. สัมภาษณ์ นายนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ สมาชิกวุฒิสภา จ. อุบลราชธานี ,9 พฤศจิกายน 2547. และสัมภาษณ์ นางมาลีรัตน์ แก้วก่า สมาชิกวุฒิสภา จ.สกลนคร ,12 พฤศจิกายน 2547. ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของนายวรวิทย์ เชื้อเพชร สมาชิกวุฒิสภา จ.ลพบุรี ที่ให้ ความเห็นว่า "ส.ว. 200 คน มีที่มา และสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน เมื่อมีคนยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือก็เท่ากับว่า ได้สร้างเครือข่ายกลายเป็นกลุ่มเอื้ออาทรกัน ซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อจะมีการตัดสินใจอะไรก็จะฟัง เสียงคนในกลุ่มก่อน จากนั้นก็จะตามกันเป็นลูกกระพรวน ซึ่งจุดนี้ถือว่าเป็นอันตรายกับการทำหน้าที่ของวุฒิสภา มาก โดยเฉพาะการเลือกองค์กรอิสระ" อ้างใน "เผยโฉม ส.ว.นักเลือกตั้ง ไครสวมเสื้อวิน พรรคการเมือง," เนชั่นสุดสัปดาห์ , 11 ฉบับที่ 576 (16 มิถุนายน) : 14-15.

ทางการยังไม่มีพลังเพียงพอต่อการต่อรองหรือตอบโต้ฝ่ายตรงข้าม ดังนั้นภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองในวุฒิสภาที่กลุ่มต่างๆ ที่แสดงออกถึงการเป็นคู่ตรงข้ามกับรัฐบาลและกลุ่มสมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายมักสร้างวิธี การหรือกลวิธี เพื่อต่อรองหรือพยายามผลักดันให้ผลประโยชน์ของตนเองเข้าไปอยู่ในวาระการตัดสินใจของวุฒิสภา

ดังจะเห็นได้จาก สมาชิกในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ที่นอกจากการรวมกลุ่มและสร้างพันธมิตรกับกลุ่มที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เพื่อตอบโต้กลุ่มที่มีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลที่มีนายศรีเมือง เจริญศิริ เป็นแกนนำแล้ว กลยุทธ์ในการนำเสนอถึงปัญหาของการถูกแทรกแซงการทำงานหรือการถูกคุกคามจากอำนาจของรัฐบาลผ่านสมาชิกที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิด โดยเฉพาะกรณีความขัดแย้งในเรื่องการจัดสรรตำแหน่งในคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังถือได้ว่าเป็นการแปรผลประโยชน์ของกลุ่มตนให้เป็นผลประโยชน์ของสังคมที่สามารถสร้างการต่อรองหรือกระแสกดดันทางสังคมเพื่อตอบโต้และลดความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้ามรวมถึงความชอบธรรมในการใช้อำนาจของรัฐบาล ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ในการต่อรองที่กลุ่มนี้มักนำมาใช้เสมอ เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มมีภาพลักษณ์ที่ดีและมีสถานภาพเป็นนักวิชาการที่มีบทบาทเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคม ทั้งยังได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนในการนำเสนอประเด็นเหล่านั้นให้เป็นวาระข่าว

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนผ่านอำนาจในการครอบครองการสนับสนุนจากสมาชิกส่วนใหญ่ในวุฒิสภาของกลุ่มอำนาจแต่ละกลุ่มสะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนทางการเมืองอันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในสถาบัน ความร่วมมือกันภายใต้การมีผลประโยชน์ร่วมในด้านต่างๆ รวมไปถึงความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างสมาชิกวุฒิสภากับรัฐบาลเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาในฐานะปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างวุฒิสภากับรัฐบาล ที่ส่งผลโดยตรงต่อการบรรลุเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเป้าหมายของการปฏิรูปการเมือง ดังที่จะได้นำเสนอในการอภิปรายผลการศึกษาในบทต่อไป